

Deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet

*En analyse av norske ungdomsskoleelevers
svar i den internasjonale
demokratiundersøkelsen ICCS 2009*

Thomas Eide Wennesland

Masteroppgave i samfunnsfagdidaktikk ved
Institutt for lærerutdanning og skoleforskning

Det utdanningsvitenskapelige fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2013

Deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet

En analyse av norske ungdomsskoleelevers svar i den internasjonale demokratiundersøkelsen
International Civic and Citizenship Education Study (ICCS) 2009

© Thomas Eide Wennesland

2013

Deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet. En analyse av norske ungdomsskoleelevers svar i den internasjonale demokratiundersøkelsen ICCS 2009.

Thomas Eide Wennesland

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven undersøker deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet blant norske ungdomsskoleelever. Ifølge liberal-demokratisk teori kan demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet i og utenfor skolen ha positiv effekt på både individ og samfunn. I henhold til *Prinsipp for opplæringen* skal skolen stimulere til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse i samfunnet, både i og utenfor skolens rammer. Problemstillingen for oppgaven er følgende: *I hvilken utstrekning deltar unge mennesker i Norge i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, og hvilke faktorer kan relateres til slik deltakelse?* For å besvare problemstillingen blir kvantitativ metode benyttet med utgangspunkt i tall fra *International Civic and Citizenship Education Study (ICCS)* fra 2009. Analysedel 1 tar i bruk univariat statistikk for å sammenligne utstrekningen av deltakelse i sivilsamfunnet blant norske 9.klasser med sammenlignbare tall fra Sverige, Danmark og Finland. Analysedel 2 tar i bruk bivariat statistikk for å undersøke individfaktorer som kan relateres til, og muligens påvirke, norske elevers deltakelse i demokratiske aktiviteter. Problemstilling blir drøftet ved å koble empiriske funn fra analysene med teoretiske perspektiver på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Oppgaven viser at sammenlignet med de andre nordiske landene deltar norske 9.klassinger i relativt stor utstrekning i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, både i og utenfor skolen. Sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS deltar norske 9.klassinger i relativt liten utstrekning i demokratiske aktiviteter *utenfor* skolen, men deltar i relativt stor utstrekning i demokratiske aktiviteter *i* skolen. Oppgaven viser videre at interesse for politikk og samfunn, politisk selvtillit og tro på egenmestring av politiske spørsmål, er faktorer som kan relateres til deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet i og utenfor skolen. Tillit til demokratiske institusjoner og demokratiske kunnskaper og ferdigheter er faktorer som ser ut til å være relatert til demokratisk deltakelse *i* skolen, men som ikke ser ut til å være relatert til demokratisk deltakelse *utenfor* skolen. Generelt viser resultatene at deltakelse i demokratiske aktiviteter i skolen ser ut til å være mer utbredt blant norske 9.klassinger enn deltakelse i de demokratiske aktivitetene utenfor skolen som registreres i ICCS.

Takksigelser

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært spennende, krevende og svært lærerikt. Det å få bruke et halvt år på min egen oppgave har vært utfordrende og motiverende på samme tid, og jeg føler arbeidet har gitt meg en god dose rutine- og struktureringsegenskaper. Det har vært mange utfordringer underveis og det er flere jeg ønsker å takke for å ha hjulpet meg frem til mål.

Først vil jeg rette en stor takk til min veileder Rolf Mikkelsen for oppmuntring, tilbakemeldinger og tips underveis i oppgaveprosessen. Det har vært svært nyttig å kunne luften tanker og ideer med deg, og gjennom veiledningen har du gitt meg motivasjon og tro på at oppgaven er verdt å skrive.

Dernest vil jeg takke medstudent Joachim Bentsen for moralsk støtte og uvurderlig hjelp til SPSS og metode generelt. Du er en rev på statistikk og har hjulpet meg med å overkomme mange mentale utfordringer knyttet til oppgaven. Med dine to arbeidsdager per uke har du også vært en inspirasjon for produktivitet og effektivitet.

Mest av alle vil jeg takke min kone Bjørg Marie. Som medstudent og lærerspire har du hjulpet meg med alt fra idemyldring og temavalg til formuleringer og korrekturlesing, og du har lyttet tålmodig til all min frustrasjon og glede knyttet til oppgaven. I tillegg har du vært en stor inspirasjon som effektiv masterskribent gjennom svangerskapet.

Til slutt vil jeg takke mine to nydelige barn, Jakob og Ingrid. Dere er inspirasjonen i livet mitt og det har vært godt å kunne koble helt av fra skolearbeidet sammen med dere og vite at oppgaven er uviktig sammenlignet med dere.

Takk!

Forord

”Etter min mening er det ikke noe som i den grad fortjener vår oppmerksomhet som foreningene til fremme av ideer og moralske prinsipper”

Alexis de Tocqueville

Fra jeg begynte på ungdomsskolen og frem til i dag har jeg valgt å bruke mye av fritiden min på å engasjere meg i forenings- og organisasjonsarbeid i sivilsamfunnet. Engasjementet mitt har ført til et høyt aktivitetsnivå og det har tatt mye tid og krefter. Jeg føler likevel at deltakelse i diverse lag og foreninger har vært en positiv faktor i livet mitt og gitt meg mye kunnskap, ferdigheter og erfaring som jeg har tatt med meg videre til andre sammenhenger og situasjoner. Når jeg ser tilbake på ungdomsårene mine så er det et par spørsmål som melder seg: Hvor vanlig er det at ungdom i Norge engasjerer seg i organisasjonsarbeid i sivilsamfunnet? Hvorfor ble jeg engasjert i slike aktiviteter i sivilsamfunnet? Kan engasjementet mitt ha en sammenheng med faktorer knyttet til familie og oppvekst, eller kan det knyttes til andre personkarakteristika som karakterer, interesse, selvtillit og holdninger til ulike demokratiske institusjoner? Disse spørsmålene rundt mitt eget engasjement gir meg en indre motivasjon til å ville finne omfanget av ungdoms deltakelse i sivilsamfunnet og faktorer som påvirker slik deltakelse.

Thomas Eide Wennesland

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	17
1.1	Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet	17
1.2	Empirigrunnlag og problemstilling	18
1.3	Begrepsavklaringer	19
1.4	Veikart for oppgaven	21
2	Teori	23
2.1	Demokratisk dannelse gjennom skolens opplæring	23
2.1.1	Lover, forskrifter og Stortingsmeldinger	24
2.1.2	Prinsipp for opplæringen og den generelle delen av læreplanen	25
2.1.3	Læreplan i samfunnsfag	25
2.2	Demokratisk dannelse gjennom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen	26
2.2.1	Teori fra liberal-demokratisk idétradisjon	26
2.2.2	Teori fra et dialogdemokratisk perspektiv	28
2.3	Tidligere forskning på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet	30
2.3.1	Putnam: <i>Making democracy work</i> (1993)	30
2.3.2	IEA: <i>Civic Education Study</i> (1999)	31
2.3.3	Solhaug: <i>Utdanning til demokratisk medborgerskap</i> (2003)	32
2.3.4	Lauglo & Øia: <i>Education and Civic Engagement among Norwegian Youths</i> (2006)	32
2.3.5	Mikkelsen, Fjeldstad & Lauglo: <i>Morgendagens samfunnsborgere</i> (2011)	33
3	Metode	35
3.1	Metodisk tilnærming	35
3.1.1	Vitenskapsteoretisk tilnærming	35
3.1.2	Utvalg og populasjon	36
3.1.3	Design	36
3.1.4	Måleinstrument og målenivå	36
3.1.5	Valg av variabler til analysen	37
3.1.6	Operasjonaliserte arbeidsspørsmål	40
3.2	Analysemetode og fremgangsmåte	41
3.2.1	Analysedel 1	41

3.2.2	Analysedel 2	43
3.3	Reliabilitet og validitet	47
3.3.1	Reliabilitet	47
3.3.2	Statistisk konklusjonsvaliditet	47
3.3.3	Indre validitet.....	48
3.3.4	Ytre validitet	49
3.3.5	Begrepsvaliditet	50
4	Resultater og diskusjon.....	53
4.1	Diskusjon av resultater fra Analysedel 1	53
4.1.1	Demokratisk deltakelse utenfor skolen.....	54
4.1.2	Demokratisk deltakelse i skolen	58
4.1.3	Norske 9.klassinger sammenlignet med deres nordiske medelever	63
4.1.4	Delkonklusjon for første del av problemstillingen	71
4.2	Diskusjon av resultater fra Analysedel 2	72
4.2.1	Generelle trekk i korrelasjonsmatrisen	76
4.2.2	Interesse for politikk og samfunnsspørsmål	77
4.2.3	Demokratiske kunnskaper og ferdigheter	80
4.2.4	Politisk selvbylde.....	85
4.2.5	Tillit til demokratiske institusjoner.....	89
4.2.6	Andre relasjoner til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet.....	91
4.2.7	Delkonklusjon for andre del av problemstillingen	93
5	Konklusjon.....	95
5.1	Sammendrag	95
5.2	Konklusjon.....	96
5.3	Forslag til videre forskning.....	98
	Litteraturliste	99
	Vedlegg.....	103

Tabeller

Tabell 1. Gjennomsnitt for samlevariabelen <i>Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen</i> . Standardavvik i parentes.	54
Tabell 2. Prosentandel (valid) deltatt i ulike organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen	55
Tabell 3. Gjennomsnitt for samlevariabelen <i>Demokratisk deltakelse i skolen</i> . Standardavvik i parentes.....	58
Tabell 4. Prosentandel (valid) deltatt i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen.	59
Tabell 5. Prosentandel som <i>ikke</i> har deltatt i noen av aktivitetene.....	64
Tabell 6. Korrelasjonsmatrise fra SPSS med samlevariabler fra ICCS.....	72
Tabell 7. Utvalgsstørrelse, standardavvik og gjennomsnittsskår på samlevariabelen <i>Demokratiske kunnskaper og ferdigheter</i>	81
Tabell 8. Independent Samples T-test av gjennomsnittsskår på <i>Demokratiske kunnskaper og ferdigheter</i> for topp- og bunnkvartil av <i>Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen</i>	82
Tabell 9. Independent Samples T-test av gjennomsnittsskår på <i>Demokratiske kunnskaper og ferdigheter</i> for topp- og bunnkvartil av <i>Demokratisk deltakelse i skolen</i>	83
Tabell 10. Utvalgsstørrelse, standardavvik og gjennomsnittsskår på samlevariabelen <i>Egenmestring av politiske spørsmål</i>	86
Tabell 11. Kurtosis og skrewness for topp- og bunnkvartiler i <i>Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen</i> og <i>Demokratisk deltakelse i skolen</i>	87

Figurer

Figur 1. Prosentandel av observasjoner på ICCS normerte skalaer.....	42
Figur 2. Prosentandel (valid) deltatt i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen	55
Figur 3. Prosentandel (valid) for svaralternativene for deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen.....	105
Figur 4. Prosentandel (valid) deltatt i skoledemokrati og kulturell virksomhet i skolen.	59
Figur 5. Prosentandel for svaralternativene for deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen.	60
Figur 6. Prosentandel som ikke har deltatt i noen av aktivitetene.....	64
Figur 7. Plotdiagram av korrelasjonen mellom samlevariablene <i>Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen</i> og <i>Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen</i>	74
Figur 8. Plotdiagram av korrelasjonen mellom <i>Demokratisk deltakelse i skolen</i> og <i>Egenmestring av politiske spørsmål</i>	76
Figur 9. og Figur 10.....	87

Vedlegg

Vedlegg 1. Spørsmål 14 fra det norske elevspørreskjemaet i ICCS.....	103
Vedlegg 2. Spørsmål 15 fra det norske elevspørreskjemaet i ICCS.....	104
Vedlegg 3. Figur 3. Prosentandel (valid) for svaralternativene for deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen.....	105
Vedlegg 4. S Output fra SPSS med resultater av <i>Independent Samples T-test</i> for gjennomsnittet på samlevariabelen <i>Egenmestring av politiske spørsmål</i> for topp- og bunnkvartil av skårer i samlevariabelen <i>Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen</i>	106
Vedlegg 5. Output fra SPSS med resultater av <i>Independent Samples T-test</i> for gjennomsnittet på samlevariabelen <i>Egenmestring av politiske spørsmål</i> for topp- og bunnkvartil av skårer i samlevariabelen <i>Demokratisk deltakelse i skolen</i>	107

1 Innledning

1.1 Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet

I liberal-demokratisk idétradisjon er deltakelse i sivilsamfunnet et viktig element i en demokratisk dannelse. Gjennom deltakelse i sivilsamfunnet får mennesker mulighet til å møtes som likemenn, reflektere over og dele egne meninger, samt ta ansvar for andre og samarbeide om felles målsetninger. Alexis de Tocqueville (1835/2010, s. 115) hevder at ”I de demokratiske samfunn [...] er alle borgerne uavhengige og svake; de makter nesten intet alene, og ingen kan tvinge sine medmennesker til å hjelpe seg. Alle blir derfor maktesløse hvis de ikke lærer å hjelpe hverandre frivillig”. Når folk frivillig kommer sammen og arbeider for en felles sak, knytter de horisontale sosiale bånd som truer isolasjonens egoisme, og effektene av deltakelse i sivilsamfunnet kan derfor utvikle både individets og samfunnets demokratiske karakter (Putnam, 1993; Tocqueville, 1835/2010).

Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet kan erfares både i foreninger og organisasjoner utenfor skolen og i aktiviteter knyttet til skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen. Det antas at det som skjer i elevenes møte med skolen virker inn på elevens vilje til engasjement og deltakelse (Mikkelsen, Fjeldstad, & Lauglo, 2011). Gjennom utdanningen kan elevene få oppdage og erfare betydningen av deres samfunnsengasjement, og i henhold til *Prinsipp for opplæringen* skal den norske skolen ”[...] forberede elevene på deltakelse i demokratiske beslutningsprosesser og stimulere til samfunnsengasjement både nasjonalt og internasjonalt” (Utdanningsdirektoratet, 2006b, s. 4). Ifølge artikkelen ”Dugnadssupermakten(e)” i *Aftenposten Innsikt* er Norge og Skandinavia i verdenstoppen hva angår frivillig arbeid i sivilsamfunnet (Haugersveen & Libell, 2012). Også frivilligheten blant Skandinaviske barn og ungdom beskrives som unik i verdenssammenheng. Samtidig viser tall fra *International Civic and Citizen Education Study* (ICCS) 2009 (Mikkelsen et al., 2011) at norske elevers *forventninger* om å delta uformelt i samfunnslivet de nærmeste årene ligger under det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Det er derfor interessant å se nærmere på omfanget av norske elevers nåværende og tidligere demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet og hvilke faktorer som ser ut til å stå i sammenheng med slik deltakelse.

1.2 Empirigrunnlag og problemstilling

Empirigrunnlaget for denne masteroppgaven er hentet fra datasett samlet inn under *International Civic and Citizenship Education Study 2009* (heretter omtalt som ICCS) – en undersøkelse i regi av *The International Association for the Evaluation of Educational Achievement* (IEA).¹ I ICCS ble elever i åttende skoleår² undersøkt med mål om å kartlegge deres oppfatninger av demokratiske verdier og holdninger, deres kunnskaper og ferdigheter i demokrati og medborgerskap, og deres demokratiske engasjement nå og i fremtiden (Mikkelsen et al., 2011). Med andre ord en kartlegging av det vi i Norge omtaler som elevenes *demokratiske beredskap* (Mikkelsen et al., 2011). I tillegg til elevundersøkelsen ble det gjennomført en skoleundersøkelse hvor lærere og skoleledere rapporterte om skolens undervisning og rammevilkår, samt en kartlegging av nasjonale kontekster. ICCS samlet inn data fra over 140 000 elever og 62 000 lærere og skoleledere fordelt på 38 land (skolesystemer) fra fem verdensdeler (Nord-Amerika, Sør-Amerika, Europa, Asia og Oseania), noe som gjør den til den største internasjonale undersøkelsen som til nå er gjennomført på området demokrati og medborgerskap (Schulz, Ainley, Fraillon, & Losito, 2010). Norden var representert med Norge³, Sverige, Danmark og Finland, og hovedfokuset i denne oppgaven vil rettes mot de norske og de nordiske elevenes deltakelse i skolen, organisasjoner, foreninger og annet frivillig arbeid i sivilsamfunnet.

I 2011 ble rapporten *Morgendagens samfunnsborgere* (Mikkelsen et al., 2011) utgitt av Institutt for lærerutdanning og skoleforskning ved Universitet i Oslo og inneholdt resultater fra den norske undersøkelsen i ICCS. Denne masteroppgaven vil bygge videre på analyser fra Mikkelsen et al. (2011) med mål om å skape et dypere og tydeligere bilde av et av temaområdene i rapporten: *norske elevers demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet*. For å nå dette målet vil oppgaven forsøke å besvare følgende problemstilling:

---

¹ IEA er en uavhengig, internasjonal sammenslutning av nasjonale forskningsinstitusjoner som gjennomfører omfattende internasjonale komparative undersøkelser innenfor området utdanning, med mål om å få større innsikt i effektene av politikk og utdanningspraksiser innenfor- og på tvers av skolesystemer (IEA, 2011).

² Målgruppen for ICCS var elever i 8. skoleår. Mens dette trinnet i mange av land har en gjennomsnittsalder på mellom 14 og 15 år, er gjennomsnittsalder for 8.klassinger i Norge på 13,7 år. Undersøkelsen i Norge ble derfor utført både i 8. og 9. Klasse for å styrke sammenligningsgrunnlaget.

³ Norge er med i IEA gjennom Utdanningsdirektoratet. En forskergruppe ved *Det utdanningsvitenskapelige fakultet* ved Universitetet i Oslo, ledet av Rolf Mikkelsen, har vært ansvarlig for gjennomføringen av ICCS i Norge.

I hvilken utstrekning deltar unge mennesker i Norge i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, og hvilke faktorer kan relateres til slik deltakelse?

Problemstillingen vil bli besvart ved å finne likheter og forskjeller mellom norske og andre nordiske elever i deres deltakelse i sivilsamfunnet i og utenfor skolen, og videre ved å finne og undersøke faktorer som er relatert til og muligens kan påvirke norske elevers grad av deltakelse i sivilsamfunnet. De nordiske landene er i denne oppgaven valgt for komparative analyser på grunn av deres mange felles politiske og kulturelle trekk, samt deres likhet i grunnskolesystemet og i verdigrunnlaget for utdanningssystemet (Mikkelsen et al., 2011). Ved å finne likheter og forskjeller mellom norske elever og deres nordiske medelever kan oppgaven ”gi andre innspill i debatten enn de sterkt kontrasterende sammenligningene som gis i de internasjonale analysene” (Mikkelsen et al., 2011, s. 260) og dermed gi verdifull innsikt i det norske samfunn og ungdomskultur. Ved å finne og undersøke faktorer som kan relateres til norske elevers deltakelse i sivilsamfunnet kan oppgaven bidra til å forklare hva som muligens påvirker elevers deltakelse i sivilsamfunnet. Dette er svært interessant for didaktikk i et samfunnsfag som har som mål å medvirke ”til aktivt medborgerskap og demokratisk deltaking” (Utdanningsdirektoratet, 2010). Av hensyn til oppgavens omfang ekskluderer denne sistnevnte delen en sammenligning mellom de nordiske landene, og fokuserer kun på faktorer som kan relateres til *norske* elever.

1.3 Begrepsavklaringer

For å kunne besvare problemstillingen er det nødvendig å presisere enkelte begreper som inngår i problemstillingen. Med *utstrekning* menes ikke her en geografisk utstrekning av deltakelse eller en hyppighet i elevers deltakelse, men en kvantitativ utstrekning av deltakelse som i deltakelse satt opp mot ikke-deltakelse. Som metodekapittelet vil vise kommer denne prioriteringen av utformingen på svaralternativene som gis på de aktuelle spørsmålene i ICCS. Begrepet *faktorer* brukes i problemstillingen, men konkretiseres som *forklaringsvariabler* eller *uavhengige variabler* i metodekapittelet for å tilpasses begrepet til kvantitative metoden. Uttrykket *relatert til* betegner både positiv og negativ samvariasjon. Som metodekapittelet vil komme nærmere inn på betyr ikke relasjoner mellom to faktorer nødvendigvis en kausal sammenheng – to faktorer kan påvirke hverandre eller være i relasjon via en tredje faktor.

Med *deltakelse*, *demokratisk deltakelse* eller *deltakelse i demokratiske aktiviteter* menes nåværende eller tidligere deltakelse i aktiviteter som vier legitimitet til det overordnede demokratiske politiske systemet i samfunnet. Mye av litteraturen på engelsk bruker begrepet ”civic engagement” (eksempelvis Lauglo & Øia, 2006; Putnam, 1993, Tocqueville, 1835/2010) – et begrep som i mange tilfeller inkluderer mer enn *deltakelse* i samfunnet. For eksempel inkluderer Mikkelsen et al. (2011, s. 5) både ”interesse for politikk og samfunnsspørsmål, nåværende deltakelse og mulig fremtidig deltakelse” i sin definisjon av samfunnsengasjement, mens Ekman & Amnå (2012) på sin side fokuserer på nettopp handlingsaspektet (action) i ”civic engagement”. Siden denne oppgaven fokuserer på én av flere mulige faktorer i begrepet samfunnsengasjement vil det potensielt kunne bli en uoverensstemmelse mellom begrepene hentet fra teorien og det anvendte begrepet i denne oppgaven. Likevel fremstår deltakelse på mange måter som resultatet av et videre engasjementbegrep, og teori om effekter av samfunnsengasjement vil dermed i stor grad også gjelde for effekter av samfunnsdeltakelse.

Sivilsamfunn er et begrep som kan ilegges forskjellig innhold, og det finnes ulike måter å definere begrepet på. Dugstad & Lorentzen (2011) peker på at betegnelsen *sivilsamfunn* kom med fremveksten av det industrielle samfunn og stod i kontrast og opposisjon til statens makt og virkemåte. Tocqueville (1835/2010) skiller tydelig mellom det statlige og det sivile, og betegner sivilsamfunnet som den delen av samfunnet hvor staten ikke er direkte involvert. Schulz et al. (2010, s. 22) gjør en mer raffinert distinksjon og skiller mellom ”civil society” og ”civic society”: ”Civil society” betegner den delen av samfunnet hvor bindinger mellom folk er på et nivå som er større enn storfamilien, men som ikke inkluderer bindinger til staten; ”Civic society” betegner hvilket som helst fellesskap hvor bindinger mellom folk er på et nivå som er større enn storfamilien – inkludert staten. Lauglo & Øia (2006, s. 10) ekskluderer *markedet* i sin definisjon av ”civic”, mens Mikkelsen et al. (2011, s. 125) oversetter begrepet ”civic” med politikk og samfunnsliv, og inkluderer både valg til demokratiske institusjoner, og deltakelse i lag, foreninger og organisasjoner i samfunnet for øvrig. I denne oppgaven vil sivilsamfunn betegne den delen av samfunnet hvor bindinger mellom folk er på et nivå som er større enn storfamilien, inkludert skolen og politiske verv, men ekskludert markedet og staten. Det vil si at deltakelse i politiske aktiviteter som valg, verv og interesseorganisasjoner vil inngå i sivilsamfunnet, mens lønnet arbeid og statlige institusjoner ekskluderes fra denne definisjonen.

1.4 Veikart for oppgaven

Oppgaven er bestått av i alt fem kapitler inkludert innledningen i **kapittel 1**. I **kapittel 2** presenteres det teoretiske utgangspunktet for oppgaven. Først vil demokratisk deltakelse ses i lys av skolens dannelsesprosjekt, delegert av samfunnet som helhet gjennom det formelle rammeverket for skolen. Deretter vil liberal-demokratiske teorier om hvordan deltakelse i samfunnet kan ha positive effekter på individ og samfunn introduseres med utgangspunkt i Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill og Erik Oddvar Eriksen. Kapitlet avsluttes med en gjennomgang av tidligere forskning på området. I **kapittel 3** gjennomgås den metodiske tilnærmingen til, og fremgangsmåten for, oppgavens analyser. Først vil det bli redegjort for oppgavens metodiske tilnærming. Deretter vil analysenes fremgangsmåte gjennomgås, før resultatenes reliabilitet og validitet vil drøftes. I **kapittel 4** drøftes oppgavens problemstilling ved å koble empiriske funn fra analysen med teoretiske perspektiver på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Først vil norske elever sammenlignes med deres nordiske medelever for å finne i hvilken utstrekning norske elever deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet. Deretter vil mulige forklaringsvariabler testes for samvariasjon med demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet for å finne faktorer som er relatert til slik deltakelse og hvilke mekanismer som muligens ligger bak disse relasjonene. Oppgaven avsluttes i **kapittel 5** med et sammendrag av oppgaven, før en konklusjon på og besvarelse av problemstillingen. Kapitlet avsluttes med å gjennomgå mulige svakheter med oppgaven, og peke på videre forskning som kan komplementere undersøkelsen. I **vedlegg** til oppgaven ligger de to mest relevante spørsmålene for analysene fra det norske elevspørreskjemaet i ICCS, samt to outputs fra SPSS for T-tester som ikke inkluderes i oppgaveteksten.

2 Teori

Dette kapitlet gjennomgår det teoretiske rammeverket for oppgaven med utgangspunkt i det formelle rammeverket for skolen og teori fra liberal-demokratisk idétradisjon. Kapitlet starter med en gjennomgang av skolens mandat til opplæring i demokratisk dannelse, gitt av samfunnet gjennom det formelle rammeverket for skolen. Her fokuseres det på demokratiopplæring i et internasjonalt perspektiv, på lover, forskrifter og læreplaner som legger rammene for den norske demokratiopplæringen, og på hvordan deltakelse i demokratiske aktiviteter kan inngå i en demokratisk dannelse. Kapitlet fortsetter med en introduksjon til liberal-demokratiske teorier om hvordan deltakelse i samfunnet kan ha positive effekter på individ og samfunn. Her fokuseres det i hovedsak på Alexis de Tocqueville (1835/2010) og John Stuart Mills (1861/1958) betraktninger av det amerikanske demokratiet på 1800-tallet, men også på Erik Oddvar Eriksens (1995) teori om hvordan deltakelse gir individuell og samfunnsmessig gevinst fra et dialogdemokratisk teoriperspektiv. Kapitlet avslutter med en gjennomgang av tidligere forskning på demokrati og demokratiopplæring, med fokus på resultater knyttet til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet.

2.1 Demokratisk dannelse gjennom skolens opplæring

Migrasjon, klimaendringer, terror, finansuroligheter, multikulturalitet og sosiale ulikheter er transnasjonale utviklingstrekk som på ulike måter skaper utfordringer for demokratiet og dets bærebjelker (Schulz et al., 2010). Erkjennelsen av sårbarheten som ligger i demokratiske systemer har bidratt til økt fokus på demokrati og demokratiopplæring verden over de siste tiårene (Børhaug & Solhaug, 2012; Mikkelsen et al., 2011), og ifølge Børhaug & Solhaug (2012) ser det ut til å være en internasjonal politisk oppslutning om at skolen skal skape ansvarlige og aktive medborgere. I Europa har dette fokuset blant annet manifestert seg gjennom Europarådets *Education for Democratic Citizenship (EDU)* som fokuserer på opplæring og trening i demokratiske rettigheter, plikter og deltakelse i samfunnet (Mikkelsen et al., 2011). Også i Norge står demokratisk opplæring sentralt i skolens utdanningsmål. Gjennom utdannelsen skal skolen bygge opp elevenes *dannelse* gjennom tilegnelsen av:

Konkret kunnskap om menneske, samfunn og natur som kan gi overblikk og perspektiv; kyndighet og modenhet for å møte livet - praktisk, sosialt og personlig; egenskaper og verdier som letter samvirket mellom mennesker og gjør det rikt og spennende for dem å leve sammen. (Utdanningsdirektoratet, 1993)

Dannelsen er utdanningens mål og gjennom opparbeidelse av kunnskaper, ferdigheter, verdier og holdninger skal elevene utrustes med en *demokratisk kompetanse* (Mikkelsen et al., 2011). Foruten de overnevnte elementene i demokratisk kompetanse er det fra et deltakerdemokratisk perspektiv nødvendig med aktiv deltakelse i samfunnet om demokratiet skal utfylle sitt potensial. Fra dette perspektivet styrkes folks evne til å delta i politiske beslutninger gjennom praksis (Mikkelsen et al., 2011) og deltakelse i demokratiske aktiviteter blir dermed en viktig del av opplæringen *i, til, og for* demokrati.

Videre vil dette delkapittelet se på skolens ansvar for demokratisk opplæring gitt av samfunnet gjennom det formelle rammeverket for skolen – da spesielt med fokus på demokratisk deltakelse. Først vil ulike lover, forskrifter og Stortingsmeldinger gjennomgås, før en spesielt fokus vil bli rettet mot *Prinsipp for opplæringen* og den generelle delen av læreplanen.

2.1.1 Lover, forskrifter og Stortingsmeldinger

I Opplæringsloven § 1-1 (1998) står det at ”Opplæringa skal [...] fremje demokrati, likestilling og vitskapleg tenkjemåte” og at elevene skal ”utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet”. Utdannelsen som skolen tilbyr skal sørge for å utruste elevene med kunnskap om og forståelse for de demokratiske ideene, slik at de kan ta del i samfunnets mange demokratiske prosesser som demokratiske medborgere. Grunnlaget for skolens demokratiske dannelsesprosjekt ble lagt allerede i 1920 da Stortinget gav skolen samfunnsmandat til å utdanne elevene til økt politisk engasjement og demokratisk deltakelse (Mediås & Telhaug, 2003, i Børhaug & Solhaug, 2012, s. 15). Dette samfunnsmandatet ble ytterlig presisert i Mønsterplanen av 1974, Mønsterplanen av 1987, og i 1990- og 2000-årene gjennom er rekke Stortingsmeldinger, læreplaner og lover. Stortingsmelding nr. 30 (som lanserte *Kunnskapsløftet*) la vekt på styrking av grunnleggende ferdigheter (her: lese-, skrive-, regne- og IKT-ferdigheter) som én måte å øke elevenes demokratiske dannelselse. ”For å kunne forstå og delta i den politiske debatten og den demokratiske utviklingen har alle behov for denne typen grunnleggende ferdigheter” (Kunnskapsdepartementet, 2003, s. 31).

2.1.2 Prinsipp for opplæringen og den generelle delen av læreplanen

Som et ledd i kvalitetssikringen av skolen ble *Prinsipp for opplæringen* lansert i 2006. Inkludert i disse prinsippene er læringsplakaten som vektlegger at skolen skal ”stimulere elevene [...] i deres personlige utvikling [...] og evne til demokratiforståelse og demokratisk deltakelse”(Utdanningsdirektoratet, 2006b). Videre står det i *Prinsipp for opplæringen* at elevene skal utvikle sosial og kulturell kompetanse, slik at ”Elevane får delta i demokratiske prosessar og kan slik utvikle demokratisk sinnelag og forståing for at aktiv og engasjert deltaking er viktig i eit mangfaldig samfunn” (Utdanningsdirektoratet, 2006b). Som sitatene viser har skolen ansvar for å stimulere til demokratisk deltakelse og utvikling av et *demokratisk sinnelag* eller *demokratisk dannelse*. Også den generelle delen av læreplanen fokuserer på deltakelse, og understreker at elevene “bør komme i vane med å ta ansvar i dagens samfunn som forberedelse til deltakelse i morgendagens.” (Utdanningsdirektoratet, 1993, s. 17). Skolen har som mål å fremme ”kommunikasjon mellom medlemmene av et demokratisk fellesskap” gjennom opparbeidelse av felles referanserammer og bakgrunnskunnskap, og slik skape gode forutsetninger for demokratisk deltakelse (Utdanningsdirektoratet, 1993). God kommunikasjon mellom medborgere fremheves her som en viktig ingrediens i et godt demokrati, noe som støtter opp om dialogperspektivet i en deliberativ demokratiforståelse, som vil bli diskutert senere i kapittelet.

2.1.3 Læreplan i samfunnsfag

I læreplan for samfunnsfag beskrives formålet med faget som medvirkning til “aktivt medborgerskap og demokratisk deltaking” (Utdanningsdirektoratet, 2010). Børhaug & Solhaug (2012) understreker viktigheten av begrepet *aktivt medborgerskap*: Aktivt medborgerskap viser til et deltakerdemokratisk forståelse av demokrati, hvor det forventes at medborgerne tar del i samfunnets demokratiske prosesser. Formålet med faget følges opp i fagets kompetansemål, og det er relativt mange kompetansemål som omhandler kunnskap og holdninger til demokrati, slik som at elevene skal kunne ”gje døme på og drøfte demokrati som styreform, gjere greie for politisk innverknad og maktfordeling i Noreg og bruke digitale kanalar for utøving av demokrati” (Utdanningsdirektoratet, 2010). På den andre siden er det relativt få kompetansemål som beskriver hvordan elevene skal få ferdigheter i, og opplevelse av, å delta i demokrati. Praktisk erfaring med demokratiske aktiviteter og prosesser er derimot

sterkt vektlagt i ungdomsskolefaget *elevrådsarbeid*, som med sin læreplan (avviklet i 2013) har forsterket fokuset på demokratiopplæring i skolen.

Ut fra målene i det formelle rammeverket som er skissert over, kan skolen fungere som en arena hvor barn og ungdom får erfaring med demokratiske aktiviteter og forbereder elever til aktiv deltakelse i samfunnet etter endt skolegang. Foruten aktiviteter knyttet til skolen finnes det aktiviteter utenfor skolens sfære som kan gi barn og ungdom demokratisk erfaring. Videre vil dette kapittelet ta for seg teori fra hovedsakelig liberal-demokratisk idétradisjon, som beskriver demokratiske aspekter ved deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen. Denne tradisjonen fremholder ”betydningen av frivillige organisasjoner for et bredt fundert politisk demokrati som tar borgernes rettigheter på alvor” (Mikkelsen et al., 2011, s. 137). Delkapittelet vil gi en introduksjon til de mest sentrale teoriene som blir benyttet i diskusjonen i kapittel 4. Hovedfokuset vil først være på teoretikerne Alexis de Tocqueville (1835/2010) og John Stuart Mill (1861/1958), før demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet vil bli sett på fra et dialogdemokratisk perspektiv.

2.2 Demokratisk danning gjennom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen

2.2.1 Teori fra liberal-demokratisk idétradisjon

I 1831 reiste den unge franske juristen Alexis de Tocqueville til USA for å undersøke det amerikanske fengselsvesenet. Han endte opp med å studere mekanismene bak det amerikanske samfunn og demokrati, og resultatet ble boken *Om demokratiet i Amerika* som kom ut i 1835. På sin reise i USA ble Tocquevilles interesse fanget av amerikanernes store samfunnsengasjement. Ulikt Europa på den tiden, var USA kommet langt hva angikk politisk likhet og frihet. Mye av den politiske makten som i Europa var samlet i regjeringer eller eneherskere, var i USA desentralisert til lokale myndigheter. Gjennom friheten som lå i amerikanske lokaldemokratier, måtte vanlige amerikanske borgere ta del i politiske avgjørelser og bidra til å utvikle samfunnet. En viktig kanal for engasjement lå i dannelsen av foreninger, lag og organisasjoner.

Så snart et antall amerikanere blir grepet av en følelse, eller fylt av en idé som de ønsker å realisere, oppsøker de hverandre, og når de har funnet sammen, danner de en organisasjon. Da er de ikke lenger isolerte enkeltmennesker, men en maktfaktor man må regne med, en makt hvis handlinger tjener som eksempel, som taler, og som man lytter til (Tocqueville, 1835/2010, s. 117).

Tocqueville registrerte at amerikanerne dannet foreninger og lag til alle mulige formål og han så på disse små assosiasjonene som en grunnpilar i det amerikanske demokratiet.

Amerikanere av alle aldre, fra alle samfunnslag og med alle slags anskuelser slår seg stadig vekk sammen og danner foreninger. [...] Det er religiøse foreninger, moralske foreninger, seriøse og lite seriøse foreninger, foreninger med allment formål og foreninger med meget spesielle formål, det er store foreninger og bitte små foreninger. (Tocqueville, 1835/2010, s. 115).

Et interessant aspekt ved Tocquevilles teori er at han ikke skiller mellom politiske og ikke-politiske organisasjoner hva gjelder deres demokratiske effekt. Politiske ungdomsorganisasjoner, så vel som kultur-, hobby- og idrettsorienterte organisasjoner, bidrar til å styrke individet og samfunnets demokratiske karakter. Den positive effekten på individets karakter kommer fra interaksjonen med andre mennesker. ”Det er bare ved menneskers gjensidige påvirkning av hverandre at nye ideer og følelser oppstår. [...] Uten slik påvirkning tørker sinnet inn, og menneskeånden stagnerer” (Tocqueville, 1835/2010, s. 117). Her taler Tocqueville om interaksjon som et premiss for utvikling av menneskets sinn. Gjennom samarbeid og interaksjon med andre mennesker utvikles individet og vokser som menneske. I utgangspunktet er den gjensidige innflytelsen mellom mennesker i et demokratisk land minimal. Interaksjon og innflytelse mellom mennesker må derfor skapes kunstig for at menneskets sinn og intellekt skal utvikle seg til det bedre. Den beste måten å skape slike interaksjoner er ifølge Tocqueville (1835/2010) gjennom organisasjoner, lag og foreninger. Assosiasjonsarbeid blir dermed et helt sentralt virkemiddel for å forsterke samfunnets moral og kultur. Han går så langt som å si at om det offentlige tok over alle oppgaver utført av organisasjonene, ville det gått ut over ”folkets moral og intellektuelle utvikling” (Tocqueville, 1835/2010, s. 117). Engasjement i samfunnet, og da spesielt i sivilsamfunnet, vil i henhold til Tocquevilles teori være avgjørende for individuell utvikling av moralsk intellekt. Det er dermed av stor betydning for et samfunn som ønsker å vokse som demokrati, å stimulere til- og legge til rette for et yrende foreningsliv – politisk så vel som ikke-politisk. Tocqueville (1835/2010, s. 118) avslutter sitt delkapittel om organisasjonenes posisjon i det amerikanske samfunn med nettopp dette sentrale poenget: ”Etter min mening er det ikke noe som i den grad fortjener vår oppmerksomhet som foreningene til fremme av idéer og moralske prinsipper”.

Ifølge Mansbridge (1999) var Tocqueville (1835/2010) den første til å eksplisitt uttrykke at deltakelse i kollektive beslutningsprosesser styrker individets karakter gjennom dets evner og ferdigheter. John Stuart Mill var blant de første som lot seg inspirere av Tocqueville, og videreutviklet hans liberaldemokratiske teorier rundt deltakerdemokratiet. I *Considerations on Representative Government* er Mill (1861/1958) opptatt av individets utvikling gjennom deltakelse i offentlig politikk og forvaltning. For at myndighetene i et representativt demokrati skal kunne oppfylle hva Mill (1861/1958) hevder er myndighetenes største mål – en opplyst befolkning – er det ikke nok at borgere benytter seg av stemmeretten; det må legges til rette for aktiv deltakelse for alle borgere fra alle sosiale lag av befolkningen. Mill vier lite plass på diskusjon av engasjement og deltakelse utenfor det representative demokratiet, men trekker først og fremst frem offentlige institusjoner og lokal forvaltning som den beste læringsarena for borgernes deltakelse. Gjennom deltakelse i lokal forvaltning må borgerne aktivt ta del i samfunnet (i motsetning til mer passive handlinger som det å lese avis), og lære å ta ansvar for andre ved å tenke og snakke for andre (Mill, 1861/1958). Dette ansvaret er ifølge Mill den avgjørende grunnen til at deltakelse har en positiv effekt på individet: ”It is by political discussion that the manual laborer [...] learns to feel for and with his fellow citizens and becomes consciously a member of a great society” (Mill, 1861/1958, s. 130). Mill (1861/1958) hevder at ansvar for andre kan føre til en moralsk, intellektuell og funksjonell utvikling. Den moralske utviklingen skjer ved at individet lærer å sette samfunnets interesse fremfor sin egen selvsentret interesse. Den intellektuelle utviklingen skjer ved at den deltakende tvinges til å resonnerer og gjøre opp sin egen mening om politiske- og samfunnsmessige spørsmål. Den funksjonelle utviklingen skjer ved at mot, handlekraft, kreativitet og besluttsomhet styrkes i møte med spontane utfordringer. Deltakelse i offentlig forvaltning vil dermed styrke hver enkelt borger moralsk, intellektuelt og funksjonelt, og er ifølge Mill den beste måten for nå det representative demokratiets målsetting om en utdannet og opplyst befolkning.

2.2.2 Teori fra et dialogdemokratiske perspektiv

De overnevnte teoretiske bidragene fra Tocqueville og Mill har til felles at de i all hovedsak tar utgangspunkt i et deltakerdemokratiske demokratibegrep – eller hva Børhaug & Solhaug (2012) omtaler som en republikansk tradisjon. Denne tradisjonen fremholder borgernes rett og plikt til å delta i samfunnet som essensielt for et godt fungerende demokrati. Fokuset er på positive friheter og hvilke muligheter den enkelt borger har til å delta i samfunnet. Bare ved

folkets deltakelse og engasjement kan demokratiet bero på den legitimiteten den er avhengig av (Børhaug & Solhaug, 2012). Politikkbegrepet i denne tradisjonen er svært vidt og kan omfatte det meste av deltakelse i samfunnet, og passer dermed godt inn i et teoretisk rammeverk om positive effekter av engasjement og deltakelse i sivilsamfunnet.

Det er også mulig å se på positive effekter av deltakelse i sivilsamfunnet fra en deliberativ demokratiforståelse – eller hva Børhaug & Solhaug (2012) omtaler som en dialogdemokratisk tradisjon. Dette er en tradisjon hvor blant annet John Dewey og Jürgen Habermas har vært sentrale teoretikere, og fremholder dialogen mellom borgere som kjernen i et demokrati (Børhaug & Solhaug, 2012). Også i denne tradisjonen er politikkbegrepet svært bredt og omfatter store deler av samfunnet utenfor den private sfæren. Ut fra en deliberativ demokratiforståelse hviler demokratiets legitimitet på kommunikasjonen mellom innbyggerne og det politiske apparatet (Eriksen, 1995). For at kommunikasjonen og dialogen i samfunnet skal bli mest mulig åpen og fri, fordrer det stor deltakelse fra borgerne. Slik sett passer en deliberativ demokratiforståelse godt med deltakerdemokratiet i den republikanske tradisjonen. Ifølge Habermas (1995, i Børhaug & Solhaug, 2012, s. 39) ligger mye av forskjellen mellom tradisjonene i at dialogdemokratiet innehar en beslutningsmekanisme på mikroplan som deltakerdemokratiet mangler. Ved å kombinere konkurranseelementer fra liberal tradisjon og fellesskapsorienteringen fra republikansk tradisjon, baserer beslutninger i et dialogdemokrati seg på *det bedre argument* (Børhaug & Solhaug, 2012). Gjennom fri meningsutveksling og etiske retningslinjer for diskursen, baseres den politikk som blir satt ut i livet seg på fellesskapsløsninger gjennom størst mulig oppslutning om et argument. Dermed blir det argumentets kvalitet som avgjør beslutningen som fattes (Eriksen, 1995).

Engasjement og deltakelse i sivilsamfunnet kan øke kommunikasjonsmulighetene i et samfunn ved å skape større *bredde* i offentligheten. En deliberativt demokratiforståelse ser på kommunikativ makt som den rådende makt, og økte kommunikasjonsmuligheter i samfunnet styrker dermed forutsetningene for et godt demokrati (Eriksen, 1995). Gjennom foreninger, organisasjoner og sammenkomster samles mennesker med ulik bakgrunn om felles mål. Jo større nettverket av slike forbindelser er, jo flere muligheter er det for individet til å uttrykke sine meninger og holdninger. I en moderne rettsstat hvor ”den tvangsfrie meningsdannelse i det sivile samfunn garanterer for politikkenes legitimitet” (Eriksen, 1995, s. 20), vil et sterkt sivilsamfunn gi større legitimitet til makthavere gjennom de mange kommunikasjonsmulighetene sivilsamfunnet tilbyr. I likhet med en deltakerorientert demokratiforståelse vil dermed en deliberativ demokratiforståelse også støtte opp om

Tocquevilles teori om samfunnsengasjementets positive påvirkning på individ og samfunn. Både deltakelse i seg selv, og den kommunikasjonen som skapes gjennom deltakelse, styrker legitimiteten og fundamentet i et demokrati og bidrar til positiv utvikling for individer og samfunnet som helhet.

Videre vil dette teorikapittelet ta for seg et utvalg studier av demokratiopplæring og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Først presenteres Robert D. Putnams (1993) studie av politiske institusjoners ”civicness”. Deretter presenteres relevante resultater fra IEAs *Civic Education Study* fra 2001, før relevante resultater fra de to norske studiene til Trond Solhaug (2003) og Jon Lauglo og Tormod Øia (2006) presenteres. Avslutningsvis vil enkelte norske resultater fra ICCS legges frem, før denne masteroppgavens plass i forskningslitteraturen rammes inn.

2.3 Tidligere forskning på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet

2.3.1 Putnam: *Making democracy work* (1993)

Inspirert av Tocquevilles teoretiske bidrag utførte Robert D. Putnam (1993) en stor empirisk undersøkelse i Italia på 70- og 80-tallet hvor han sammenlignet effektiviteten til ulike regioners politiske institusjoner med regionenes ”civic-ness” (kan oversettes til *dannethet* på norsk). En av fire indikatorer som ble brukt for graden av ”civic-ness” var tettheten av foreninger og lag. I studien finner Putnam (1993) empiriske bevis for at graden av deltakelse i sivilsamfunnet (målt i tettheten av foreninger og lag), korrelerer med effektive politiske institusjoner og økonomisk vekst. Deltakelse i sivilsamfunnet viser seg faktisk å være den sterkeste indikatoren for et effektivt styre og god økonomi – ikke omvendt. Putnam (1993) hevder at et sterkt sivilsamfunn derfor er avgjørende for politiske institusjoners effektivitet og deres demokratiske karakter.

Ifølge Putnam (1993) gir deltakelse i foreninger og lag både positive *interne* effekter på de som deltar og positive *eksterne* effekter på samfunnet som helhet. Effektive og demokratiske politiske institusjoner representerer eksterne effekter av deltakelse i foreninger. Putnam (1993) viser at høy grad av deltakelse i sivilsamfunnet øker den sosiale kapitalen i befolkningen ved at deltakelse legger til rette for samarbeid og vilje til å ofre selvorienterte mål til fordel for fellesskapets mål. Videre viser studien at deltakelse i horisontalt organiserte

foreninger er mest demokratifremmende. Dette omhandler sammenslutninger som fotballag, kor, kunstforeninger og lignende. Vertikalt strukturerte organisasjoner, som kan finnes innenfor religiøse menigheter eller politiske partier, er mindre demokratifremmende. Disse funnene samsvarer med Tocquevilles (1835/2010) teori om at engasjement i sivilsamfunnet skaper mange horisontale sosiale bånd. Løse forbindelser basert på horisontalt organiserte foreninger gir næring til samarbeid på tvers av sosiale skillelinjer, og er viktigere for samholdet og utviklingen i et samfunn enn statiske forbindelser basert på vertikale og hierarkiske relasjoner. Frivillig arbeid i horisontalt organiserte foreninger skaper dermed et fundament for samarbeid, kommunikasjon og sosial kapital i et mangfoldig samfunn, og Putnam (1993, s. 185) konkluderer sin studie med ”Building social capital is the key to making democracy work”. Denne konklusjonen ligger tett opp mot Tocquevilles observasjoner av det amerikanske samfunnet, og Putnam bekrefter dermed langt på vei Tocquevilles teori med sin studie av italienske regioners demokratiske karakter.

2.3.2 IEA: *Civic Education Study* (1999)

Putnams arbeid har vært banebrytende innenfor demokratiforskning og har bidratt til å sette demokratiopplæring på dagsorden i mange land. I kjølevannet av den stadig voksende interessen for demokratiopplæring er det flere store internasjonale undersøkelser som er gjennomført med mål om å kartlegge skoleungdoms kunnskap og demokratiske ferdigheter. IEAs *Civic Education Study* (CIVED) fra 1999 ble gjennomført i 28 land, hvorav 23 land fra Europa. Resultater fra undersøkelsen viste blant annet at deltakelse i politiske ungdomsorganisasjoner har positiv effekt på politisk selvbylde, og at elever som deltar i aktiviteter relatert til skolens drift har større sannsynlighet for å skåre høyt på mål som omfatter demokratisk kunnskap og demokratisk engasjement (Torney-Purta, Oswald, & Schulz, 2001, i Schulz et al., 2010, s. 129, 164). Den norske rapporten fra undersøkelsen kom i 2001 (Mikkelsen, Buk-Berge, Ellingsen, Fjeldstad, & Sund, 2001) og viste blant annet at 74% av de norske elevene i undersøkelsen har vært eller er aktive i idrett eller et idrettslag, at 47% har vært tillitsvalgt i klassen/elevråd og at 78% har deltatt i en organisasjon som samler inn penger til veldedig formål.

2.3.3 Solhaug: *Utdanning til demokratisk medborgerskap (2003)*

Doktoravhandlingen til Trond Solhaug (2003) tar blant annet for seg elever fra seks videregående skoler i Norge og ser på sammenhengen mellom politisk deltakelse, kunnskap og holdninger. Samfunnsengasjement inkluderer i denne studien elevenes ønske om å sette felleskapets gode fremfor egne interesser. Resultatene fra studien viser at det er liten sammenheng mellom kunnskap om demokrati på den ene siden og politisk- og annen samfunnsmessig deltakelse på den andre siden. Videre viser studien liten sammenheng mellom *mestringsforventninger* og *samfunnsengasjement* og mellom *politisk selvtillit* og *samfunnsengasjement*. Den uavhengige variabelen som i undersøkelsen ser ut til å påvirke samfunnsengasjement i sterkest grad, er *motivasjon*. Børhaug & Solhaug (2012, s. 56) oppsummerer hovedresultatet i studien med at:

Kunnskaper om politikk og samfunnsproblemer er viktige for elevers deltagelse på den ene siden, men neppe tilstrekkelige forutsetninger for mer aktivt politisk engasjement. For å delta trenger elever tro på at de kan sette seg mål og øve innflytelse. De trenger også å være motivert, noe som innebærer å interessere seg for en politisk eller samfunnsmessig virksomhet.

2.3.4 Lauglo & Øia: *Education and Civic Engagement among Norwegian Youths (2006)*

Studien til Jon Lauglo og Tormod Øia ble utgitt av Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og hadde som hovedmål å kartlegge hvilken rolle utdanningen har for opparbeidelsen av samfunnsengasjement blant ungdom i Norge. I begrepet *samfunnsengasjement* inkluderer Lauglo & Øia (2006) både interesse for politikk og samfunn og faktisk deltakelse. Resultater fra studien peker på at det er en sterk sammenheng mellom utdanningsnivå og indikatorer på samfunnsengasjement, og Lauglo & Øia (2006) hevder det er grunn til å anta at det her er snakk om en kausal effekt. Resultatene tyder også på at erfaring med elevrådsarbeid klargjør elever for videre politisk deltakelse, og at faglig styrke i videregående skole er assosiert med samfunnsengasjement, men at planer om videre utdanning er den sterkeste indikatoren på samfunnsengasjement.

2.3.5 Mikkelsen, Fjeldstad & Lauglo: *Morgendagens samfunnsborgere* (2011)

I rapporten *Morgendagens samfunnsborgere* ble de norske resultatene fra ICCS 2009 publisert i 2011. Foruten å rapportere om svarfordelingene til de norske elevene som deltok i undersøkelsen, konstruerte Mikkelsen et al. (2011) en samlemål for samfunnsengasjement som blant annet inneholdt indikatorer som interesse for samfunnsspørsmål, forventning om å delta i politikk som voksen, tidligere deltakelse i sivilsamfunnet, politisk selvbylde og preferanse for politisk parti. Resultatene fra analysene viste at samtaler med foreldre om politikk og samfunnsspørsmål har en sterk forklaringskraft på elevenes eget engasjement, og at karakterer og sosioøkonomiske familiebakgrunn har større betydning for elevenes skår på ICCS kunnskaps- og ferdighetstest enn for deres engasjement (Mikkelsen et al., 2011, s. 235).

Denne masteroppgaven kan først og fremst tilføre forskningslitteraturen et supplement til analysene i *Morgendagens samfunnsborgere* (Mikkelsen et al., 2011) ved å bidra til dypere innsikt i datamaterialet vedrørende deltakelse i sivilsamfunnet fra ICCS 2009. Videre inkluderer oppgaven tall fra alle de fire nordiske landene som deltok i ICCS og tilfører dermed et nordisk komparativt fokus som kan bidra til å et utvidet perspektiv på tallene fra Norge. Sist men ikke minst kan oppgaven bidra til dypere innsikt i mekanismene bak ungdoms deltakelse i sivilsamfunnet gjennom drøfting av mulig årsaker til likheter og forskjeller mellom de nordiske landene og drøfting av mulige årsaker til samvariasjon som avdekkes mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og de antatte forklaringsvariablene. Diskusjonen vil basere seg på resultater fra kvantitativ metode og analyser, som vil bli nærmere redegjort for i neste kapittel.

3 Metode

Dette kapittelet gjennomgår den metodiske tilnærmingen til- og fremgangsmåten for analysene. Kapittelet starter med en gjennomgang av den metodiske tilnærmingen til datamaterialet. Her gjøres det rede for oppgavens vitenskapsteoretiske tilnærming, undersøkelsens design, populasjon, utvalg, variabler og operasjonaliserte arbeidsspørsmål. Kapittelet fortsetter med å gå nærmere inn på fremgangsmåte og den metode som er benyttet i analysene. Her gjennomgås en rekke begreper knyttet til statistisk metode med utgangspunkt i Johannessen, Tufte, and Christoffersen (2010) og Ary, Jacobs, and Sorensen (2010). Kapittelet avslutter med å drøfte reliabilitet og validitet knyttet til analysene i denne oppgaven og til datamaterialet fra ICCS generelt. Et ekstra fokus legges på drøfting av begrepsvaliditeten til samlevariablene som utgjør den avhengige variabelen.

3.1 Metodisk tilnærming

3.1.1 Vitenskapsteoretisk tilnærming

Ordet *metode* kommer av det latinske ordet *methodos*, som betyr å følge en bestemt vei mot et mål (Johannessen et al., 2010). Metoden som benyttes i analysene i denne oppgaven tar utgangspunkt i en *kvantitativ* vitenskapelig tilnærming. Med en problemstilling som spør om utstrekningen av en variabel, samt hvilke samvariasjon som finnes mellom flere ulike variabler, vil en kvantitativ vitenskapsteoretisk tilnærming være best egnet til å besvare dette spørsmålet. Kvantitative metoder kartlegger *utbredelse* gjennom tallmessig (statistisk) beskrivelse (Johannessen et al., 2010). I kvantitativ metode blir enheter redusert til objekter og egenskaper blir kvantifisert til tellbare ”harde data” (Johannessen et al., 2010). Tradisjonelt har kvantitativ metode vært forbundet med en deduktiv tilnærming – det vil si en tilnærming som tar utgangspunkt i det generelle og finner belegg i det spesifikke (Ary et al., 2010). Ary et al. (2010) peker på at moderne forskning nå ofte benytter seg av både deduktiv og induktiv tilnærming; registreringer danner grunnlag for teori i form av hypoteser, som igjen prøves opp mot nye registreringer. I denne oppgaven vil dette mønsteret følges til en viss grad; hypoteser utledet av registrertbasert teori blir testet opp mot nye registreringer. Slik vil oppgaven både kunne bekrefte teori ved en deduktiv tilnærming, og kunne danne grunnlag for revidering av teori gjennom induktiv tilnærming.

3.1.2 Utvalg og populasjon

Ary et al. (2010, s. 148) definerer *utvalg* som den gruppen som blir observert, og *populasjon* som alle medlemmer av en veldefinert gruppe som inngår i generaliseringen fra utvalget. Et utvalg er altså en del av en populasjon og skal være representativt for populasjonen. Populasjonen ICCS ønsket å kartlegge var i hovedsak elever i åttende skoleår, noe som i de fleste deltakerland i ICCS tilsvarer en gjennomsnittsalder på 14 år. I Sverige er gjennomsnittsalderen i 8.klasse på 14,8 år, I Danmark 14,9 år og i Finland 14,7 år, mens den i Norge er 13,7 år. For en bedre og riktigere sammenligning mellom de nordiske landene vil datamaterialet som blir brukt i denne oppgaven hentes fra ICCS elevundersøkelse for norske 9. klassinger, og danske, finske og svenske 8. klassinger. Det totale utvalget av enheter som deltok i elevundersøkelsen i ICCS var på 140 000 elever fordelt på mer enn 5200 skoler (Schulz et al., 2010). Utvalget av enheter i Norge var på 2934 elever (9.klasse) fordelt på 129 skoler; utvalget i Sverige var på 3464 elever fordelt på 166 skoler; utvalget i Danmark var på 4508 elever fordelt på 193 skoler og utvalget i Finland var på 3307 elever fordelt på 176 skoler (Schulz et al., 2010).

3.1.3 Design

Johannessen et al. (2010, s. 73) beskriver forskningsdesign som ikke mindre enn ” ”alt” som knytter seg til en undersøkelse”. I kvantitativ metode er designet på studien utarbeidet før undersøkelsen gjennomføres (Ary et al., 2010), og siden denne oppgaven er en sekundæranalyse av ICCS vil forskningsdesignet speile forskningsdesignet i ICCS. Forskningsdesignet som ble benyttet i ICCS var av typen utvalgsstudie (*survey research*). Med en utvalgsstudie ønsker man å si noe om egenskaper i populasjonen ved å generalisere fra et representativt utvalg til hele populasjonen. Dette forskningsdesignet er mindre egnet for å avdekke kausale slutninger, og blir ofte benyttet i samfunnsvitenskap og utdanningsvitenskap hvor kausalitet ikke er hovedfokuset.

3.1.4 Måleinstrument og målenivå

Måleinstrument er indikatorer som fanger opp konstrukt som ikke lar seg observere direkte (Ary et al., 2010) og er knyttet til metoden som blir benyttet for å samle inn data. Datainnsamlingsmetoden som ble benyttet i ICCS var spørreundersøkelse (*survey*) og måleinstrumentet var spørreskjemaer som omfattet både håndgripelige (*tangibles*) og

uhåndgripelige (*intangibles*) variabler. Håndgripelige variabler er egenskaper som kan vurderes direkte gjennom observasjon, slik som elevs deltakelse i sivilsamfunnet i skolen. Uhåndgripelige variabler er konstruert som ikke lar seg observere direkte, men som må vurderes gjennom indirekte mål (Ary et al., 2010), slik som elevs politiske selvtillit. Elevundersøkelsen til ICCS bestod av en kunnskaps- og ferdighetstest og en holdnings- og atferdsundersøkelse. Spørreundersøkelsen inkluderte spørsmål med variabelverdier på nominal-, ordinal- og intervallnivå, som representerer ulike målenivå i kvantitative undersøkelser. På nominalnivå kategoriseres objekter eller egenskaper i gjensidig utelukkende kategorier (Ary et al., 2010), slik som i fødeland, kjønn og språklig bakgrunn. På ordinalnivå rangeres objekter eller egenskaper etter hvor mye av en attributt (gitt i variabelen) de innehar (Ary et al., 2010), slik som ”Graden av deltakelse” med variabelverdiene ”Nei, jeg har aldri gjort dette”, ”Ja jeg har gjort dette, men for mer en ett år siden”, og ”Ja jeg har gjort dette de siste 12 årene”. Avstanden mellom de ulike rangeringsnivåene bærer ikke mening og kan ikke beregnes. På intervallnivå rangeres derimot objekter eller egenskaper med like intervaller mellom hver verdi (Ary et al., 2010), slik som testscorer på ICCS kunnskaps- og ferdighetstest. IEA har i etterkant av datainnsamlingen utarbeidet en rekke samlevariabler for spørsmålene i holdnings- og atferdsundersøkelse i ICCS.⁴ Verdiene på disse samlevariablene er normert for å lette sammenligning på tvers av skolesystemer. Variabelverdiene fra holdnings- og atferdsundersøkelsen har et internasjonalt gjennomsnitt på 50 poeng, hvor et standardavvik tilsvarer 10 poeng, mens kunnskaps- og ferdighetstesten har et internasjonalt gjennomsnitt på 500 poeng, hvor et standardavvik tilsvarer 100 poeng. Det vil si at foruten variabelen fra kunnskaps og ferdighetstesten har de fleste variablene som benyttes i denne oppgaven variabelverdier på ordinalnivå, men de kan ved hjelp av de normerte skalaene behandles på intervallnivå. Variablene i analysene vil altså i hovedsak behandles på intervallnivå.

3.1.5 Valg av variabler til analysen

Variabler er operasjonaliseringer av generelle fenomener til konkrete målbare eller klassifiserbare egenskaper (Johannessen et al., 2010). Variablene i denne oppgaven hentes fra ICCS holdnings- og atferdsundersøkelse og ICCS kunnskap- og ferdighetsstest. I mange tilfeller er det fruktbart å skille mellom *avhengige* og *uavhengige* variabler etter hvilken funksjon variablene har i et årsak-virkningsforhold. Uavhengig variabel representerer årsak

---

⁴ For en fullstendig oversikt over samlevariablene se Mikkelsen et al., 2011, s. 244.

og avhengig variabel representerer effekt (Johannessen et al., 2010). Johannessen et al. (2010) understreker at årsak i samfunnsvitenskap ikke må forveksles med lovmessighet, og at årsak i slike sammenhenger viser til mer eller mindre sannsynlighet for at Y inntreffer dersom X inntreffer. Ary et al. (2010) hevder at det i mange studier er vanskelig å vite hvilke variabler som følger hverandre, og at en uavhengig variabel i *en* studie fort kan fungere som en avhengig variabel i en *annen* studie. Dermed beror valget av variabler til samfunnsvitenskapelig analyser ofte på hensikten med undersøkelsen (Ary et al., 2010).

Valg av avhengige variabler

Avhengige variabler er variabler vi ønsker skal forklares og representerer *effekten* i et årsak-virkningsforhold (Johannessen et al., 2010). Teorien fremlagt i kapittel 2 fremhever at deltakelse påvirker individuell utvikling av kunnskap og ferdigheter, mens Mikkelsen og Fjeldstad (2003, i Mikkelsen et al., 2011, s. 5) peker på at kunnskap, ferdigheter, verdier og holdninger antas å sammen påvirke evne og vilje til engasjement og handling. Her er det sannsynligvis en dynamisk interaksjon, og hypotesene som fremlegges i kapittel 4 er derfor formulert uten retning på sammenhengen. I analysene er det likevel fruktbart å ta utgangspunkt i én retning, og den *avhengige variabelen* som skal forklares i denne oppgaven er *elevenes demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet*. Fokuset er på *faktisk deltakelse* og ikke *intensjon om deltakelse*, siden intensjoner lett kan sammenblandes med holdninger og ønsket atferd. I elevspørreskjemaet til holdnings- og atferdsundersøkelsen er det spesielt to spørsmål som ligger innenfor dekningsområdet til *elevenes demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet* og tar for seg henholdsvis deltakelse *i* og *utenfor* skolen. Spørsmål 14 har Mikkelsen et al. (2011) valgt å kalle *deltakelse i organisasjoner i det sivile samfunn* og utgjør samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*⁵. Variabelverdiene for dette spørsmålet er a) ”Ja, jeg har gjort dette i løpet av de siste 12 månedene”, b) ”Ja, jeg har gjort dette, men for mer enn ett år siden”, eller c) ”Nei, jeg har aldri gjort dette”, for åtte ulike kategorier av organisasjoner og aktiviteter. Spørsmål 15 har Mikkelsen et al. (2011) valgt å kalle *deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen* og utgjør samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*. I dette spørsmålet skal elevene svare på frivillig deltakelse i skolen, og svaralternativene er identiske med svaralternativene i spørsmål 14. Den avhengige variabelen i denne oppgaven, *elevs demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet*, vil dermed bestå av

---

⁵ Spørsmål 14g i de nordiske spørreskjemaene (deltakelse i *en religiøs organisasjon eller gruppe*) er ikke inkludert i den internasjonale samlevariabelen

samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Valg av uavhengige variabler til bivariat analyse

Uavhengige variabler er variabler som skal forklare de avhengige variablene og representerer *årsaken* i et årsak-virkningsforhold. Ifølge Schulz et al. (2010) er det mange faktorer som på ulike nivåer påvirker demokratisk dannelse, og ved valg av uavhengige variabler til de bivariante analysene gir data fra ICCS svært mange muligheter. Med tanke på oppgavens begrensninger er det derfor nødvendig å velge et mindre antall variabler som uavhengige variabler. I samfunnsvitenskapelig forskning kan man anta at årsaker til fenomen er sammensatt og at en avhengig variabel påvirkes av en rekke uavhengige variabler. Dermed vil en selektering av uavhengige variabler naturlig nok ekskludere en rekke mulige årsaks- eller forklaringsvariabler. Siden analysene i denne oppgaven ikke har til hensikt å avdekke kausale forhold, anses en slik selektering likevel som lite problematisk. Mikkelsen et al. (2011, s. 5) skriver: “En antar at de *viktigste* påvirkere i elevens umiddelbare nærhet er foreldre, familie og slektninger, venner og jevnaldrende, organisasjonstilknytninger, mediene og skolen via lærerne og deres arbeid med læreplanenes mål”. Valget av uavhengige variabler har tatt utgangspunkt i teorien som er presentert om deltakelsens effekt på individ og samfunn, samt oppgavens problemstilling. De uavhengige variablene (også betegnet som forklaringsvariabler) i de bivariante korrelasjonsanalysene er samlevariablene *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål*, *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen*, *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter*, *Politisk selvtillit*, *Egenmestring av politiske spørsmål*, *Tillit til demokratiske institusjoner*, *Oppfatning av betydningen av deltakerorientert samfunnsborgerskap*, *Oppfatning av åpenhet i klasserommet*, *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen*, *Forventet deltakelse i valg som voksen*, og *Forventet deltakelse i politikk som voksen*.

3.1.6 Operasjonaliserte arbeidsspørsmål

For å best mulig kunne besvare problemstillingen ut fra empirien som ligger til grunn vil analysene bli delt inn i to analysedeler og ta utgangspunkt i syv arbeidsspørsmål basert på de overnevnte variablene.

Analysedel 1: Sammenligning av elevers skår på samlevariabler og enkeltspørsmål om demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet i Norge og de øvrige nordiske landene.

A1: Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i elevers demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen?

A2: Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i enkeltspørsmål om elevers deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen?

A3: Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i elevers demokratiske deltakelse i skolen?

A4: Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i enkeltspørsmål om elevers deltakelse i skoledemokrati og i kulturell virksomhet på skolen?

A5: Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i prosentandel av elevene som ikke har deltatt i noen av aktivitetene knyttet til organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen eller skoledemokrati og i kulturell virksomhet på skolen?

Analysedel 2: Undersøkelse av norske elevers skår på spørsmål om demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet sett i forhold til deres skår på andre samlevariabler samlet inn av ICCS.

A6: Hvilke mulige sammenhenger er det mellom forklaringsvariabler og norske elevers demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen?

A7: Hvilke mulige sammenhenger er det mellom forklaringsvariabler og norske elevers demokratiske deltakelse i skolen?

3.2 Analysemetode og fremgangsmåte

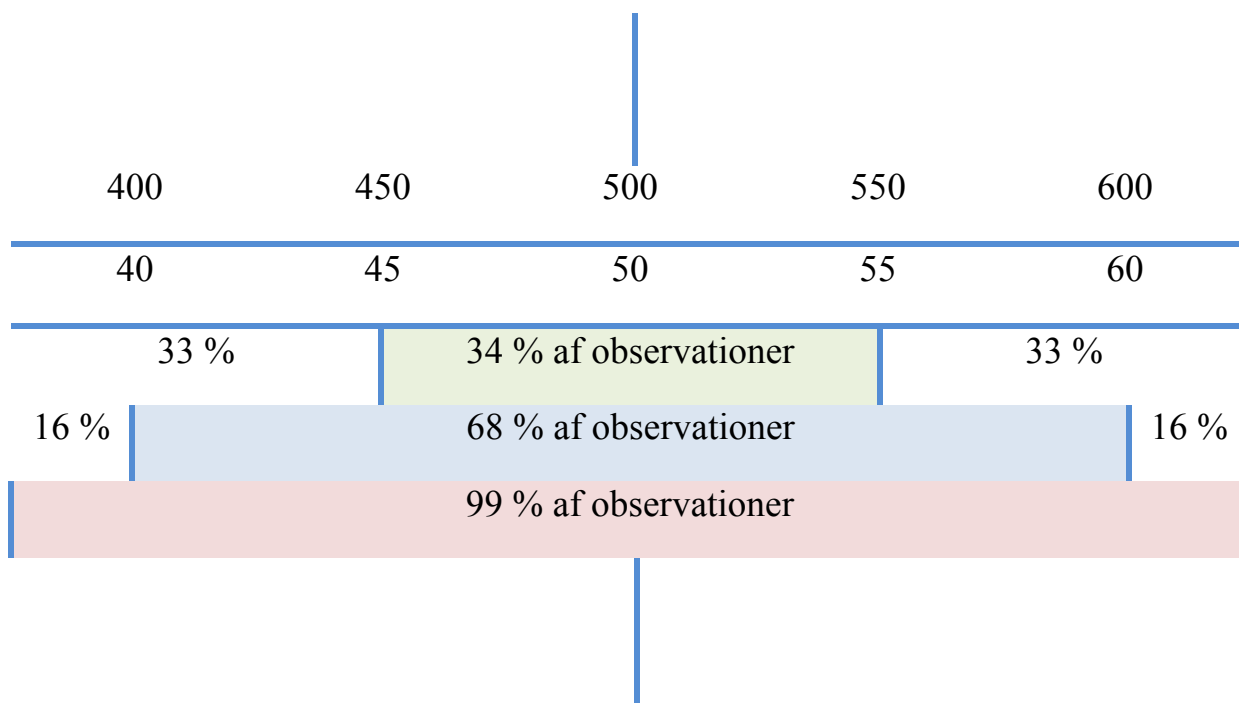
I denne oppgaven benyttes hovedsakelig *univariat statistikk* i Analysedel 1 og *bivariat statistikk* i Analysedel 2. Univariat statistikk tar utgangspunkt i data fra én egenskap, eller én variabel, hos enhetene, mens bivariat statistikk ser på sammenhengen mellom *to* variabler (Johannessen et al., 2010). Videre følger en gjennomgang av fremgangsmåten for analysene.

3.2.1 Analysedel 1

I Analysedel 1 undersøkes første delen av problemstillingen ved hjelp av de fem første arbeidsspørsmålene. For å svare på disse spørsmålene tar denne analysedelen utgangspunkt i univariat statistikk og benytter teknikken *deskriptiv statistikk*. Deskriptiv statistikk innebærer å organisere, beskrive og forenkle data fra den ene variabelen ved hjelp av sentraltendensmål, spredningsmål, frekvenstabeller og figurer. I Analysedel 1 blir deskriptiv statistikk hentet ut fra datamateriale fra de fire nordiske landene ved hjelp av statistikkprogrammet SPSS. Først av alt sammenlignes aritmetisk gjennomsnitt for samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* i Norge med de øvrige nordiske landene og det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Aritmetisk gjennomsnitt er et sentraltendensmål for summen av skårene i en distribusjon delt på antall enheter. Samlevariablene i ICCS er normerte og aritmetisk gjennomsnitt sammenlignes ved hjelp av normalfordelingskurven og standardavvik. Normalfordelingskurven er en perfekt og idealisert matematisk fordeling av skårer med bestemte trekk og egenskaper som forekommer på normerte skalaer og enkelte naturlige distribusjoner i naturen. En normalfordeling er klokkeformet og symmetrisk, og i en normalfordeling vil 68 % av skårene ligge ± 1 standardavvik fra gjennomsnittet og 95 % av skårene ligge $\pm 1,96$ standardavvik fra gjennomsnittet. Et standardavvik er kvadratroten av gjennomsnittlig kvadrert avstand til gjennomsnittet (altså roten av variansen) og sier kort sagt noe spredningen og heterogeniteten i distribusjonen av skårer (Ary et al., 2010). Standardavvik er et ikke-standardisert spredningsmål og brukes helst på forholdstallsnivå. Samlevariablene i ICCS er normerte og gjennomsnittene av skårer fra de ulike landene utgjør en fordeling lik normalfordelingskurven. Gjennomsnittet for samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* i Norge kan dermed sammenlignes med de andre nordiske landene utfra det internasjonale gjennomsnittet på 50 med standardavvik på 10. Figur 1 viser hvor mange prosent av observasjonene i ICCS som

faller innenfor gitte intervaller på de normerte skalaene og gir et bilde på fordelingen av gjennomsnittsskårer for deltakerland i ICCS. Figuren er hentet fra Brun (2012).

Figur 1. Prosentandel av observasjoner på ICCS normerte skalaer

Videre i Analysedel 1 sammenlignes svar på enkeltspørsmål om norske elevers deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen og norske elevers deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen, med deres nordiske medelever og gjennomsnittet for ICCS. Siden disse variablene ikke er normerte brukes prosentandeler (valid prosent) som utgangspunkt for de komparative undersøkelsene. Først vil de to svaralternativene ”Ja, jeg har gjort dette de siste 12 månedene” og ”Ja, jeg har gjort dette, men for mer enn ett år siden” slås sammen til ”Deltatt”. Dette blir gjort for å kontrastere deltakelse med ikke-deltakelse, representert med svaralternativet ”Nei, jeg har aldri gjort dette”. Prosentfordelingene mellom landene vil sammenlignes ved hjelp av tabell og søylediagram. Deretter vil alle tre svaralternativene presenteres hver for seg og prosentandelene på hvert enkelt svar i både deltakelse i og utenfor skolen vil sammenlignes i et linjediagram hvor det er mulig å trekke ut modusverdiene for hver variabel. Modus er et sentraltendensmål som indikerer den verdien som har flest observasjoner i en distribusjon (Johannessen et al., 2010) og benyttes ofte på nominal- eller ordinalnivå (< 5 variabelverdier), og er derfor fruktbart å benytte på disse variabelverdiene. Til slutt i Analysedel 1 vil prosentandelen av elever som ikke har deltatt i noen av de nevnte aktivitetene i og utenfor skolen, settes opp i tabell og søylediagram og være

gjenstand for komparativ sammenligning mellom de nordiske landene og gjennomsnittet for ICCS.

3.2.2 Analysedel 2

I Analysedel 2 undersøkes den andre delen av problemstillingen ved hjelp av de to siste arbeidsspørsmålene. For å besvare disse spørsmålene tar analysene utgangspunkt i bivariat statistikk. Johannessen (2010, s. 296) hevder at hensikten med bivariat statistikk er ”å sammenlikne hvordan enheter som har en bestemt verdi på én variabel [...] fordeler seg på en annen variabel”. I denne analysedelen benyttes i hovedsak to teknikker innenfor bivariat statistikk: korrelasjonstesting av to variabler og sammenligning av kvartiler av skårer fra én variabel med fordelingen av skårer på en annen variabel. Først av alt undersøkes samvariasjonen (korrelasjonene) mellom de to avhengige variablene i demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og de uavhengige variablene som opererer som forklaringsvariabler. Samvariasjonen undersøkes ved hjelp av en bivariat korrelasjonstest i SPSS. Det er viktig å igjen understreke at korrelasjonstester ikke er designet for å avdekke årsak-virkning forhold (Ary et al., 2010). Selv om korrelasjon er nødvendig for kausalitet, er korrelasjon aldri tilstrekkelig for kausalitet (Ary et al., 2010). Resultatet av korrelasjonstesten presenteres i en korrelasjonsmatrise hvor korrelasjonskoeffisient og p-verdi vises. En korrelasjonskoeffisient sier noe om type og styrke på korrelasjonen – det vil si om samvariasjonen er positiv, negativ eller null, og i hvilken grad variablene korrelerer (Ary et al., 2010). Hvilken korrelasjonskoeffisient som benyttes i en korrelasjonstest avhenger av målenivået på variabelverdiene. Variabelverdiene til variablene som benyttes i Analysedel 2 er som sagt på intervallnivå og *Pearson's produktmomentkorrelasjon* (Pearson's r) er dermed godt egnet til å fange opp lineare korrelasjoner. Koeffisienten Pearson's r går fra -1.00 til +1.00 og indikerer gjennomsnittlig z-skårprodukt for to variabler (Ary et al., 2010). En positiv retning indikeres med + og negativ retning indikeres med –, mens ingen korrelasjon vises med $r = 0$. Ifølge Johannessen et al. (2010) finnes det ikke noe fasitsvar på hva som er høy korrelasjon: ”Det er blant annet avhengig av hva som undersøkes, og hvor sterk korrelasjon man forventer” (Johannessen et al., 2010, s. 304). I datamaterialet i ICCS betegner Schulz et al. (2010) korrelasjoner opp til 0.20 som svake, mellom 0.20 og 0.30 som moderate, og over 0.30 som sterke – en tommelfingerregel som vil danne grunnlaget for tolkningen av resultatene i Analysedel 2. I tillegg til å se på korrelasjonskoeffisientens styrke kan koeffisienten kvadreres for å finne andel felles varians (r^2) mellom de to variablene. Kvadratet av koeffisienten er

dermed den andelen av variansen ("forskjellene") i den ene variabelen som kan tilskrives forskjeller mellom enhetenes skår på den andre variabelen (Mikkelsen et al., 2011). r^2 multipliseres med 100 og leses som et prosenttall for felles varians (Ary et al., 2010).

Foruten korrelasjonskoeffisienten er det viktig å vite sannsynligheten for at samvariasjonen mellom to variabler skyldes tilfeldig utvalgsfeil. Antakelsen en forsker jobber ut fra er at det ikke eksisterer en signifikant sammenheng mellom variablene som korrelasjonstestes. Dette kalles *nullhypotesen* (H_0) og er en statistisk hypotese (i motsetning til de mer teoretiske hypotesene som fremsettes i kapittel 4 på grunnlag av teori og tidligere forskning). Nullhypotesen beholdes frem til det er samlet belegg for at nullhypotesen kan forkastes med et predefinert signifikansnivå og *alternativ hypotese* H_A aksepteres. Signifikansnivå er sannsynligheten for å forkaste en sann nullhypotese en er villig til å risikere ved å forkaste en nullhypotese (Ary et al., 2010). Nullhypotesene for korrelasjonstestene er H_0 1: *Det er ingen statistisk signifikant sammenheng mellom de ulike forklaringsvariablene og norske elevers demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen?* og H_0 2: *Det er ingen statistisk signifikant sammenheng mellom de ulike forklaringsvariablene og norske elevers demokratiske deltakelse i skolen?* De alternative hypotesene er H_A 1: *Det er en statistisk signifikant sammenheng mellom de ulike forklaringsvariablene og norske elevers demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen?* og H_A 2: *Det er en statistisk signifikant sammenheng mellom de ulike forklaringsvariablene og norske elevers demokratiske deltakelse i skolen?* I samfunnsvitenskapelig forskning er det vanlig med et signifikansnivå på 0.05, eller 5% (Ary et al., 2010). For å avdekke sannsynligheten for at en korrelasjon skyldes tilfeldig utvalgsfeil gjøres en signifikanstest. Ved en signifikanstest av korrelasjon beregnes *standardfeil for korrelasjonskoeffisienter* ut fra koeffisienten og antall enheter i utvalget (Johannessen et al., 2010). I statistikkprogrammer som SPSS gis resultatet av signifikanstesten i form av en *p-verdi*. "P er sannsynligheten for observere en sammenheng som er minst like sterk som den vi har observert, når H_0 er sann" (Johannessen et al., 2010, s. 345). Multipliserer vi p-verdien med 100 får vi prosentandel sjanse for å forkaste en sann nullhypotese. P-verdiene fra korrelasjonstestene vises i korrelasjonsmatrise under "Sig. (2-tailed)". Med et signifikansnivå på 0.05 er alle korrelasjoner med p-verdi over 0.05 uinteressante med tanke på statistisk signifikans.

Foruten koeffisienter og p-verdi kan en korrelasjon fremstilles grafisk ved hjelp av figurer og grafer. I Analysedel 2 vil de to sterkeste korrelasjonene til samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* fremstilles i

plotdiagram. I et plotdiagram representerer hver plot en enhets skår på to variabler, på henholdsvis X- og Y-aksen (Ary et al., 2010). Dermed fremstiller et plotdiagram både retningen og styrken på en korrelasjon, og gir et grunnlag for å vurdere hva samvariasjonen representerer (Mikkelsen et al., 2011).

En ulempe med et bivariat gjennomsnittsmål som Pearson's produktmomentkorrelasjon er at det har potensiale for å skjule store variasjoner innad i en fordeling av skårer. For å få dypere innsikt i distribusjonen av skårer mellom de uavhengige og avhengige variablene vil Analysedel 2 også inkludere sammenligning av kvartiler av skårer fra hver av de to avhengige variablene med deres fordeling av skårer på to uavhengige variabler. En kvartil er $\frac{1}{4}$ av fordelings skårer, og kvartilgrensene for hver av de avhengige variablene beregnes ved hjelp av SPSS. Kvartilen av høyeste skårer på den avhengige variabelen (toppkvartil) og kvartilen av laveste skårer (bunnkvartil) velges for denne analysen. Med utgangspunkt i korrelasjonsmatrisen i Tabell 6. er det valgt to uavhengige variabler. Valget av uavhengige variabler baseres på styrken til signifikante korrelasjoner og teoretisk relevans. Hensikten med analysen er å tydeliggjøre eventuelle forskjeller innad i distribusjonen av skårer ved å se på forskjeller mellom topp- og bunnkvartiler på de ulike uavhengige variablene.

Forskjellen mellom kvartilene leses i hovedsak ved hjelp av standardavvik og aritmetisk gjennomsnittet av skårene i fordelingene. Differansen mellom kvartilenes gjennomsnittlige skår på den uavhengige variabelen gir et bilde av forskjellen i egenskaper mellom de som deltar mest og de som deltar minst i sivilsamfunnet i og utenfor skolen. Ulikheter i kvartilenes standardavvik gir et bilde av forskjeller i graden av spredning mellom de som deltar mest og de som deltar minst. Videre testes forskjellen i gjennomsnitt mellom topp- og bunnkvartil ved hjelp av en signifikanstest. Ved en signifikanstest beregnes sannsynligheten for at forskjeller i utvalgene skyldes tilfeldig utvalgsfeil. En signifikanstest sammenligner det som er observert (statistikk) med hva vi ville forvente å observere ved tilfeldig utvalgsfeil (Ary et al., 2010). Ved testing av forskjellene mellom topp- og bunnkvartiler benyttes en *Independent Samples T-test* i SPSS. En *Independent Samples T-test* beregner standardfeilen for differansen mellom gjennomsnittene som testes (Johannessen et al., 2010). Hvis forskjellen mellom gjennomsnittene er større enn en predefinert grense må nullhypotesen forkastes og alternativ hypotese aksepteres. Sannsynligheten for å forkaste en sann nullhypotese blir dermed mindre jo større forskjellen mellom utvalgene er (Johannessen et al., 2010). Johannessen et al. (2010) hevder det i samfunnsforskning er vanlig å operere med et signifikansnivå på 5 % – det vil si minimum 1,96 standardfeil forskjell mellom gjennomsnittene. T-testen i Analysedel 2 har et

signifikansnivå på 5 % og tar utgangspunkt i følgende nullhypotese og alternative hypotese: H_0 3 og 4: *Det er ingen statistisk signifikant forskjell i gjennomsnittene av skårer på ulike forklaringsvariabler mellom topp- og bunnkvartil av Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen / topp- og bunnkvartil av Demokratisk deltakelse i skolen.* H_A 3 og 4: *Det er en statistisk signifikant forskjell i gjennomsnittene av skårer på ulike forklaringsvariabler mellom topp- og bunnkvartil av Demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen / topp- og bunnkvartil av Demokratisk deltakelse i skolen.* Før resultatet av signifikanstesten av gjennomsnittene kan leses, kjøres en varianstest (*Levene's Test for Equality of Variances*). Om det ikke er statistisk signifikante forskjeller i variansen mellom de to utvalgene (Sig. > 0.05) leses resultatet av signifikanstesten av gjennomsnittene under "Sig. (2-tailed)" på *første linje*. Er p-verdien under Sig. (2-tailed) > 0.05 forkastes nullhypotesen og alternativ hypotese aksepteres.

Analysen av topp- og bunnkvartiler i samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* inkluderer en grafisk fremstilling av en av de uavhengige variablene. Distribusjonen av skårer for topp- og bunnkvartil settes opp mot hverandre i et felles histogram for å se hvordan forskjellene i distribusjonene fremtrer grafisk. X-aksen i histogrammet representerer den normerte skalaen for den uavhengige variabelen med intervaller på 5 poeng, og Y-aksen representerer frekvens på disse intervallene. Ved å se på distribusjonenes standardavvik, skjevhet (*skewness*) og spisshet (*kurtosis*) beskrives til slutt forskjellen mellom kvartilenes distribusjonsform med tekst. *Skewness* betegner avvik fra normalfordelingen på distribusjonens hale, og sier noe om hvorvidt formen på fordelingen av skårer preges av ekstreme observasjoner. Positive tall indikerer en skjevhet hvor halen er på høyre side av kurvens topp, mens negative tall indikerer en skjevhet hvor halen er på venstre side av kurvens topp. *Kurtosis* betegner avvik fra normalfordelingen på distribusjonen, og sier noe om hvorvidt formen på fordelingen preges av svært høye frekvenser på enkelte skårer sentralt i fordelingen. Negative tall indikerer flatere kurve enn normalfordelingen, mens positive tall indikerer spissere kurve enn normalfordelingen. Ifølge Brandmo (2012) er det mulig å benytte normalfordelingens egenskaper på distribusjoner hvor kurtosis og skewness ligger mellom -3 og +3.

3.3 Reliabilitet og validitet

Reliabilitet omhandler tilfeldige utvalgsfeil og datas pålitelighet (Johannessen et al., 2010) – validitet omhandler systematiske utvalgsfeil og datas gyldighet (Ary et al., 2010, Johannessen et al., 2010). Datas validitet avhenger av datas reliabilitet, men reliabilitet avhenger ikke av validitet (Ary et al., 2010). Tradisjonelt har fokuset innenfor validitet vært rettet mot måleinstrumentet og hvor godt dette instrumentet måler det det skal måle. I moderne forskning har fokuset derimot dreid fra instrumentet til tolkningene av resultatene (Ary et al., 2010). Denne oppgaven vil ta utgangspunkt i fire validitetskategorier utviklet av Cook & Campbell (1979). Skalaen skiller mellom statistisk-, indre-, ytre-, og begrepsvaliditet og ble i hovedsak utviklet for eksperimentell og kvasi-eksperimentell forskning, men er mye brukt innenfor all samfunnsvitenskapelig forskning (Brandmo, 2012). Før de ulike kategoriene av validitet blir drøftet, vil reliabiliteten til analysene bli gjennomgått.

3.3.1 Reliabilitet

”Reliabilitet knytter seg til nøyaktigheten av undersøkelsens data, hvilke data som brukes, den måten de samles inn på, og hvordan de bearbeides” (Johannessen et al., 2010, s. 40). Reliabilitet handler om graden av overenstemmelse i målinger av det som måles og vurderes etter graden av tilfeldige feil i målingene (Ary et al., 2010). Datas reliabilitet kan måles ved flere forskjellige og komplementære metoder, blant annet gjennom test av ekvivalens, stabilitet, og vurderer-reliabilitet (Brandmo, 2012). Analysene i denne oppgaven er sekundæranalyser av data samlet inn av IEA gjennom ICCS. Omfattende testing av dataenes reliabilitet er allerede gjort (Schulz et al., 2010) og vil derfor ikke være fokus her. Ifølge Mikkelsen et al. (2011) ble det gjort et grundig arbeid i både i forkant og etterkant av undersøkelsen for å sikre reliable data. Det er derfor stor sannsynlighet for at datamaterialet som benyttes i analysene i denne oppgaven er pålitelige.

3.3.2 Statistisk konklusjonsvaliditet

Statistisk konklusjonsvaliditet omhandler bruken av statistikk til å bedømme om en sammenheng eller forskjell mellom to variabler er reell eller skyldes tilfeldig utvalgsfeil. Statistisk konklusjonsvaliditet avhenger av utvalgsstørrelse og styrkes jo større et utvalg er. I store utvalg blir selv små forskjeller signifikante uten at det nødvendigvis har så stor praktisk betydning (Johannessen et al., 2010). Utvalgene for analysene i denne oppgaven er

forholdsvis store og varierer fra rundt 500 til 3500 enheter, og den praktiske betydningen av små men signifikante korrelasjoner vil tas i betraktning i drøftingen av resultater. Signifikansnivå for analysene er allerede beskrevet under delkapittel 3.2. *Analysemetode og fremgangsmåte* og er satt til 0.05. For å oppnå sterk statistisk konklusjonsvaliditet må *Type 1* og *Type 2* feil unngås. Type 1 feil inntreffer om man avviser en sann nullhypotese ved å hevde at det er en forskjell mellom to grupper, eller en sammenheng mellom to variabler, når det ikke er det. Type 2 feil inntreffer om man beholder en usann nullhypotese ved å hevde at det ikke er en forskjell mellom to grupper, eller ikke en sammenheng mellom to variabler, når det faktisk er det. Type 2 feil er bom, mens Type 1 feil er falsk alarm og blir ansett som den mest seriøse av de to (Ary et al., 2010). I korrelasjonstestene i Analysedel 2 viser korrelasjonsmatrisen at 19 av 22 korrelasjoner er statistisk signifikante med signifikansnivå på 0.05. Videre er alle 19 korrelasjonene også statistisk signifikante med et signifikansnivå på 0.01. Dermed kan nullhypotesene forkastes på 19 av 22 korrelasjoner med under 1% sjanse for at korrelasjonene skyldes tilfeldig utvalgsfeil og det begås en Type 1 feil. De resterende tre korrelasjonene har en p-verdi > 0.05 og vurderes som statistisk ikke-signifikante. Her er det mer enn 5% sjanse for at korrelasjonene skyldes tilfeldig utvalgsfeil. Dermed beholdes nullhypotesen for å unngå Type 1 feil, selv om faren for Type 2 feil er tilstede med p-verdier ned mot 0.056. I Independent Samples T-testene i Analysedel 2 er 3 av 4 T-tester statistisk signifikante med et signifikansnivå på 0.05. Alle tre T-testene er også statistisk signifikante med signifikansnivå på 0.01. Dermed kan nullhypotesene forkastes på 3 av 4 T-tester med under 1% sjanse for at korrelasjonene skyldes tilfeldig utvalgsfeil og det begås en Type 1 feil. Den siste T-testen har en p-verdi > 0.05 og forskjellen i gjennomsnitt vurderes som ikke statistisk signifikant. Her er det mer enn 5% sjanse for at forskjellene i gjennomsnitt skyldes tilfeldig utvalgsfeil. Dermed beholdes nullhypotesen. Faren for å begå Type 2 feil er relativt liten i dette tilfellet med en p-verdi på 0.528.

3.3.3 Indre validitet

Indre validitet omhandler kausalitet, eller årsak-virkningsforhold og påvirkes av utvalgsprosedyrer, frafall, andre faktorer som det ikke kontrolleres for (Johannessen et al., 2010). Vurdering av indre validitet er knyttet til eksperimentelle design og designet på ICCS er dermed ikke tilpasset til å avsløre kausalitet. Johannessen et al. (2010) hevder at bruken av begrepet *indre validitet* likevel kan være nyttig i all forskning for å minne oss om begrensningene som ligger i ikke-eksperimentelle design. Analysedel 2 undersøker mulige

samvariasjoner mellom to variabler. I fravær av et eksperimentelt design og mer avanserte regresjonsanalyser, er det derfor ikke mulig å si noe om retningen de samvariasjoner som avdekkes. Johannessen et al. (2010, s. 310) hevder slike korrelasjoner kun gir grunnlag for å konkludere med at ”det er en sammenheng mellom variablene, hvilken retning som er sannsynlig, og at det er en mulig mekanisme mellom fenomenene”. Sammenheng i ikke-eksperimentelle design er derfor ikke synonymt med årsakssammenheng, men en sammenheng fundert i samvariasjon. Som vist i delkapittel 3.5.1. beror utvalget av *uavhengige* og *avhengige* variabler på antakelser om mulig påvirkning. I slike tilfeller hevder Mikkelsen et al. (2011) at selv ikke de mest raffinerte statistiske kontrollene kunne gi tilstrekkelig belegg for noen årsakssammenheng. Likevel kan vi anta sammenhenger ut fra det teoretiske fundamentet som ligger til grunn (Mikkelsen et al., 2011), som at deltakelse i sivilsamfunnet fremmer demokratiske ferdigheter og motsatt. Ifølge Johannessen et al. (2010) er det å peke på *mekanismene* bak observerte sammenhenger et viktig ledd i det teoretiske arbeidet, og dette vil bli forsøkt gjort i diskusjonen av resultatene i kapittel 4.

3.3.4 Ytre validitet

Ytre validitet omhandler resultatens generaliserbarhet – om resultatene kan overføres i tid og rom (Johannessen et al., 2010). Den eksakte fordelingen av en egenskap i populasjonen kan kun utgå fra data som inkluderer hele populasjonen. Likevel er det mulig å *estimere* fordelingen i populasjonen med stor sikkerhet ut fra fordelingen i et sannsynlighetsutvalg (Johannessen et al., 2010). Sannsynlighetsutvalg er definert som en utvalgsmetode hvor alle enheter i en populasjon har lik sjanse til å bli med i til utvalget (Ary et al., 2010). Vurderinger rundt ytre validitet knyttes derfor til representativiteten til utvalget og instrumentet for det definerte domenet de skal representere (Ary et al., 2010). Som beskrevet i innledningskapittelet er ICCS en stor og omfattende undersøkelse. Utvalgsstørrelse og utvalgsmetode fulgte strenge retningslinjer og prosedyrer (Mikkelsen et al., 2011; Schulz et al., 2010). Utvalgsmetode var av type *random cluster sampling* – eller tilfeldig klyngeutvelgelse – som innebærer tilfeldig datatrekning av et ønsket antall skoler ut fra alle mulige skoler på 8. (9.) trinn. Deretter ble samme metode brukt for trekning av klasse på den trukne skolen. De strenge utvalgskravene på minst 80% deltakelse ble i Norge nådd etter bruk av ca. 20 ekstraskoler – trukket på samme måte i samme trekning. Utvalgsstørrelsen og utvalgsmetoden som ble benyttet i ICCS legger til rette for å kunne generalisere egenskaper i utvalgene til å gjelde hele populasjonen. Likevel garanterer ikke ytre validitet for resultater av

substansiell betydning. Ved utvalg av den størrelsen som inngår i ICCS, vil selv små forskjeller mellom grupper og korrelasjoner mellom variabler være signifikante, uten at de nødvendigvis er av praktisk betydning. Mikkelsen et al. (2011) konkluderer med at signifikante korrelasjoner med $r < .15$ i denne sammenheng bør ses på som ingen nevneverdig sammenheng, og analysene i denne oppgaven vil ta utgangspunkt i denne vurderingen.

3.3.5 Begrepsvaliditet

Begrepsvaliditet omhandler relasjonen mellom de konkrete dataene og det generelle fenomenet som skal undersøkes (Johannessen et al., 2010). Mange samfunnsvitenskapelige fenomen er abstrakte og lar seg vanskelig måle uten operasjonaliserte konstruksjoner i form av variabler. Begrepsvaliditet omhandler hvor godt disse operasjonaliseringene fanger opp de abstrakte begrepene. Johannessen et al. (2010) understreker at det alltid er knyttet usikkerhet til operasjonaliseringer av begreper i samfunnsvitenskapelige undersøkelser. I en omfattende og kompleks virkelighet er det ikke mulig å registrere alle faktorer. Derfor er data ”mer eller mindre vellykkede *representasjoner* av virkeligheten” (Johannessen et al., 2010, s. 36). Begrepsvaliditet ikke er noe absolutt, og i vurderinger av begrepsvaliditet vurderer man operasjonaliseringen ut fra mer eller mindre oppfylte kvalitetskrav (Johannessen et al., 2010, s. 71). Ifølge Ary et al. (2010) er begrepsvaliditet ofte et spørsmål om argumentasjon, og Johannessen et al. (2010) hevder det i mange tilfeller er mulig å bedømme begrepsvaliditeten ved bruk av sunn fornuft om en ikke har mulighet til å gjennomføre omfattende begrepsvaliditetstester av innholdsvaliditet, kriterievaliditet og konstruktvaliditet. Argumentasjon vil bli benyttet som vurderingsinstrument for begrepsvaliditeten til et par av variablene utarbeidet av ICCS.

Alle variablene i ICCS er grundig utarbeidet med tanke på validitet og reliabilitet (Schulz et al., 2010). Faktoranalyse er benyttet i utarbeidelsen av samlevariablene, slik at de variablene som inngår i samlevariablene måler det samme fenomenet. Til tross for nøysomt og tidkrevende forarbeid har det i utarbeidelsen av spørreskjemaet i ICCS vært nødvendig å gjøre prioriteringer av hensyn til omfang og tidsbruk, og det er grunn til å tro at noen av samlevariablene lider av hva Ary et al. (2010) betegner som *construct underrepresentation*: at viktige dimensjoner ved et fenomen er utelatt fra variabelen. Gitt oppgavens begrensninger er det ikke mulig å drøfte begrepsvaliditeten til alle variablene som brukes i analysen, og fokuset i denne drøftingen vil derfor være på den avhengige variabelen *demokratisk deltakelse i*

sivilsamfunnet, representert med samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*. Hva angår de uavhengige variablene som blir brukt i analysene er det ut fra diskusjoner i Mikkelsen et al. (2011) og Schulz et al. (2010), grunn til å tro at disse variablene omfatter konstruksjoner med god begrepsvaliditet.

Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen

Samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er ment å fange opp elevenes deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolens rammer og tilknytning, og inkluderer deltakelse i en rekke organisasjoner med interessefelt som miljø, menneskerettigheter, formell politikk, lokalhjelp og innsamling av penger til et veldedig formål. Samlevariabelen fanger dermed opp mange potensielle organisasjonsaktiviteter knyttet til medborgerskap og demokrati. Likevel er samlevariabelen forholdsvis fokusert på politikkorienterte organisasjoner som jobber for en bestemt interesse, og er likeledes mager hva angår kulturell-, hobby- og idrettsorienterte organisasjoner. Riktignok inngår det spørsmål om deltakelse i ”en gruppe som ønsker å jobbe for en bestemt sak” og ”en organisasjon som hjelper til i lokalsamfunnet” i samlevariabelen – variabler som kunne tenkes å favne nettopp slike organisasjoner. Sammenligning med tall fra CIVED (Mikkelsen et al., 2001) (som inkluderte variabler rettet mer spesifikt mot idrettsorganisasjoner), og andre undersøkelser på området (Lauglo & Øia, 2006), tyder derimot på at norske elever ikke har inkludert idrettsorganisasjoner i sin tolkning av disse to variablene i ICCS (Mikkelsen et al., 2011). I tillegg er det norsktillagte spørsmålet om deltakelse i religiøse organisasjoner ikke inkludert i den internasjonale samlevariabelen. Sett fra den liberal-demokratisk teori fremlagt i teorikapittelet over, er det derfor flere aspekter ved forenings- og organisasjonsdeltakelse som ikke inkluderes i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. Om hensikten med samlevariabelen er å inkludere generell deltakelse i sivilsamfunnet blant skoleelever, vurderes begrepsvaliditeten til å være forholdsvis lav. Konklusjonen samsvarer i stor grad med synspunktet til Mikkelsen et al. (2011, s. 140) som hevder ”det er tvilsomt om denne ICCS indeksen på en tilstrekkelig presis måte fanger opp den type organisasjonsdeltakelse som skjer blant unge i Norge”. Styrken til samlevariabelen ligger i at den fanger opp en rekke særegne organisasjonsformer som i stor grad er direkte knyttet til demokrati og medborgerskap. Dermed kan samlevariabelen være et godt utgangspunkt for sammenligning mellom land på aktiviteter som i det store og det hele omhandler samfunnsengasjement.

Demokratisk deltakelse i skolen

Samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* er ment å fange opp elevenes demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet i tilknytning til skolen, og inkluderer deltakelse i dialogrelaterte aktiviteter som debatt og diskusjon, deltakelse i beslutningsaktiviteter om skoledrift, og deltakelse i representative aktiviteter som valg og kandidatur til tillitsmannsordningen. Variabelen fanger dermed opp mange aspekter av demokratisk deltakelse i skolen med fokus på politikkorienterte aktiviteter. Hva angår deltakelse i mer kulturellorienterte aktiviteter, inkluderer samlevariabelen frivillig deltakelse i musikk- og dramaaktiviteter utenom de vanlige timene på skolen. Mikkelsen et al. (2011) peker på at norske elever ser ut til å ha inkludert korpsaktiviteter i den sistnevnte variabelen, og variabelen fanger dermed opp en viktig skolerelatert aktivitet i det norske sivilsamfunnet. Likevel er det mange kulturelt orienterte aktiviteter som samlevariabelen ikke fanger opp, og som kanskje burde vært inkludert for å favne demokratisk deltakelse i skolen sett fra et vidt demokratiperspektiv. Blant annet er det ingen spørsmål om idrettsrelaterte aktiviteter som arrangering av fotballcuper eller sykkeløp. Det er heller ingen spørsmål om mer sosialorienterte aktiviteter som quiz, sporeløyper, elevkvelder eller andre sosiale sammenkomster utenom de vanlige skoletimene. Ut fra disse manglene kan samlevariabelen *demokratisk deltakelse i skolen* tilskrives høy begrepsvaliditet hva angår politikkorientert deltakelse i skolen gjennom representative og dialogrelaterte kanaler, men tilskrives en noe lavere begrepsvaliditet hva angår mer sosialorientert deltakelse. I likhet med samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, ligger styrken til samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* i at den fanger opp en rekke aktiviteter i skolen som mer eller mindre kan knyttes direkte til demokrati og medborgerskap. Samlevariabelen er derfor godt egnet til sammenligning av aktiviteter knyttet til denne typen demokratisk engasjement i skolen.

Til slutt bør det kommenteres at verdiene som måles i de to samlevariablene ikke registrerer *hyppigheten* til elevenes deltakelse i skolen og i samfunnet for øvrig. Dette gjør at man ut fra disse variablene ikke kan si noe sikkert om *graden av* hver enkelt elevs deltakelse, men kun om eleven har deltatt i slike aktiviteter eller ikke, og om eleven har deltatt i slike aktiviteter det siste året eller eventuelt tidligere enn det siste året (Schulz et al., 2010). Kort oppsummert må resultatene fra analysen leses ut fra de muligheter og begrensninger som ligger i variablene som brukes.

4 Resultater og diskusjon

Dette kapittelet drøfter oppgavens problemstilling ved å koble empiriske funn fra analysene med teoretiske perspektiver på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Resultatene fra analysen legges frem kronologisk etter analysedel og presenteres i form av tabeller, diagrammer og tekst. Analysedel 1 sammenligner elevens skår på samlevariabler og enkeltspørsmål om demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet i Norge og de øvrige nordiske landene, og resultater fra denne analysedelen er relevant for drøfting av første del av problemstillingen: I hvilken utstrekning deltar unge mennesker i Norge i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet? Fokuset i denne drøftingsdelen er på mulige årsaker til likheter og forskjeller mellom Norge og de øvrige nordiske landene, og mellom Norge og ICCS generelt. Analysedel 2 tester korrelasjoner mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og mulige forklaringsvariabler, og følger opp med en undersøkelse av distribusjonene for topp- og bunnkvartil for demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet på enkelte forklaringsvariabler, og resultater fra denne analysedelen er relevant for drøfting av andre del av problemstillingen: Hvilke faktorer kan relateres til unge menneskers demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet? Fokuset i denne drøftingsdelen er på mulige grunner til de sammenhenger og mangel på sammenhenger som avdekkes mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og de ulike forklaringsvariablene.

4.1 Diskusjon av resultater fra Analysedel 1

Ifølge artikkelen Haugersveen & Libell (2012) er Norge og Skandinavia i verdenstoppen hva angår frivillig arbeid i sivilsamfunnet. Hvert år deltar i snitt 48 % av Norges befolkning i frivillig arbeid og utfører arbeid tilsvarende 115 000 årsverk. I Norge finnes det over 100 000 lag og foreninger og rundt ti millioner organisasjonsmedlemskap (Haugersveen & Libell, 2012). Også frivilligheten blant Skandinaviske barn- og ungdom beskrives som unik i verdenssammenheng. Birgit Brekke, generalsekretær i interesseorganisasjonen *Frivillighet Norge*, gir mye av æren for det høye engasjementet til myndigheter som aktivt støtter opp om barne- og ungdomsorganisasjoner (Haugersveen & Libell, 2012). Også funn fra CIVED (Mikkelsen et al., 2001) tyder på at norsk ungdom er svært aktive i diverse lag og foreninger i sivilsamfunnet. Det er derfor grunn til å anta at *ungdom i Norge deltar relativt mye i sivilsamfunnet sammenlignet med andre land.*

4.1.1 Demokratisk deltakelse utenfor skolen

Arbeidsspørsmål 1 spør om *hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i elevers demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen?* Resultatene fra analysen er presentert i Tabell 1. og viser det internasjonale gjennomsnittet i ICCS og gjennomsnittene for de ulike nordiske landene på ICCS normerte skala for samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen.*

Tabell 1. Gjennomsnitt for samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen.* Standardavvik i parentes.

Utvalg	ICCS	Norge	Sverige	Danmark	Finland
Skår	50 (10,0)	49 (9,2)	44 (8,6)	45 (7,7)	43 (7,1)

Tabellen viser at alle de nordiske landene ligger under det internasjonale gjennomsnittet for ICCS. Norge skårer høyest av de nordiske landene og ligger forholdsvis tett opp til det internasjonale gjennomsnittet. Finland skårer lavest og ligger over et halvt standardavvik ifra gjennomsnittet i ICCS og Norge. Samtidig har Norge størst spredning målt i standardavvik, og Finland lavest spredning, noe som betyr at finske elever skårer gjennomgående mer likt enn hva de norske elevene gjør.

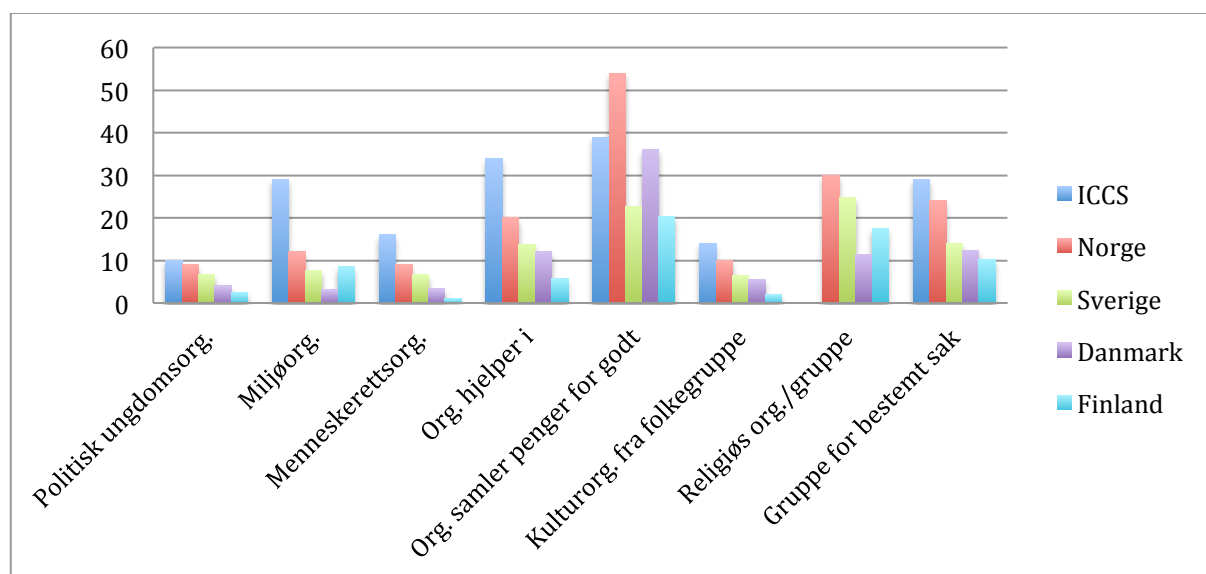
Arbeidsspørsmål 2 spør om *hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i enkeltspørsmål om elevers deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen?* Resultatene fra analysen er presentert i Tabell 2. I denne tabellen er svaralternativene som indikerer deltakelse de siste 12 månedene og deltakelse for mer enn 1 år siden slått sammen og presentert som ”Deltatt”. Tabellen viser prosentandelen som har deltatt i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen i de ulike nordiske landene, i tillegg til gjennomsnittlig prosentandel i ICCS. Navnene på variablene er forkortet og tilpasset tabellen.

Tabell 2. Prosentandel (valid) deltatt i ulike organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen

Utvalg	ICCS	Norge	Sverige	Danmark	Finland
Politisk ungdomsorganisasjon	10	9	7	4	2
Miljøorganisasjon	29	12	8	3	9
Menneskerettsorganisasjon	16	9	7	3	1
Organisasjon som hjelper til i lokalsamfunnet	34	20	14	12	6
Organisasjon som samler penger for godt formål	39	54	23	36	20
Kulturorganisasjon fra en bestemt folkegruppe	14	10	6	6	2
En religiøs organisasjon eller gruppe	-	30	25	11	18
Gruppe for bestemt sak	29	24	14	12	10

For å tydeliggjøre tallene i tabellen er prosentandelene fra Tabell 2 gjengitt grafisk i Figur 2.

Figur 2. Prosentandel (valid) deltatt i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen

Tabellen og diagrammet viser at de nordiske landene ligger under det internasjonale gjennomsnittet på alle syv spørsmål, med unntak av *organisasjon som samler inn penger for et godt formål* hvor Norge som eneste nordiske land ligger over det internasjonale gjennomsnittet. Norge har høyest prosentandel av de nordiske landene på samtlige spørsmål og har mer enn tredobbelt så høy prosentandel enn lavest skårende land på fem spørsmål. Sverige er det nordiske landet som ligger tettest opp mot Norge og rangeres som nummer to på syv av åtte spørsmål.

For å tydeliggjøre forholdet mellom de ulike svaralternativene presenteres svaralternativene som indikerer deltakelse de siste 12 månedene og deltakelse for mer enn 1 år siden hver for seg i Figur 3 (i vedlegg 3). Linjediagrammet viser dermed svarfordelingen mellom alle tre svaralternativene for spørsmål om deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen. Navnene på svaralternativene er forkortet og tilpasset diagrammet.

Linjediagrammet viser at modusverdien for alle spørsmål i samtlige nordiske land er ”Aldri deltatt”. Videre er andelen som har deltatt de siste 12 månedene større i Norge enn i de andre nordiske landene på samtlige spørsmål. I Norge er andelen som har deltatt for mer enn et år siden større enn andelen som har deltatt siste 12 månedene på alle spørsmål, med unntak av deltakelse i politisk ungdomsorganisasjon og religiøs organisasjon eller gruppe.

Norske 9.klassingers grad av deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS

Resultatene over viser at norske 9.klassinger skårer lavere enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, og har lavere prosentandel ”deltatt” enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på seks av syv variabler som inngår i denne samlevariabelen. Gjennomsnittlig prosentandel av elever som har deltatt i samfunnet utenfor skolen i ICCS viser at omfanget av denne formen for deltakelse er gjennomgående lavere enn omfanget av elevers deltakelse i skolen (Schulz et al., 2010, s. 250). Dette ser i stor grad ut til å gjelde også for norske 9.klassinger, og Norge ligger på 29. plass hva gjelder omfanget av demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen. Det relativt lille omfanget av deltakelse utenfor skolen blant norske 9.klassinger er noe overraskende, spesielt med tanke på funnene fra CIVED som tydet på høy grad av deltakelse i sivilsamfunnet blant norske ungdom på enkelte variabler. *Hva kan være grunnen til at norsk ungdom deltar mindre i samfunnet utenfor skolen enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS?* En mulig forklaring kan ligge i forskjellen i variablene som måles i de to IEA-

undersøkelsene. CIVED inkluderer blant annet en variabel som fanger opp ungdoms deltakelse i idrettsorganisasjoner og kulturelle aktiviteter, og det helhetlige bildet av ungdommers deltakelse i sivilsamfunnet blir dermed annerledes enn det gjør i ICCS som mangler denne variabelen. Som vist i delkapittel 3.3.5., ser ikke samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ut til å fange opp mye av den typen organisasjons- og foreningsliv som står sterkest i Skandinavia og Norge. Tall fra CIVED (Mikkelsen et al., 2001, s. 193) viser at 74% av 14-åringene oppgir at de er aktiv i idrett eller med i et idrettslag, 41% oppgir at de har deltatt eller vært medlem i en klubb/forening som driver med tegning, maling, musikk eller drama og 25% oppgir å ha deltatt eller vært medlem av Speideren. Om man inkluderer disse fritidsaktivitetene i det store regnestykket kan norsk ungdoms deltakelse i sivilsamfunnet vurderes som langt høyere enn hva tall fra ICCS tyder på. Ved å ta utgangspunkt i Speideren, idretts- og kulturorganisasjoner er det dermed lettere å forstå beskrivelsen til Haugersveen and Libell (2012) av Norge som et yrende organisasjonssamfunn, også for ungdom. Det er likevel ingen grunn til å anta at det kun er Norge hvor inkludering av slike aktiviteter ville styrket bildet av utstrekningen av ungdoms deltakelse i sivilsamfunnet. En mulig grunn til at aktiviteter som idrett ikke er tatt med i ICCS kan være at den høye andelen som er med i slike aktiviteter forteller lite i en drøfting av samvariasjoner innenfor demokratisk dannelses. Det er uansett ingen grunn til å tro at Norge er det eneste landet i ICCS hvor deltakelse i idretts- og kulturorganisasjoner er mer populært enn politisk rettede organisasjoner. For selv om forskjellen i gjennomsnittsskår på samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er liten mellom ICCS og Norge, er det mulig at det norske gjennomsnittet i betydelig grad trekkes opp av den ene variabelen hvor norske ungdom ligger over gjennomsnittlig prosentandel ”deltatt” i ICCS; deltakelse i *en organisasjon som samler inn penger til et godt formål*. En mulig forklaring på at norsk ungdom i større grad enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS deltar i en organisasjon som samler inn penger til et godt og veldedig formål, kan være skolearrangementer som *Operasjon Dagsverk*, samt den sterke tradisjonen for innsamlingsaksjoner i Norge (Dugstad & Lorentzen, 2011). På en rekke andre variabler, deriblant miljø-, og menneskerettsorganisasjoner, og organisasjoner som hjelper til i lokalsamfunnet, er det svært få norske 9.klassinger som har deltatt sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Som de fleste andre variablene i samlevariabelen er dette variabler som først og fremst måler politisk motivert deltakelse. Erik Amnå (2001, i Lauglo & Øia, 2006, s. 15) viser med sine undersøkelser at ungdom deltar mindre i politiske aktiviteter i land hvor tilliten til myndighetene er stor. I et stabilt og homogent samfunn uten

de store politiske skillelinjene er det muligens lite motiverende for ungdom å ta del i politiske aktiviteter med mål om forandring. I tillegg har Norge et sterkt velferdssystem og behovet for ungdoms deltakelse i lokalsamfunnet er sannsynligvis ikke like nødvendig som i mange andre ICCS-land. Om en sammenligner med CIVED ser det likevel ut til å være en beskjeden økning i deltakelse i politiske rettede organisasjoner i ICCS, slik som politisk ungdomsorganisasjon, miljø- og menneskerettsorganisasjoner (Øia & Lauglo, 2006). Denne trenden støttes av tall fra Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner (LNU) (2013) som viser sterkt økende medlemstall i samfunnspolitiske organisasjoner fra 2000-2010. Det kan dermed se ut til at norsk ungdom gradvis engasjerer og deltar mer i politisk rettede aktiviteter.

4.1.2 Demokratisk deltakelse i skolen

Arbeidsspørsmål 3 spør om *hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i elevers demokratiske deltakelse i skolen?* Resultatene fra analysen er presentert i Tabell 3. og viser det internasjonale gjennomsnittet i ICCS og gjennomsnittene for de ulike nordiske landene på ICCS normerte skala for samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Tabell 3. Gjennomsnitt for samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*. Standardavvik i parentes.

Utvalg	ICCS	Norge	Sverige	Danmark	Finland
Skår	50 (10,0)	54 (9,7)	50 (9,6)	48 (10,0)	48 (9,9)

Tabellen viser at det er relativt store forskjeller mellom de nordiske landene i elevers demokratiske deltakelse i skolen. Norge skårer klart høyest av de nordiske landene med nesten et halvt standardavvik ned til Sverige som nummer to, og over et halvt standardavvik ned til Danmark og Finland. Dette indikerer store forskjeller mellom landene og Norge er det eneste nordiske landet som ligger over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS.

Arbeidsspørsmål 4 spør om *hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i enkeltspørsmål om elevers deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen?* Resultatene fra analysen er presentert i Tabell 4. I denne tabellen er svaralternativene som indikerer deltakelse de siste 12 månedene og deltakelse for mer enn 1 år siden slått sammen og presentert som ”Deltatt”. Tabellen viser prosentandelen som har

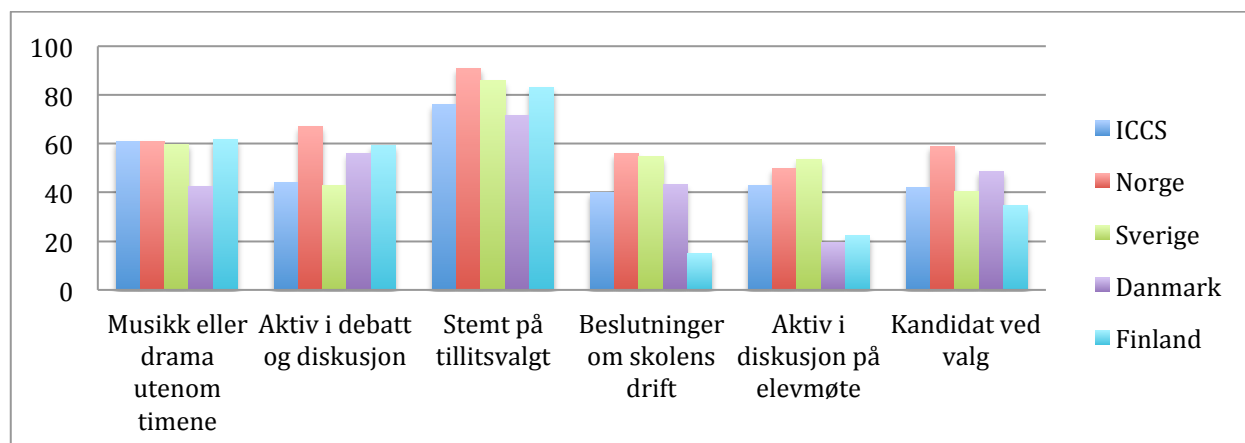
deltatt i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen i de ulike nordiske landene, i tillegg til gjennomsnittlig prosentandel i ICCS. Navnene på variablene er forkortet og tilpasset tabellen.

Tabell 4. Prosentandel (valid) deltatt i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen.

Utvalg	ICCS	Norge	Sverige	Danmark	Finland
Musikk eller drama utenom timene	61	61	60	42	62
Aktiv i debatt og diskusjon	44	67	43	56	59
Stemt på tillitsvalgt	76	91	86	72	83
Beslutninger om skolens drift	40	56	55	43	15
Aktiv i diskusjon på elevmøte	43	50	54	19	22
Kandidat ved valg	42	59	41	49	35

For å tydeliggjøre tallene i tabellen er prosentandelene fra Tabell 4. gjengitt grafisk i Figur 4.

Figur 4. Prosentandel (valid) deltatt i skoledemokrati og kulturell virksomhet i skolen.

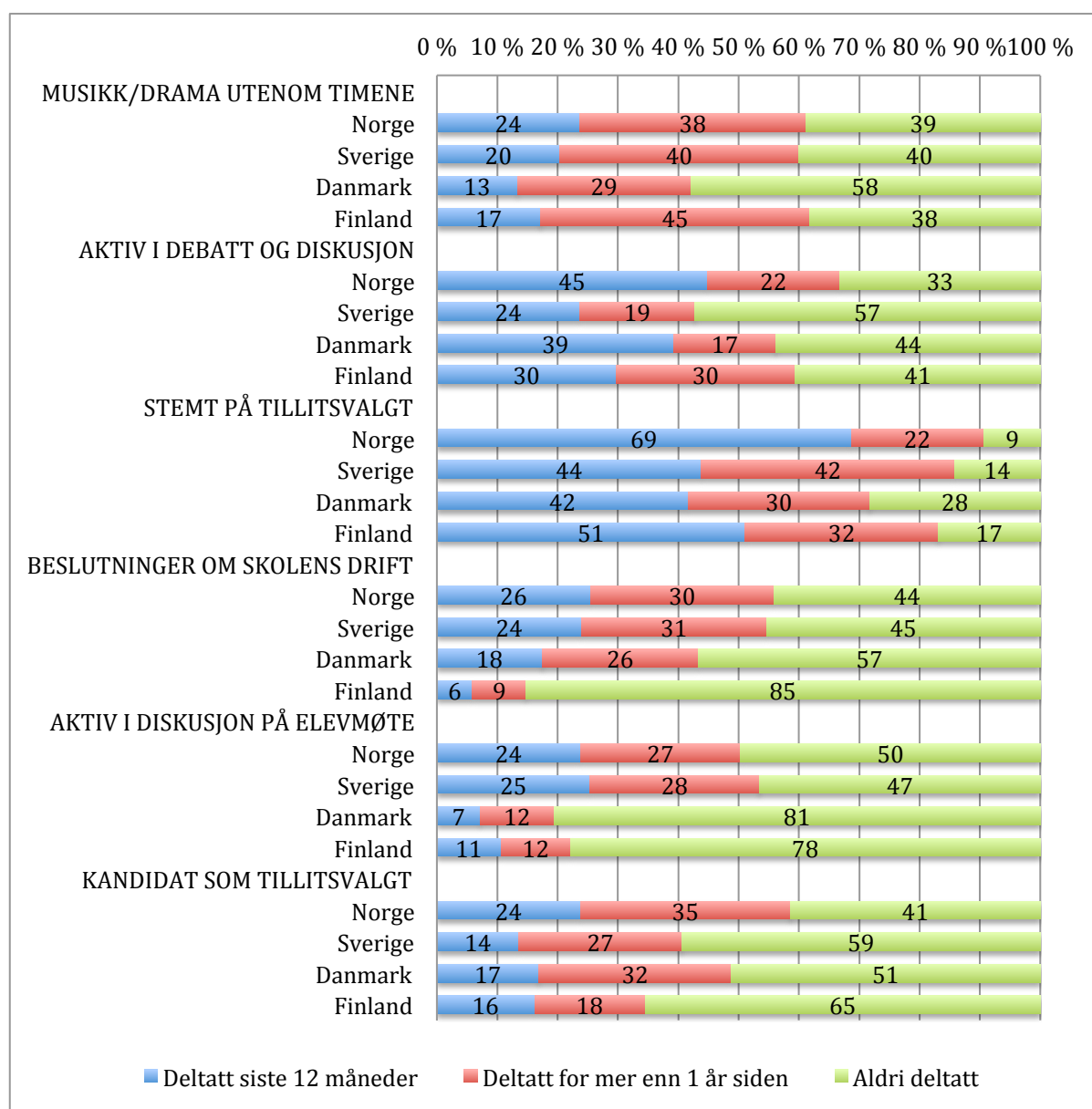

Tabellen og diagrammet viser at Norge er det eneste nordiske landet som på samtlige variabler har lik eller høyere prosentandel deltatt enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Norge har høyest prosentandel deltatt av de nordiske landene på fire av seks variabler. På variabelen *musikk eller drama utenom timene* ligger Norge et prosentpoeng under Finland, og på variabelen *aktiv i diskusjon på elevmøte* ligger Norge fire prosentpoeng under Sverige. På variabelen *beslutninger om skolens drift* har Norge mer en tredobbelt så høy prosentandel

deltatt enn Finland, og på variabelen *aktiv i diskusjon på elevmøte* har Norge mer enn dobbelt så høy prosentandel deltatt enn Danmark og Finland.

For å tydeliggjøre forholdet mellom de ulike svaralternativene opererer svaralternativene som indikerer deltakelse de siste 12 månedene og deltakelse for mer enn 1 år siden hver for seg i Figur 5. Linjediagrammet viser dermed svarfordelingen mellom alle tre svaralternativene for spørsmål om deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen. Navnene på svaralternativene er forkortet og tilpasset diagrammet.

Figur 5. Prosentandel for svaralternativene for deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen.

Linjediagrammet viser at modusverdien for det norske utvalget er ”Aldri deltatt” på fire av seks spørsmål, mens ”Deltatt de siste 12 månedene” er modusverdien på variabelen *aktiv i debatt og diskusjon* og *stemt på tillitsvalgt*. Også i de øvrige nordiske landene er ”Deltatt de siste 12 månedene” modusverdi for variabelen *stemt på tillitsvalgt*, og Finland har som det eneste nordiske landet en modusverdi for variabelen *musikk og drama utenom de vanlige timene* som ikke er ”Aldri deltatt”. Norge har høyest prosentandel ”Deltatt de siste 12 månedene” av de nordiske landene på alle variabler, med unntak av variabelen *aktiv i diskusjon på elevmøte* hvor Sverige har høyest prosentandel. I Norge er prosentandelen for ”Deltatt for mer enn et år siden” høyere enn ”Deltatt de siste 12 månedene” på alle spørsmål med unntak av variablene *aktiv i debatt og diskusjon* og *stemt på tillitsvalgt*.

Norske 9.klassingers grad av deltakelse i skolen sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS

I motsetning til hva resultatene for demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen tilsier, ser demokratisk deltakelse i skolen ut til å stå svært sterkt i Norge. Resultater fra Analysedel 1 viser at norske 9.klassinger skårer markant høyere på samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS, og plasserer seg som nummer 5 av totalt 36 land (Mikkelsen et al., 2011, s. 108). Norske 9.klassinger har en høyere prosentandel ”deltatt” enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på samtlige variabler innenfor denne samlevariabelen. *Hva kan være grunnen til at norsk ungdom deltar mer enn ICCS gjennomsnitt i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen?*

Mikkelsen et al. (2011, s. 105) peker på at musikkorps og kor i Norge ofte er knyttet til skolen, og at dette kan forklare hvorfor rundt en fjerdedel av elevene svarer at de har deltatt i musikk eller dramaaktiviteter utenom timene. Likevel skårer norske 9.klassinger omtrent likt som det internasjonale gjennomsnittet på denne variabelen, og det særegne med den norske deltakelsen i skolen må derfor finnes i de andre variablene. Mange av de resterende variablene inkluderer aktiviteter som kan finne sted i ordinære undervisningstimer, og dermed kan svaret på hvorfor så mange norske elever deltar i disse demokratiske aktivitetene ligge i læreplaner, undervisningsopplegg og skolekultur. Norske 9.klassinger skårer svært høyt på deltakelse i debatt og diskusjon – aktiviteter som kan knyttes til muntlige ferdigheter. Med *Kunnskapsløftet* i 2006 kom fokuset på grunnleggende ferdigheter i alle skolens fag, hvor muntlige ferdigheter er en av fem ferdigheter som prioriteres. At mange norske elever får mulighet til å uttrykke seg muntlig gjennom diskusjon og debatt kan muligens være en effekt

av dette gjennomgående fokuset på grunnleggende ferdigheter. Blant annet er det flere kompetansemål i historie, geografi og samfunnskunnskap på ungdomstrinnet som fokuserer på elevens evne til å diskutere og drøfte (Utdanningsdirektoratet, 2010). Norske 9.klassinger skårer også høyt på medbestemmelse og innflytelse ved å delta i beslutninger om skolens drift. Over halvparten svarer at de har deltatt i slike beslutninger gjennom skolegangen, og en fjerdedel svarer at de har gjort dette det siste året. Skolene er forpliktet gjennom *Læringsplakaten* til å ”legge til rette for elevmedvirkning og for at elevene og lærlingene/lærekandidatene kan foreta bevisste verdivalg og valg av utdanning og fremtidig arbeid” (Utdanningsdirektoratet, 2006b), og Mikkelsen et al. (2011, s. 135) viser til at mange kommuner også har begynt å inkludere elever i driftsstyrer for skoler. Samtidig ligger norske 9.klassinger akkurat på det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på samlevariabelen *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen* (Mikkelsen et al., 2011, s. 116). Noe av denne tilsynelatende uoverensstemmelsen kan forklares med forskjellene i ordlyd i de to samlevariablene. Mikkelsen et al. (2011) peker på at ordlyden ”blir tatt hensyn til”, som benyttes i samlevariabelen *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen*, antyder en relativt avgrenset form for innflytelse og tolkes sannsynligvis strengere enn ordlyden ”tatt del i”, som benyttes i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Norske 9.klassinger skårer langt over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på deltakelse knyttet til elevmøter, tillitsmannsordning og elevrådsstyre. At 69% har stemt på tillitsvalgt og 24% har stilt som kandidat til tillitsmann det siste året tyder på at det representative aspektet ved elevdemokratiet blir tatt på alvor. Den høye graden av deltakelse i slike aktiviteter blant norske ungdom kan muligens forklares av faget *Elevrådsarbeid* som ble opprettet ved innføringen av Kunnskapsløfte og som per dags dato er i virke. Ifølge Børhaug & Solhaug (2012) er Norge det eneste landet i verden med læreplaner for elevråds- og klasserådsarbeid. Elevrådsarbeidet som fag bygger på Opplæringsloven § 11 (1998), som understreker at elevene skal ha medansvar og rett til medvirkning. Lovens innhold gjenspeiles i Stortingsmelding nr. 11 (2008-2009), som vektlegger demokratiske prosesser innad i skolen. Elevene skal gjennom skolens struktur og organisering få direkte erfaring med demokratiske prosesser og mulighet til å uttrykke sine meninger om relevante beslutninger. Faget elevrådsarbeid gjelder for ungdomsskolen, men det er også mange barneskoler – og de aller fleste videregående skoler – som har fungerende elevråd. Likefullt er det gledelig at en så høy andel av norske 9.klassinger ser ut til å ha deltatt i slike demokratiske aktiviteter. 50% av norske 9.klassinger har også deltatt aktivt i diskusjon på elevmøte gjennom skolegangen, noe

som er godt over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Om elevene inkluderer timer som *klassens time* i denne variabelen er det likevel overraskende at ikke flere elever svarer å ha deltatt i slik aktivitet. Vel så overraskende er det at 31% ikke har stemt på tillitsvalgt det siste året. Det er uansett svært positivt for skolen at norske elever får anledning til å delta i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen, og at elevene i stor grad ser ut til å benytte seg av disse mulighetene til demokratisk deltakelse.

For å kort oppsummere diskusjonene over gir sammenligningen av norske 9.klassinger med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS grunn til å tro ut til at norske ungdom i relativt liten grad deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet utenfor skolen, men at de i relativt stor grad deltar i demokratiske aktiviteter i skolen.

4.1.3 Norske 9.klassinger sammenlignet med deres nordiske medelever

Deltakerlandene i ICCS er spredt ut over hele kloden og mange skolesystemer og skolekulturer ligger langt ifra den norske skolemodellen, og kompliserer sammenligningsgrunnlaget. Det internasjonale gjennomsnittet i ICCS bærer tidvis preg av ekstreme verdier som bidrar til å trekke gjennomsnittet i ulike retninger. For å få et bedre bilde av i hvilken utstrekning norsk elever deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet er en sammenligning med de andre nordiske landene fruktbart. Som resultatene har vist er det på enkelte områder stor likhet mellom de nordiske landene på elevenes demokratisk deltakelse i og utenfor skolen, samtidig som det på mange andre områder er store variasjoner mellom de nordiske landene. I diskusjonen som følger vil mulige årsaker til disse *likhetene* og forskjellene bli drøftet. Først drøftes likheter mellom de nordiske landene, deretter drøftes *forskjellene* mellom de nordiske landene.

Likheter mellom Norge og de øvrige nordiske landene på deltakelse utenfor skolen

Det er flere likheter mellom Norge og de øvrige nordiske landene på ungdoms deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet. Med unntak av variabelen *deltakelse i en organisasjon som samler inn penger til et veldedig formål* (hvor Norge som eneste land ligger over gjennomsnittlig prosentandel), har de nordiske landene lavere prosentandel ”deltatt” enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på samtlige variabler som inngår i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. Dette gjelder også for variabler som

inkluderer politisk rettede organisasjoner (*politisk ungdomsorganisasjon, miljøorganisasjon, og menneskerettsorganisasjon*). På alle tre variablene skårer Norge høyest, etterfulgt av Sverige, deretter Danmark og så Finland. Unntaket er deltakelse i en *miljøorganisasjon* hvor Finland plasserer seg rett bak Norge. En annen likhet mellom de nordiske landene gjelder deltakelse i *religiøs gruppe eller organisasjon*. Selv om det på denne variabelen ikke er et internasjonalt gjennomsnitt å sammenligne med, skårer de nordiske landene forholdsvis likt – selv om det er et betydelig sprik mellom Norge på topp og Danmark i bunn av rangeringen. En siste likhet mellom de nordiske landene gjelder prosentandel ”ikke-deltatt på noen av aktivitetene” i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen, og knyttes til Arbeidsspørsmål 5: *Hvilke likheter og forskjeller er det mellom Norge og de øvrige nordiske landene i prosentandel av elevene som ikke har deltatt i noen av aktivitetene knyttet til organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen eller skoledemokrati og i kulturell virksomhet på skolen?* Resultatene fra denne analysen er fremstilt i Tabell 5. som viser prosentandelen som ikke har deltatt i noen av aktivitetene som er inkludert i spørsmål om deltakelse i organisasjoner i det sivile samfunn utenfor skolen og deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen (tallene er hentet fra Schulz et al., 2010, s. 132-133, 138-139)⁶.

Tabell 5. Prosentandel som ikke har deltatt i noen av aktivitetene

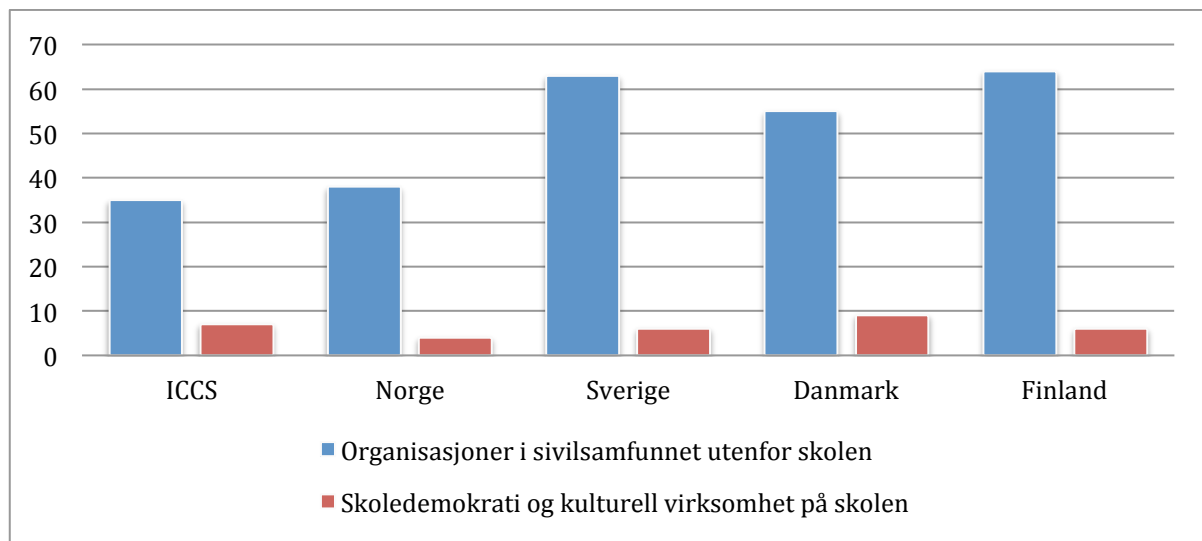
Utvalg	ICCS	Norge	Sverige	Danmark	Finland
(Ikke)deltakelse i organisasjoner i det sivile samfunn	35	38	63	55	64
(Ikke)deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen	7	4	6	9	6

For å tydeliggjøre tallene i tabellen er prosentandelene fra Tabell 5. gjengitt grafisk i Figur 6. Tabellen og diagrammet viser at alle de nordiske landene har høyere prosentandel ”ikke-deltatt i noen av aktivitetene” knyttet til organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Dette tyder på at det er relativt mange nordiske ungdom som ikke deltar i det hele tatt i denne typen aktiviteter i sivilsamfunnet utenfor skolen.

⁶ Siden Schulz et al. (2010) ikke inkluderer norske 9.klassinger i sin tabell, gjelder dataene i Tabell 5. for norske 8.klassinger. Sammenligning av data fra norske 8. og 9. klassinger om deltakelse i sivilsamfunnet viser små forskjeller mellom gruppene, og det er derfor grunn til å tro at data fra norske 9. klassinger ligger tett opptil tallene presentert i denne tabellen.

Figur 6. Prosentandel som ikke har deltatt i noen av aktivitetene.

Selv om likhetene mellom de nordiske landene ikke er slående, er det grunn til å spørre seg hvorfor alle de nordiske landene ligger *under* det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen, og *over* det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på prosentandel som ikke har deltatt i noen av aktivitetene i samfunnet utenfor skolen. Én innfallsvinkel til dette spørsmålet er å se på de nordiske landene fra et makroperspektiv. I tillegg til elev- og skoleundersøkelsen samlet ICCS inn datamaterialet om skolesystemenes nasjonale kontekst. En sammenligning av en rekke slike faktorer er satt opp i Schulz et al. (2010, ss. 40-42) og viser at det er mange felles økonomiske og demografiske trekk mellom de nordiske landene. Selv om Sverige har mer en dobbelt så mange innbyggere som Norge, har de nordiske landene en relativt lik befolkningsmengde sammenlignet med forskjellene som eksisterer mellom andre land i ICCS. Alle rankes som "Very high" på *Human Development Index* (HDI), hvor Norge ligger som nummer 1 i ICCS og Danmark ligger som lavest nordiske land som nummer 16. Hva gjelder landenes økonomi har alle de nordiske landene forholdsvis høy *Gross Domestic Product* (GDP) sammenlignet med ICCS generelt, dog Norges GDP er nesten dobbelt så høy som Finlands og Sveriges. Også politisk er det mange likheter mellom de nordiske landene. Både partisystem, stemmerettsalder og andel kvinner i parlamentene er forholdsvis likt sammenlignet med ICCS generelt, og sistnevnte faktor er svært høy for alle de nordiske landene. Oppslutningen om forrige parlamentsvalg var på 77% i Norge, 82% i Sverige, 86,6 % i Danmark, og 65,0% i Finland. Til tross for spriket på 21,6% mellom oppslutningen i Danmark og Finland er forskjellen mellom de nordiske landene lav sammenlignet med forskjellene i ICCS generelt.

Basert på disse opplysningene om nasjonal kontekst er det tydelig at den politiske, økonomiske og demografiske konteksten til de nordiske landene er forholdsvis lik. Denne likheten setter rammene for det politiske og sosiale klimaet i landene og kan dermed påvirke hvordan – og i hvilken grad – ungdommer velger å delta og engasjere seg i samfunnet. Ut fra Haugersveen & Libells (2012) artikkel ser det for eksempel ut til å være en vesentlig likhet i forenings- og organisasjonskultur i de skandinaviske landene, og videre ser det ut til å være en vesentlig forskjell mellom det som kalles *den nordiske-* og *den angloamerikanske organisasjonskulturen*. Haugersveen & Libell (2012) peker på at den angloamerikanske modellen kjennetegnes av filantropi og sterk atskillelse fra staten, mens den nordiske modellen kjennetegnes av samarbeid mellom stat og organisasjoner. I sine betraktninger av det amerikanske samfunnet ser Tocqueville (1835/2010) en klar atskillelse mellom stat og organisasjoner som nødvendig for at frivillighetskulturen og organisasjonslivet skal blomstre i et demokratisk samfunn: ”Jo mer det (offentlige) overtar organisasjonenes arbeid, jo flere mennesker vil ha bruk for hjelp fordi de minster sansen for frivillig organisasjonsarbeid” (Tocqueville, 1835/2010, s. 116). Målet om en sterk atskillelse av stat og sivilsamfunn preger fremdeles den amerikanske tankegangen rundt frivillig arbeid, og statlig innblanding ses på av mange som destruktivt for frivillig innsats (Haugersveen & Libell, 2012). I Skandinavia har det tradisjonelt vært et annet syn på relasjonen mellom det offentlige og det frivillige, hvor det frivillige arbeidet har fått økonomisk støtte av staten, uten at det ser ut til å ha redusert den frivillige innsatsen (Dugstad & Lorentzen, 2011; Haugersveen & Libell, 2012). Den nordiske kulturen for samarbeid mellom stat og sivilsamfunn er på mange måter unik, og grunnlaget for samarbeidet kan finnes i landenes felles kulturelle- og historiske utviklingstrekk. Forsker ved *Institutt for samfunnsforskning*, Dag Wollebæk, (i Haugersveen & Libell, 2012), hevder at det på mange måter var organisasjonsdeltakelse som gjennom ulike folkebevegelser og fagforeninger drev frem utviklingen av velferdsstaten. Dette bidro til at staten ble en *tilrettelegger* for de frivillige organisasjonene – ikke en *kontrollør*. Folkebevegelsene i Norge kom som et produkt av den tidlige og sterke alfabetismen i landet, som igjen vokste frem under reformasjonen. Alle de skandinaviske landene sluttet tidlig opp om reformasjonen, og landene deler mange utviklingstrekk i kjølevannet av denne sosio-religiøse omveltningen på 1500-tallet. Ifølge Wollebæk (i Haugersveen & Libell, 2012, s. 18) har den norske velferdsstaten bygd opp om sosial likhet, fritid og materiell trygghet, noe som har ”gjort det mulig å mobilisere brede lag av befolkningen til foreninger i Norge på en helt annen måte enn i USA”. En sterk velferdsstat kjennetegner alle de nordiske landene og det er grunn til å anta

at mekanismene som beskrives av Wollebæk på mange måter deles av de andre nordiske samfunnene.

Likheten på makronivå mellom de nordiske landene kombinert med en felles kulturell- og historisk arv, kan muligens forklarer hvorfor Haugersveen & Libell (2012) betegner Norge og Skandinavia som ”verdensmestre i frivillighet”. Den nordiske særegenheten stiller desto større spørsmålstegn ved den beskjedne deltakelsen i politisk pregede organisasjoner blant nordiske elever i ICCS. En forklaring på dette misforholdet mellom teori og empiri kan muligens komme av at de stabile og åpne politiske forholdene, de gode økonomiske forholdene og de stabile demografiske kjennetegnene, fører til at nordisk ungdom velger å delta i andre fritidsaktiviteter enn politisk motiverte organisasjoner. I land hvor ungdom føler seg trygge og er fornøyde med samfunnets utvikling er det kanskje mer motiverende å spille fotball enn å stå på barrikadene for en bestemt sak – spesielt når barrikadene er relativt få og skillelinjene i befolkningen minimale.

Likheter mellom Norge og de øvrige nordiske landene på deltakelse i skolen

Det er også flere likheter mellom Norge og de øvrige nordiske landene hva gjelder ungdoms deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen. De nordiske landene har alle en forholdsvis høy prosentandel elever som har deltatt i musikk- og dramaaktiviteter utenom de vanlige timene, og både Norge, Sverige og Finland ligger helt oppe mot det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på denne variabelen. Videre har alle de nordiske landene en høy prosentandel deltatt på variabelen *debatt og diskusjon*, mens landene av en eller annen grunn deler seg i to grupper på deltakelse i *diskusjon på elevmøte*. På denne variabelen har Norge og Sverige betydelig høyere prosentandel deltatt enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS, mens Danmark og Finland har betydeligere lavere prosentandel deltatt enn dette gjennomsnittet ICCS. Alle de nordiske landene ser ut til å praktisere elevdemokrati gjennom tillitsvalgtordning og valg av tillitsvalgt. En annen likhet mellom de nordiske landene er at med unntak av Danmark har alle de nordiske landene en lavere prosentandel ”ikke deltatt på noen av aktivitetene” enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS (Tabell 5.). Det vil si at i Norge, Sverige og Finland er det færre elever som ikke har deltatt i noen av aktivitetene knyttet til skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen, enn hva gjennomsnittet er for landene i ICCS. *Hva kan grunnen være til at det er slike likheter mellom Norge og de øvrige nordiske landene på demokratisk deltakelse i skolen?* Igjen kan informasjon på makronivå fra variabler om nasjonal kontekst i Schulz et al. (2010) gi noen indikasjoner. De nordiske

landene har flere likhetstrekk ved skolesystemenes utdanningskarakteristika. For det første har alle de nordiske landene utbredt alfabetisme. Mellom 99-100% av alle nordiske ungdommer kan lese og skrive, noe som er en viktig forutsetning for utviklingen av demokratiet og demokratiske aktiviteter både i og utenfor skolen. Videre bruker alle de nordiske landene store andeler av GDP på utdanning, sammenlignet med ICCS generelt. Av de nordiske landene bruker Danmark størst andel av GDP på utdanning, Finland bruker minst, mens Sverige og Norge ligger et sted imellom. Utdanning er med andre ord et prioritert område i de nordiske landene, noe som muliggjør et fokus demokratisk dannelse av elevene. En sammenligning av de formelle rammeverkene for skolene viser at alle de nordiske landene vektlegger *elevdeltakelse* i demokrati og medborgerskapsopplæringen (Schulz et al., 2010). På den andre siden varierer opplevelsen av innflytelse i skolen med over et halvt standardavvik fra Norge på topp til Finland på bunn, og opplevelsen av åpenhet i klasserommet varierer med et halvt standardavvik fra Danmark på topp til Finland på bunn. Likhetene mellom de nordiske landene kommer tydeligere frem når en sammenligner med hele spekteret av land i ICCS, hvor skalaen inkluderer land som skårer over et helt standardavvik fra det internasjonale gjennomsnittet. Likevel er det ut fra gode økonomiske rammer og fokus på demokrati og elevdeltakelse forholdsvis overraskende at det kun er Norge av de nordiske landene som ser ut til å delta mer i demokratiske aktiviteter på skolen enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS.

Som diskusjonen over viser finnes det flere likheter mellom Norge og de nordiske landene både hva gjelder elevers demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen og elevers demokratiske deltakelse i skolen. Likevel er det kanskje *forskjellene* mellom Norge og de øvrige nordiske landene som på disse områdene er mest slående.

Forskjeller mellom Norge og de øvrige nordiske landene på deltakelse utenfor skolen

Det er mange forskjeller mellom Norge og de øvrige nordiske landene på ungdoms deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet. For det første er det en klart større prosentandel av norske elever som har deltatt i *en organisasjon som hjelper til i lokalsamfunnet* og *en organisasjon som arbeider for en bestemt sak*, enn hva som er tilfelle i de andre nordiske landene. For det andre er det svært høy grad av deltakelse på innsamlingsaksjoner blant norske elever. Mens Norge på denne variabelen ligger 15 prosentpoeng over gjennomsnittlig prosentandel ”deltatt” i ICCS, ligger de andre nordiske landene godt under dette gjennomsnittet. For det tredje har

Norge en klart lavere prosentandel ”ikke deltatt i noen av aktivitetene”, og her er Norge det eneste nordiske landet som ligger forholdsvis nær det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. Kort oppsummert ser det ut til at norske elever deltar mer i organisasjoner i samfunnet utenfor skolen enn deres nordiske medelever. *Hva kan grunnene være til at Norge skårer så mye høyere på deltakelse i sivilsamfunnet enn resten av Norden?* Dugstad & Lorentzen (2011) peker på at dugnadstradisjonen har stått sterkt i Norge i lang tid og har røtter tilbake til 1100-tallet. Selv om dugnaden ikke nødvendigvis er noe særnorsk, peker Dugstad & Lorentzen (2011) på at faktorer som spredt bosetting, fravær av adelskap, sosialdemokratiske idealer og ”kollektiv ånd” har bidratt til at denne tradisjonen har fått såpass sterkt fotfeste i Norge. Flere av disse faktorene er særnorske sammenlignet med resten av Norden, og kan forklare hvorfor denne formen for frivillig arbeid har stått så sterkt i Norge. I mange hundre år var Norge en politisk dverg sammenlignet med Danmark og Sverige, og små og avsidesliggende landsbyer kan ha ført til at folk måtte spørre naboene og lokalsamfunnet når de trengte hjelp. Dugstad & Lorentzen (2011) viser at denne ”kollektive ånden” i norsk kultur har overlevd både industrialisering og utbygging av velferdsstaten, og dugnadsånden står fremdeles sterkt i det moderne Norge. Dermed kan den høye graden av frivillighet og deltakelse i sivilsamfunnet blant norske ungdom muligens være et resultat av tradisjoner basert på norske topografiske, demografiske og politiske forhold, og bidra til å forklare hvorfor norske 9.klassinger i større grad deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet enn deres nordiske medelever.

Forskjeller mellom Norge og de øvrige nordiske landene på deltakelse i skolen

Det er også flere forskjeller mellom Norge og de øvrige nordiske landene hva gjelder ungdoms deltakelse i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen. Som tidligere nevnt plasserer norske 9.klassinger seg langt over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*, mens både Danmark og Finland ligger under dette gjennomsnittet. Norske elever ser dermed ut til å være spesielt deltakende i skoledemokrati og kulturell virksomhet på skolen, og det er blant annet på variabler knyttet til tillitsmannsordningen at norsk ungdom skiller seg fra deres nordiske medstudenter. 24% har stilt som kandidat til tillitsmann det siste året og 69% har stemt på tillitsmann det siste året. Dette er betydelig høyere enn deres nordiske medelever. Det ser også ut som norske elever er svært aktive i debatt og diskusjon. 45% av norske 9.klassinger har deltatt i en slik aktivitet det siste året, mot kun 24% i Sverige. Videre er det store forskjeller i opplevelse av elevers medbestemmelse i skolens drift mellom Norge og Sverige på den ene siden og Danmark og

spesielt Finland på den andre siden. I Finland har kun 6% av elevene deltatt i beslutninger om skolens drift det siste året, mens i Norge er denne andelen 26%. *Hva kan grunnene være til at Norge gjennomgående skårer så mye høyere på demokratisk deltakelse i skolen enn resten av Norden?*

En innfallsvinkel til dette spørsmålet er å se på læreplanene i de nordiske landene. Schulz et al., (2010, s. 49) har satt opp en sammenligning av fokusområder innenfor demokratiopplæring i læreplanene for målgruppen i deltakerlandene i ICCS. Sammenligningen viser blant annet at det i Danmark og Norge legges ”stor vekt” på prosesser som diskusjon og debatt, mens i Sverige og Finland legges det ”noe vekt” på dette området. Vektleggingen av dette fokuset kommer til en viss grad frem i Figur 5. hvor Norge og Danmark skårer høyere enn Sverige og Finland. Videre viser Schulz et al. (2010) at det i både Finland, Danmark og Norge legges ”noe vekt” på prosesser som legger til rette for elevdeltakelse i beslutninger i skolen, mens det i Sverige legges ”stor vekt” på dette området. Til tross for at Sverige i Figur 4. har en forholdsvis mye høyere prosentandel som har deltatt i slike aktiviteter enn hva er tilfellet i Danmark og Finland, ligger norske elever likevel over Sverige på dette området. Igjen kan læreplanene i Norge gi noen indikasjoner på hvorfor norske elever i så stor ser ut til å delta i slike aktiviteter. Muligens kan de gode skårene tilskrives retningen den norske skolen har tatt de siste årene. Innføringen av de grunnleggende ferdighetene i 2006 kan ha presset frem økt fokus på muntlig og skriftlig resonering og argumentasjon, som igjen kan ha bidratt til flere situasjoner hvor disse ferdighetene kan praktiseres gjennom blant annet elevmedvirkning. Som tidligere nevnt har Norge har også hatt et eget fag for elevrådsarbeid på ungdomstrinnet siden 2006 hvor selvstendighet, samarbeid og medbestemmelse står i fokus. Elevrådsarbeid som fag har som formål å ”videreutvikle elevenes demokratiforståelse og evne til demokratisk medvirkning fram mot aktivt medborgerskap” (Utdanningsdirektoratet, 2006a). Elevene skal bli bevisst sine egne meninger og få muligheten til å uttrykke dem, i tillegg til å få opplevelsen av medvirkning i skolen gjennom deltakelse i demokratiske prosesser. Elever som har tatt dette faget har hatt gode muligheter til å delta i de demokratiske aktiviteter i skolen som norske ungdom skiller seg positivt ut på sammenlignet med resten av Norden.

4.1.4 Delkonklusjon for første del av problemstillingen

Første del av problemstillingen spør *i hvilken utstrekning deltar unge mennesker i Norge i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet?* Resultater fra Analysedel 1 har vist at sammenlignet med gjennomsnittet i ICCS ser det ut til at unge mennesker i Norge i en alder av 15 år i relativt liten grad deltar i demokratiske aktiviteter *utenfor skolen*. Foruten deltakelse i en organisasjon som samler inn penger til et veldedig formål – en aktivitet som i mange tilfeller er knyttet til skolen – skårer norske 9.klassinger under det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på alle variablene i denne kategorien. Mangel på politiske skillelinjer, høy tillit til demokratiske institusjoner og det politikkorienterte fokuset på variablene som måles, er blitt foreslått som mulige årsaker til at norske elever ikke deltar mer i sivilsamfunnet utenfor skolen. Samtidig ser det ut til at norske 9.klassinger i relativt stor grad deltar i demokratiske aktiviteter *i skolen* sammenlignet med det internasjonale gjennomsnittet i ICCS. På samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* ligger Norge nesten et halvt standardavvik over gjennomsnittet i ICCS og plasserer seg som nummer 5 av i alt 36 land. Det er spesielt på aktiviteter knyttet direkte til medbestemmelse og elevdemokrati at Norge skårer godt over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS.

Resultatene har også vist at sammenlignet med de andre nordiske landene ser det ut til at unge mennesker i Norge i relativt stor grad deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, både i og utenfor skolen. Utenfor skolen deltar norske 9.klassinger i større utstrekning enn deres nordiske medelever på alle variablene som måles, og utstrekningen på deltakelse er spesielt større i organisasjoner som samler inn penger til et veldedig formål, i organisasjoner som jobber for en bestemt sak og i organisasjoner som hjelper til i lokalsamfunnet. I skolen deltar norske 9.klassinger i større utstrekning enn deres nordiske medelever på alle variablene som måles utenom deltakelse i diskusjon på elevmøte, hvor Sverige så vidt ligger høyere enn Norge. Det er spesielt på variabler knyttet til tillitsvalgtordning og elevdemokrati at Norge skårer høyere enn de andre nordiske landene, og det norske faget elevrådsarbeid har blitt foreslått som en mulig forklaring på dette. Foruten en større utstrekning på deltakelse i og utenfor skolen, har Norge lavere prosentandel av elever som ikke har deltatt i noen av aktivitetene i og utenfor skolen, enn de andre nordiske landene.

Resultatene fra Analysedel 1 viser at sammenlignet med samfunn og skolesystemer som er forholdsvis like som den norske konteksten, ser det ut til at ungdommer i Norge i stor grad deltar i sivilsamfunnet både gjennom organisasjoner utenfor skolen og aktiviteter innenfor

skolesystemet. Selv om norske 9.klassinger deltar mindre i organisasjoner utenfor skolen enn gjennomsnittet i ICCS, er det rimelig å hevde at hypotesen om at *norske ungdommer deltar relativt mye i sivilsamfunnet sammenlignet med andre land* ser ut til å styrkes med resultatene fra Analysedel 1. Samtidig er det viktig å se begrensningene som ligger i datamaterialet og erkjenne at norsk ungdoms relativt høye deltakelse i sivilsamfunnet gjelder nettopp de variablene som er målt i ICCS, og at dette bildet kunne vært annerledes om andre variabler hadde vært inkludert i undersøkelsen.

4.2 Diskusjon av resultater fra Analysedel 2

Arbeidsspørsmål 5 spør *hvilke mulige sammenhenger er det mellom forklaringsvariabler og norske elevers demokratiske deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og Arbeidsspørsmål 6 spør *hvilke mulige sammenhenger er det mellom forklaringsvariabler og norske elevers demokratiske deltakelse i skolen?* For å besvare disse spørsmålene undersøkes graden av samvariasjon mellom norske elevers skår på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og deres skår på andre samlevariabler samlet inn av ICCS. Av hensyn til oppgavens omfang vil data fra de andre nordiske landene ikke inkluderes i denne analysedelen.

Resultatet av korrelasjonstestene av de elleve uavhengige variablene (forklaringsvariablene) og de to avhengige variablene er presentert i Tabell 6. Tabellen er en korrelasjonsmatrise fra SPSS som viser korrelasjonskoeffisient (Pearson Correlation), signifikansnivå (Sig. 2-tailed) og utvalgsstørrelse (N).

Tabell 6. Korrelasjonsmatrise fra SPSS med samlevariabler fra ICCS.

		Deltakelse utenfor skolen	Deltakelse i skolen
Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen	Pearson Correlation	1	.304**
	Sig. (2-tailed)		.000
	N	2860	2845
Interesse for politikk og samfunnsspørsmål	Pearson Correlation	.206**	.259**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2811	2817

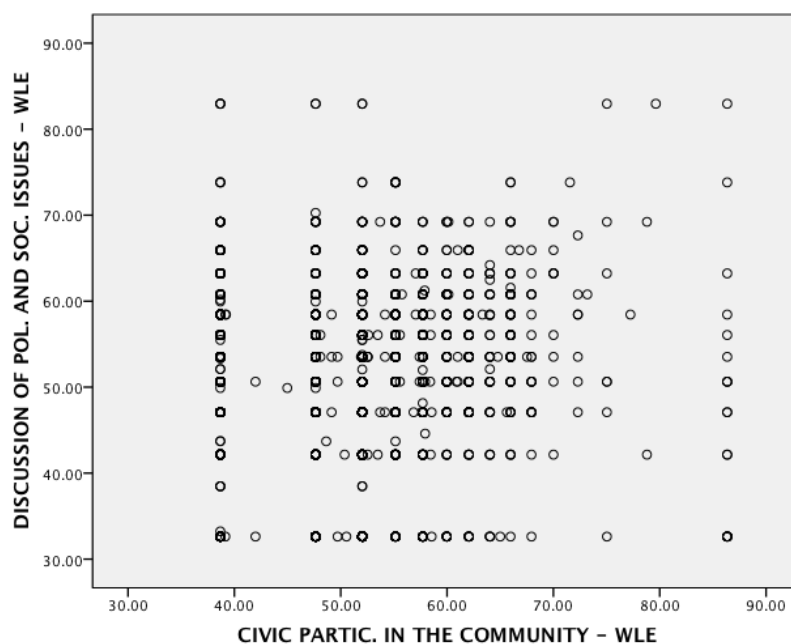
Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen	Pearson Correlation	.262**	.321**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2856	2852
Demokratiske kunnskaper og ferdigheter	Pearson Correlation	-.036	.264**
	Sig. (2-tailed)	.056	.000
	N	2831	2840
Politisk selvtillit	Pearson Correlation	.167**	.342**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2803	2809
Egenmestring av politiske spørsmål	Pearson Correlation	.199**	.440**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2719	2728
Tillit til demokratiske institusjoner	Pearson Correlation	.057**	.148**
	Sig. (2-tailed)	.003	.000
	N	2745	2751
Oppfatning av betydningen av deltakerorientert samfunnsborgerskap	Pearson Correlation	.129**	.160**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2776	2785
Oppfatning av åpenhet i klasserommet	Pearson Correlation	.032	.213**
	Sig. (2-tailed)	.089	.000
	N	2829	2846
Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen	Pearson Correlation	.067**	.009
	Sig. (2-tailed)	.000	.617
	N	2795	2799
Forventet deltakelse i valg som voksen	Pearson Correlation	.126**	.315**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2691	2698
Forventet deltakelse i politikk som voksen	Pearson Correlation	.169**	.215**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000
	N	2687	2693

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

I korrelasjonstestene av uavhengige variabler og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er alle korrelasjonene signifikante på 0.01-nivå, utenom korrelasjonene med *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og *Oppfatning av åpenhet i klasserommet* som gir p-verdier på 0.056 og 0.089. Disse p-verdiene er også for høye for et signifikansnivå på 0.05 og korrelasjonene regnes derfor som statistisk ikke-signifikante. De resterende statistisk signifikante korrelasjonene har korrelasjonskoeffisienter som varierer fra $r = 0.057$ til $r = 0.262$ *Politisk selvtillit*, *Egenmestring av politiske spørsmål* og *Forventet deltakelse i politikk som voksen* har alle korrelasjonskoeffisienter som ligger mellom $r = 0.15 - 0.20$, mens *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål* og *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* har korrelasjonskoeffisienter > 0.20 med henholdsvis $r = 0.206$ og $r = 0.262$. *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* står derfor for den sterkeste korrelasjonen til *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, hvis det ses bort fra korrelasjonen til *Demokratisk deltakelse i skolen* hvor $r = 0.304$.

En korrelasjonskoeffisient på $r = 0.262$ gir en forklart varians på $r^2 = 0.07$. Det vil si at 7% av variansen i *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* er felles med variansen i *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. For å få et bedre bilde av styrken på korrelasjonene er korrelasjonen mellom disse to samlevariablene gjengitt grafisk i plotdiagrammet Figur 7. Y-aksen representerer *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* og X-aksen representerer *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*.

Figur 7. Plotdiagram av korrelasjonen mellom samlevariablene *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen*

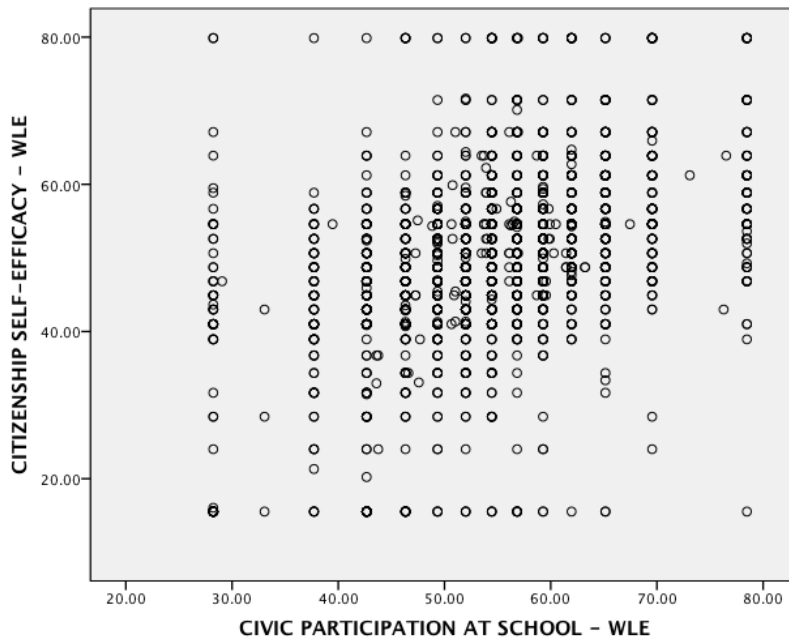
Plotdiagrammet viser en svakt positiv lineart mønster som går fra nede til venstre og opp mot høyre. Det vil si at det er en svak tendens til at verdien på *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* (Y-aksen) øker for hver verdi som økes på *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* (X-aksen).

I korrelasjonstestene av uavhengige variabler og *Demokratisk deltakelse i skolen* er alle korrelasjonene signifikante på et 0.01-nivå, utenom korrelasjonen med *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen* som gir en p-verdi på 0.617. Denne p-verdien er også for høy for et signifikansnivå på 0.05 og korrelasjonen regnes derfor som statistisk ikke-signifikant. De resterende statistisk signifikante korrelasjonene har korrelasjonskoeffisienter som varierer fra $r = 0.148$ til $r = 0.440$. *Oppfatning av betydningen av et deltakerorientert samfunnsborgerskap* har en korrelasjonskoeffisient som ligger mellom $r = 0.15 - 0.20$, mens *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål*, *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter*, *Oppfatning av åpenhet i klasserommet* og *Forventet deltakelse i politikk som voksen* har alle korrelasjonskoeffisienter som ligger mellom $r = 0.20 - 0.30$. *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen*, *Politisk selvtillit* og *Forventet deltakelse i valg som voksen* har alle korrelasjonskoeffisienter som ligger mellom $r = 0.30 - 0.40$. *Egenmestring av politiske spørsmål* står for den sterkeste korrelasjonen til *Demokratisk deltakelse i skolen* ($r = 0.440$) og er eneste korrelasjon > 0.40 .

En korrelasjonskoeffisient på $r = 0.44$ gir en forklart varians på $r^2 = 0.19$. Det vil si at 19% av variansen i samlevariabelen *Egenmestring av politiske spørsmål* er felles med variansen i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*. For å få et bedre bilde av styrken på korrelasjonene er denne korrelasjonen gjengitt grafisk i plotdiagrammet Figur 8. Y-aksen representerer *Egenmestring av politiske spørsmål* og X-aksen representerer *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Plotdiagrammet viser et noe sterkere positivt lineart mønster enn Figur 7. Mønstret går fra nede til venstre og opp mot høyre. Det vil si at det er en moderat til sterk tendens til at verdien på *Egenmestring av politiske spørsmål* (Y-aksen) øker for hver verdi som økes på *Demokratisk deltakelse i skolen* (X-aksen).

Figur 8. Plotdiagram av korrelasjonen mellom *Demokratisk deltakelse i skolen* og *Egenmestring av politiske spørsmål*

4.2.1 Generelle trekk i korrelasjonsmatrisen

Resultatene i korrelasjonsmatrisen viser at det er ingen av korrelasjonene mellom de ulike forklaringsvariablene og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet som peker seg ut som ekstraordinære sammenlignet med de andre. Sterkeste korrelasjon i matrisen er på $r = .44$ og gir en forklart varians på 19 % - noe som i denne sammenhengen kan beskrives som en relativt sterk korrelasjon. De mange andre svake til moderate korrelasjonene tyder på at det er mange faktorer som påvirker, eller påvirkes av, demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet, og at samspillet mellom disse faktorene sannsynligvis er komplekse og interagerer med hverandre – i likhet med mye annen samfunnsvitenskapelig forskning. Mange av korrelasjonene som er avdekket er lite overraskende ut fra teorien som er fremlagt, slik som at *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* korrelerer forholdsvis sterkt med hverandre. Videre er det lite overraskende at *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål* og *Diskusjon av politiske spørsmål utenfor skolen* til en viss grad korrelerer med både demokratisk deltakelse i og utenfor skolen. Likedan var det lite overraskende at indre og ytre politisk selvbilde til en viss grad korrelerer med demokratisk deltakelse i og utenfor skolen. På den andre siden viser korrelasjonsmatrisen en del korrelasjoner som er overraskende ut fra teorien som er presentert i kapittel 2. Blant annet er forskjellen i styrke på korrelasjonene med *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*

og *Demokratisk deltakelse i skolen* slående. Samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* korrelerer sterkere enn samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* med samtlige forklaringsvariabler hvor korrelasjonene er signifikante. Det kan se ut som om deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen er mindre knyttet til andre variabler innenfor demokratisk dannelse enn hva deltakelse i skolen er, og at elever som engasjerer seg i skolen dermed skårer mer karakteristisk på forklaringsvariablene enn de elever som engasjerer seg utenfor skolen. At korrelasjonene med *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er gjennomgående svake er overraskende med tanke på Tocquevilles (1835/2010) teori om hvordan deltakelse i foreninger og lag i sivilsamfunnet er med på å utvikle individets demokratiske karakter og interesser. Forklaringen på uoverensstemmelsen mellom teori og empiri kan igjen ligge i at teorien til Tocqueville først og fremst omhandler deltakelse blant voksne, mens ICCS måler deltakelse blant ungdom midt i tenårene. Videre kan uoverensstemmelsen ligge i variablene som måles og begrepsvaliditeten som knyttes til disse variablene. Som delkapittel 3.3.5. viser ser ikke samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ut til i tilstrekkelig grad å fange opp den deltakelsen som skjer i sivilsamfunnet blant norsk ungdom. Den beskjedne utbredelsen av deltakelse utenfor skolen og den store utbredelsen av mange av de andre variablene som måles, kan muligens forklare hvorfor korrelasjonene med *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er såpass lave.

Videre vil dette delkapittelet ta for seg noen av forklaringsvariablene og drøfte mer gjennomgående deres relasjoner til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet i og utenfor skolen. Hva kan være årsakene til disse relasjonene, og hvordan støtter / støtter ikke resultatene de hypotesene som kan settes opp ut fra teorien, er spørsmål som vil bli forsøkt besvart. Forklaringsvariablene som drøftes er valgt på bakgrunn av teoretisk relevans og antallet er begrenset av oppgavens omfang.

4.2.2 Interesse for politikk og samfunnsspørsmål

Tocqueville (1835/2010) hevder at samarbeid med andre om en felles sak gjør individer avhengige av hverandre og setter deres egne interesser til side til fordel for felleskapets interesser. Foreninger og organisasjoner samler individer og legger til rette for samarbeid og kommunikasjon om alle slags saker og tema. Tocqueville (1835/2010, s. 114) hevder at ikke-politiske organisasjoner i sivilsamfunnet er med på å få borgere til ”å innse at mennesket både har plikt til og interesse av å tjene sine medmennesker”. Hvis interesse for felleskapet sammenlignes med interesse for politikk og samfunnsspørsmål, er det ut fra denne teorien

grunn til å tro at det er en *sammenheng mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet*. Lauglo & Øias (2006) studie av samfunnsengasjement blant norsk ungdom bekrefter på mange måter denne hypotesen og viser at ungdom med en slik interesse for politikk og samfunnsspørsmål er overrepresentert i de fleste frivillige organisasjoner som undersøkes.

Variablene som i denne oppgaven kan knyttes direkte til interesse for politikk og samfunnsspørsmål er ICCS samlevariabler *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål* og *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen*. Resultatene viser at disse to forklaringsvariablene korrelerer moderat med demokratisk deltakelse både i og utenfor skolen. Dette tyder blant annet på at den elevgruppen som deltar mest i demokratiske aktiviteter til en viss grad har større interesse for politikk og samfunnsspørsmål enn den elevgruppen som deltar minst. Et spørsmål som er interessant å undersøke i denne sammenheng er hvorfor det ser ut til å være en sammenheng mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og diskusjon av politikk utenfor skolen på den ene siden, og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet i og utenfor skolen på den andre siden. At interesse for politikk og samfunnsspørsmål påvirker graden av deltakelse i samfunnet kan begrunnes med *motivasjon*. Solhaugs (2003) studie av norske elever slår fast at elevenes deltakelse i samfunnet er avhengig av motivasjon, noe som igjen innebærer interesse for politisk eller samfunnsmessig virksomhet (Børhaug & Solhaug, 2012, s. 56). Interesse for samfunnsspørsmål bidrar til motivasjon for engasjement, som igjen kan resultere i faktisk deltakelse. Omvendt kan det også være at deltakelse i sivilsamfunnet kan skape en interesse for politikk og samfunnsspørsmål. Tocqueville (1835/2010) hevder at foreningsliv er en viktig arena for møte mellom mennesker i et demokratisk samfunn hvor alle er likemenn og dermed har mulighet til å isolere seg. Når demokratiet desentraliseres til det lokale, slik som det gjøres i foreningsliv og lignende, blir borgerne nødt til å beskjeftige seg med offentlige saker og de blir de ”tvunget til å tre utenfor sin egen interessesfære og til iblant tenke på annet enn seg selv” (Tocqueville, 1835/2010, s. 112). I sin natur motvirker møte mellom mennesker selvinteresse og har kraft til å kvele egoismen som vokser best i isolasjon. Når ungdomsskoleelever deltar i sivilsamfunnet møter de mennesker på en arena hvor samarbeid og interessen for fellesskapet tvinges frem. Slik kan deltakelse i sivilsamfunnet bidra til å øke interessen for politikk og samfunnsspørsmål.

Samlevariablene *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål* og *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* er de forklaringsvariablene som i Analysedel 2 korrelerer

sterkest med *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. Likevel er felles varians på det meste 7% (mellom *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*), noe som kan karakteriseres som relativt beskjedent. Et spørsmål som dermed melder seg er hvorfor det i denne analysen, tross den relative styrken sammenlignet med de andre forklaringsvariablene, ikke er en sterkere sammenheng mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen. Fordrer ikke demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet en interesse for samfunnsspørsmål – spesielt med tanke på at aktiviteter som ikke er politikk-orienterte er utelatt i samlevariabelen som undersøkes? En mulig forklaring på at ikke sammenhengen er sterkere kan ligge i enkeltvariabelen *deltakelse i en organisasjon som samler inn penger til et veldedig og godt formål*, som i betydelig grad trekker opp det norske gjennomsnittet i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. Innsamlingsaktiviteter for ungdom er ofte knyttet til skolen gjennom *Operasjon Dagsverk* og lignende innsamlingsaksjoner. Dermed er det en mulighet for at brorparten av de som skårer høyest på demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen ikke deltar på grunn av en spesiell interesse for politikk og samfunnsspørsmål, men fordi slike skoleregisserte innsamlingsaksjoner i praksis er nærmest obligatorisk for elever på skoler som deltar. At kun 54% av elevene svarer at de har deltatt i en slik aktivitet tyder på at ikke alle skoler deltar i slike innsamlingsaksjoner, og tall fra *Operasjon Dagsverks hjemmesider* (*Operasjon Dagsverk*, 2013) viser at av 84 påmeldte skoler til *Operasjon Dagsverk 2013* er det per 1. mai 20 ungdomsskoler. Det er med andre ord ikke alle ungdomsskoleelever som får mulighet til å delta i slike innsamlingsaksjoner, selv om denne prosentandelen er høy i Norge sammenlignet med mange andre land.

Fraværet av en sterkere sammenheng mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen kan muligens også forklares ved hjelp av teorien. Tocqueville (1835/2010) understreker at utviklingen av interesse for fellesskapets beste er en individuell prosess som akselererer og øker med intensitet og lengde på interaksjonen med andre, og gradvis utvikles selvinteressen til å omfatte fellesskapets beste: ”Man sysler først med det som er til felles beste fordi man er nødt til det, men siden gjør man det av lyst. Det som til å begynne med var egennyttig beregning, blir selvfølgelig, og ved at man arbeider for sine medborgeres vel blir det til slutt en vane og en glede å tjene dem” (Tocqueville, 1835/2010, s. 114). Som ICCS viser har de fleste 9.klassinger liten erfaring med deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen. De få som har erfaring med slik deltakelse kan

være i startfasen av et større samfunnsengasjement, og interessen for samfunnet som helhet har antakeligvis ikke rukket å blomstre. Tilbudet for demokratisk deltakelse utenfor skolen er også relativt beskjedent for denne aldersgruppen, slik at de som er interessert i politikk og samfunnsspørsmål har større mulighet til å ta del i slike aktiviteter på skolen enn de har i foreninger, lag og organisasjoner utenfor skolen. Den lave alderen på utvalget kan dermed bidra til å forklare hvorfor samlevARIABLEN *Demokratisk deltakelse i skolen* er tydeligere relatert til interesse for politikk og samfunnsspørsmål enn *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*.

Kort oppsummert støtter resultatene fra Analysedel 2 den teoretiske hypotesen til en viss grad: Interesse for politikk og samfunnsspørsmål målt i samlevARIABLENE *Interesse for politikk og samfunnsspørsmål* og *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen*, samvarierer til en viss grad med demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet målt i samlevARIABLENE *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*, men den unge alderen på utvalget gjør trolig at denne samvariasjonen ikke er sterkere.

4.2.3 Demokratiske kunnskaper og ferdigheter

Ifølge Tocqueville (1835/2010, s. 117) er engasjement og deltakelse i samfunnet helt avgjørende for individuell utvikling av moral og intellekt. ”Det er bare ved menneskers gjensidige påvirkning av hverandre at nye ideer og følelser oppstår. [...] Uten slik påvirkning tørker sinnet inn, og menneskeånden stagnerer”. Utviklingen av individets karakter skapes gjennom interaksjon og samarbeid mellom mennesker, og den beste måten å oppnå dette er ifølge Tocqueville (1835/2010) gjennom organisasjoner, lag og foreninger. Assosiasjonsarbeid i form av foreninger og organisasjoner blir dermed et helt sentralt virkemiddel for å forsterke samfunnets moral og kultur. Sammenhengen mellom kunnskap og samfunnsdeltakelse har blitt bekreftet av mange studier. Blant annet viser Almond & Verba (1963, i Lauglo & Øia, 2006, s. 80) en sammenheng mellom utdanningsnivå og deltakelse i frivillige organisasjoner, og Schulz et al. (2010, s. 59) beskriver demokratisk kunnskap og ferdigheter som fundamentalt for *effektiv* samfunnsdeltakelse. Det er derfor grunn til å tro at det er *en sammenheng mellom demokratisk kunnskap og ferdigheter og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet* også blant norske 9.klassinger.

Variabelen som i denne oppgaven er benyttet for å undersøke demokratiske kunnskaper og ferdigheter er samlevariabelen *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter*. Resultatene fra analysen viser at det er stor forskjell i styrken på korrelasjon til *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* mellom *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*. Korrelasjonen mellom *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er lik null og ikke signifikant, mens korrelasjonen mellom *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og *Demokratisk deltakelse i skolen* er sterkere. For å utforske forskjellene i korrelasjonsstyrke mellom *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og de to avhengige variablene, vil distribusjonen til denne forklaringsvariabelen undersøkes med utgangspunkt i topp- og bunnkvartil for de avhengige variablene. Tabell 7. viser gjennomsnittsskår på distribusjonen av skårer på *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* for de to kvartilene i *Demokratisk deltakelse i og utenfor skolen*, og for norske 9.klassinger i sin helhet.

Tabell 7. Utvalgsstørrelse, standardavvik og gjennomsnittsskår på samlevariabelen *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter*.

	Utvalg	N	Gjennomsnitt	Standardavvik
Norge 9.kl.	Alle	2895	541	103
Utenfor skolen	Toppkvartil	767	540	109
	Bunnkvartil	1045	542	103
I skolen	Toppkvartil	905	576	97
	Bunnkvartil	673	495	97

Tabellen viser at toppkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ligger over gjennomsnittet for 9.klassinger generelt, men at både toppkvartil for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* ligger under dette gjennomsnittet. Det skiller godt over et halvt standardavvik mellom gjennomsnittene for topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen*, mens gjennomsnittene for topp- og bunnkvartil i *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ligger svært tett hverandre og det norske gjennomsnittet. Topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* har minst spredning målt i standardavvik og toppkvartilen for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*

har størst spredning. Ingen av kvartilene ligger mer enn et standardavvik fra verken det internasjonale gjennomsnittet på 500 eller det norske gjennomsnittet på 541 og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* er den eneste som har et gjennomsnitt under det internasjonale gjennomsnittet.

For å undersøke om det er statistisk signifikante forskjeller mellom gjennomsnittene i topp- og bunnkvartilene, gjøres en *Independent Samples T-test* i SPSS. Resultatet fra signifikanstesten for topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* gir ulike resultater, og outputene fra SPSS er inkludert under (Tabell 8. og Tabell 9.) for å vise forskjellene.

Tabell 8. Independent Samples T-test av gjennomsnittsskår på Demokratiske kunnskaper og ferdigheter for topp- og bunnkvartil av Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen.

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper	
CIVKNOW	Equal variances assumed	2.914	.088	.361	1790	.718	1.82362	5.05485	-8.09040	11.73764
	Equal variances not assumed			.357	1551.78	.721	1.82362	5.10182	-8.18357	11.83081

Levene's Test for Equality of Variances gir en p-verdi (Sig.) på .007. Variansene til de to utvalgene er ikke statistisk signifikant forskjellige og dermed leses den øverste linjen. Tabellen viser at forskjellen mellom gjennomsnittene for topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen* på samlevariabelen *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* ikke er statistisk signifikant (Sig. (2-tailed) > .05). Dermed beholdes nullhypotesen: $H_0 3$: *Det er ingen statistisk signifikant forskjell i gjennomsnittene av skårer på forklaringsvariabelen Demokratiske kunnskaper og ferdigheter mellom topp- og bunnkvartil for Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen.*

Tabell 9. Independent Samples T-test av gjennomsnittsskår på *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* for topp- og bunnkvartil av *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
CIVKNOW Equal variances assumed	.294	.587	-16.30	1576	.000	-80.07551	4.91272	-89.7117	-70.43936
Equal variances not assumed			-16.30	1448.011	.000	-80.07551	4.91260	-89.7121	-70.43894

Levene's Test for Equality of Variances gir en p-verdi (Sig.) på .496. Variansene til de to utvalgene er ikke statistisk signifikant forskjellige og dermed leses den øverste linjen. Tabellen viser at forskjellen mellom gjennomsnittene for topp- og bunnkvartil på *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* er statistisk signifikant (Sig. (2-tailed) < .05). Dermed forkastes nullhypotesen og alternativ hypotese implementeres: H_A 4: *Det er en statistisk signifikant forskjell i gjennomsnittene av skårer på forklaringsvariabelen Demokratiske kunnskaper og ferdigheter mellom topp- og bunnkvartil for Demokratisk deltakelse i skolen.*

Resultatene fra undersøkelsen over tyder på at de som deltar mest i skolen har høyere demokratiske kunnskaper og ferdigheter enn de som deltar lite i skolen. Hva kan være årsaken til denne forskjellen? Ifølge Mikkelsen et al. (2011, s. 137) er det lite overraskende at det finnes en sammenheng mellom prestasjon og grad av deltakelse i det rom hvor man presterer. ”At engasjement (motivasjon, interesse, deltakelse) fremmer læring er elementær læringspsykologi (Mikkelsen et al., 2011, s. 210), og omvendt er det rimelig å anta at gode kunnskapsprestasjoner fremmer motivasjon for deltakelse. Sannsynligvis er det en gjensidig påvirkning mellom disse faktorene, men uten bruk av mer sofistikerte statistiske metoder kan det ikke utelukkes at sammenhengen også kan skyldes en tredje faktor som påvirker de to variablene. Uansett retning på sammenhengen kan ikke styrken på sammenhengen mellom *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og *Demokratisk deltakelse i skolen* beskrives som mer enn moderat sammenlignet med de andre korrelasjonene, og kun 7 % av variansen i den

ene variabelen kan tilskrives økning i den andre variabelen. Denne sammenhengen er likevel betydelig sterkere enn sammenhengen mellom *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, og det er derfor interessant å se på hvorfor det ikke ser ut til å være en sammenheng mellom demokratiske kunnskaper og ferdigheter og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen. Mikkelsen et al. (2011) vurderer det til at samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ikke fanger opp den type deltakelse som skjer blant unge i Norge, og at dette kan være en delforklaring av den lave samvariasjonen. Lauglo & Øia (2006, s. 78) finner i sin undersøkelse av norsk ungdom en positiv sammenheng mellom organisasjonsaktivitet og skoleflinkhet målt ved karakter i norsk, matematikk og engelsk. Antakelig hadde sammenhengen mellom demokratiske kunnskaper og ferdigheter og deltakelse i sivilsamfunnet også vært sterkere i datamaterialet fra ICCS om samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* hadde inkludert variabler som i tilstrekkelig grad fanget opp den deltakelse som er mest utbredt blant norsk ungdom.

Uansett årsak til den lave samvariasjonen, kan mangelen på samvariasjon tolkes som et positivt trekk fra et deltakerdemokratisk perspektiv. Samlevariabelen *Demokratiske kunnskaper og ferdigheter* er den eneste forklaringsvariabelen i denne oppgaven hvor selvrapportering ikke danner grunnlaget for elevenes skår. I denne samlevariabelen danner en *evaluering* av elevenes svar grunnlaget for skåren, og skåren speiler derfor ikke demokratiske holdninger og verdier, men elevenes grad av kunnskaper og ferdigheter vurdert etter predefinerte fasitsvar. Selv om en opplyst og velinformert befolkning som kan ta selvstendige og reflekterte valg er et dannelsesmål i Norge (Mikkelsen et al, 2011, s. 212), er det fra et deltakerdemokratisk perspektiv positivt at det ikke kun er ”de flinke” som deltar i sivilsamfunnet, men at deltakelsen er ”for alle” – dog denne formen for deltakelse likevel ser ut til å være lite utbredt blant norske 9.klassinger.

Kort oppsummert ser det ikke ut til at resultatene fra Analysedel 2 i særlig grad støtter opp om hypotesen om at det er en sammenheng mellom demokratiske kunnskaper og ferdigheter og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Riktignok ser det ut til å være en viss sammenheng mellom demokratisk deltakelse i skolen og demokratiske kunnskaper og ferdigheter, men sett i sammenheng med den ikke-eksisterende samvariasjonen mellom demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen og demokratiske kunnskaper og ferdigheter, er det grunn til å tro at denne hypotesen best støttes ved bruk av andre variabler for deltakelse i sivilsamfunnet enn de som er benyttet i ICCS.

4.2.4 Politisk selvbilde

Eriksen (1995, s. 18) hevder det ikke er ”stemmeretten og de formelle prosedyrene som genererer demokratisk legitimitet, men den omfattende kommunikasjonen i og utenfor politiske forsamlinger”. Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet byr på situasjoner hvor individer blir utfordret til å resonnerer og argumentere for sine syn og til å uttrykke seg mest mulig presist og rasjonelt. Gjennom resonnering og bevisstgjøring av sine egne meninger er det mulig å handle etter hva Habermas (1995, i Børhaug & Solhaug, 2012, s. 39) omtaler som en *kommunikativ rasjonalitet*. Dette innebærer at man har reflektert over sine meninger, kan forsvare sine valg, og samtidig åpne for det bedre argument (Eriksen, 1995). Gjennom deltakelse i sivilsamfunnet kan kommunikasjonsevnen hos samfunnets borgere forbedres, og deltakelse i sivilsamfunnet vil på den måten styrke demokratiet ut fra en deliberativ demokratiforståelse. Ut fra dette teoretiske perspektivet er det rimelig å anta at det er *en sammenheng mellom politisk selvbilde og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet*.

Variablene som ble benyttet for å undersøke politisk selvbilde i denne oppgaven er samlevariablene *Politisk selvtillit* og *Egenmestring av politiske spørsmål*. Den første samlevariabelen forsøker å fange opp elevens *indre politiske selvbilde* mens den andre samlevariabelen forsøker å fange opp elevenes *ytre politiske selvbilde*, det vil si troen på mestring av ulike politiske aktiviteter. Resultatene fra korrelasjonsmatrisen i Tabell 6. viser at både *Politisk selvtillit* og *Egenmestring av politiske spørsmål* korrelerer betydelig sterkere med *Demokratisk deltakelse i skolen* enn med *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*. Korrelasjonen mellom *Egenmestring av politiske spørsmål* og *Demokratisk deltakelse i skolen* er den sterkeste korrelasjonen i matrisen og gir en felles varians på 19%, mens korrelasjonen mellom *Politisk selvtillit* og *Demokratisk deltakelse i skolen* gir en felles varians på 12%. Det vil si at i underkant av 20% av den målte egenmestringen av politiske spørsmål samvarierer med demokratisk deltakelse i skolen. Resultatene ser altså ut til å bekrefte at det er en viss sammenheng mellom politisk selvbilde og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet – og da spesielt i skolen. For å få en dypere forståelse av hva som ligger i denne sammenhengen undersøkes distribusjonen til den ene av disse to forklaringsvariablene med utgangspunkt i topp- og bunnkvartilene for de avhengige variablene. På grunnlag av korrelasjonsstyrke velges samlevariabelen *Egenmestring av politiske spørsmål* til denne undersøkelsen. Tabell 10. viser gjennomsnittsskår i distribusjonen av skårer på *Egenmestring av politiske spørsmål* for de to kvartilene for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*, og 9.klassinger i sin helhet.

Tabell 10. Utvalgsstørrelse, standardavvik og gjennomsnittsskår på samlevariabelen *Egenmestring av politiske spørsmål*.

	Utvalg	N	Gjennomsnitt	Standardavvik
Norge 9.kl.	Alle	2743	49,5	10,9
Utenfor skolen	Toppkvartil	505	53,3	10,1
	Bunnkvartil	994	47,1	12,1
I skolen	Toppkvartil	878	54,3	9,3
	Bunnkvartil	609	42,5	12,4

Tabellen viser at gjennomsnittet for toppkvartil for både *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* ligger over det norske og det internasjonale gjennomsnittet, og at gjennomsnittet for bunnkvartil for både *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen* ligger under det norske og det internasjonale gjennomsnittet. Ingen av kvartilenes gjennomsnitt ligger mer enn et standardavvik fra verken det internasjonale gjennomsnittet på 50 eller det norske gjennomsnittet på 49,9. Toppkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* har minst spredning målt i standardavvik og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* har størst spredning. Toppkvartilen har $\frac{1}{4}$ mindre standardavvik enn bunnkvartilen. Det skiller over et halvt standardavvik mellom topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og over et helt standardavvik mellom topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen*. Det vil med andre ord si at de som deltar mest i skolen har høyere egenmestring av politiske spørsmål enn de som deltar lite i skolen, og at det er mindre interne forskjeller i grad av egenmestring av politiske spørsmål blant de som deltar mye, sammenlignet med de som deltar lite.

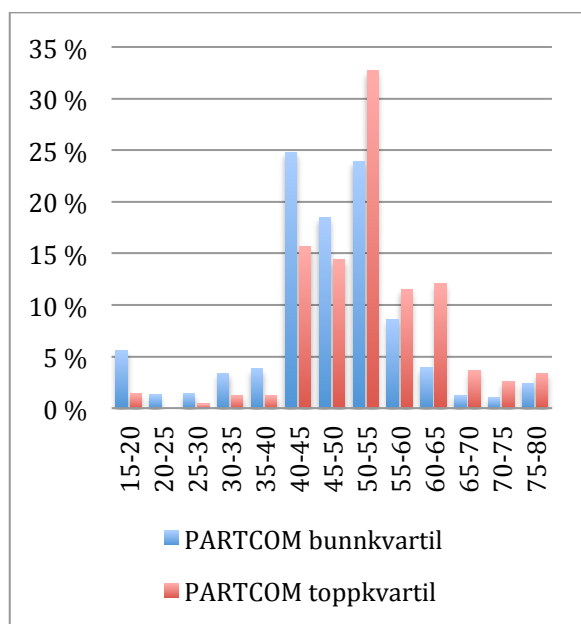
For å undersøke om det er statistisk signifikante forskjeller mellom gjennomsnittene i topp- og bunnkvartilene, gjøres en *Independent Samples T-test* i SPSS. Resultatet fra signifikanstesten viser at forskjellen mellom gjennomsnittene for topp- og bunnkvartil på *Egenmestring av politiske spørsmål* er statistisk signifikant (Sig. (2-tailed) < .05), både for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og for *Demokratisk deltakelse i skolen*.⁷ Dermed forkastes nullhypotesen i begge tilfeller og alternative hypoteser implementeres. H_A 3

⁷ Oversikt over resultatene fra t-testene finnes i vedlegg 4 og 5

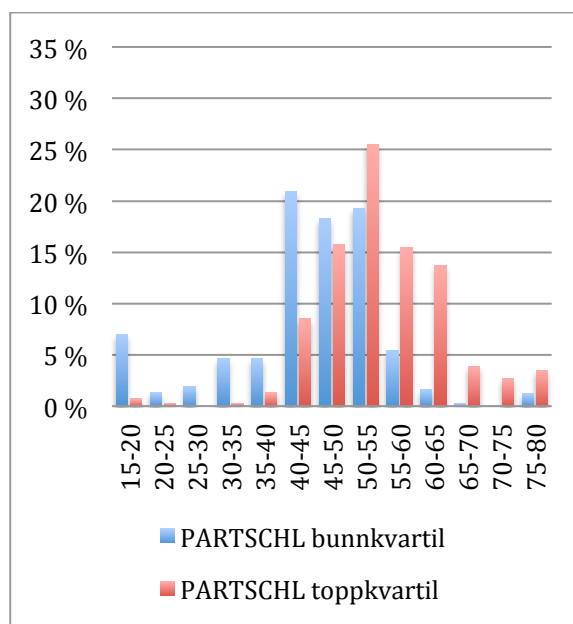
og 4: Det er en statistisk signifikant forskjell i gjennomsnittene av skårer på forklaringsvariabelen Egenmestring av politiske spørsmål mellom topp- og bunnkvartil for Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen / mellom topp- og bunnkvartil for Demokratisk deltakelse i skolen.

For å få et bedre bilde av hva som ligger bak differansen i gjennomsnittsskårer mellom topp- og bunnkvartil er kvartilenes distribusjoner av skårer på *Egenmestring av politiske spørsmål* grafisk fremstilt i søylediagrammene Figur 9. og Figur 10. X-aksen viser skår på *Egenmestring av politiske spørsmål* av henholdsvis topp- og bunnkvartil og Y-aksen viser prosentandel av skårene innenfor det gitte intervallet på X-aksen. Tabell 11. gir en oversikt over *kurtosis* og *skewness*.

Figur 9.

Figur 10.

Tabell 11. Kurtosis og skrewness i topp- og bunnkvartiler for *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Utvalg	Utenfor skolen		I skolen	
	Toppkvartil	Bunnkvartil	Toppkvartil	Bunnkvartil
Kurtosis	2.427	1.677	2.613	1.052
Skewness	-.128	-.450	.022	-.505

Diagrammene og tabellene viser at det er forholdsvis små forskjeller i distribusjonenes spredning målt i standardavvik mellom kvartilgruppene i *Demokratisk deltakelse utenfor skolen* og kvartilgruppene i *Demokratisk deltakelse i skolen*. Både forskjellen i kurtosis, forskjellen i skewness og forskjellen i standardavvik er større mellom topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse i skolen* enn mellom topp- og bunnkvartil for *Demokratisk deltakelse utenfor skolen*. Det vil si at i *Demokratisk deltakelse i skolen* er det mer utpregede forskjeller mellom de som deltar mest og de som deltar minst enn hva som er tilfelle i *Demokratisk deltakelse utenfor skolen*. Resultatene viser at den fjerdedelen av skårer for høyest deltakelse i demokratiske aktiviteter på skolen skårer nesten et halvt standardavvik over det internasjonale gjennomsnittet i ICCS, og skårer over et helt standardavvik over den fjerdedelen av elevene som deltar minst i demokratiske aktiviteter i skolen. Standardavviket i fordelingen av skårer for de som deltar mest er relativt lite, noe som tyder på at denne gruppen har tydelige karakteristikk med gjennomgående god tro på egenmestring av politiske spørsmål.

Det er interessant at det er såpass store forskjeller i politisk selvbilde mellom de som deltar lite og de som deltar mye i skolen. Er det slik at deltakelse gir et godt politisk selvbilde, eller er det slik at de med et godt politisk selvbilde deltar mer? Ifølge Martinussen (2003, i Mikkelsen et al., 2011, s. 35) kan politisk selvtilit bidra til ”å utløse deltakelse i politikken når det synes på sin plass”. Sammen med blant annet interesse for samfunnsspørsmål kan et godt politisk selvbilde styrke motivasjonen for deltakelse. Uten tro på at man har meninger av interesse for andre, og uten tro på at man kan mestre å kommunisere disse meningene, er det sannsynligvis vanskelig å motivere seg for deltakelse i sivilsamfunnet – i hvert fall for de aktivitetene som er politisk rettet, slik som debatter, elevrådsarbeid og beslutninger om skolens drift. Teorien til Mill (1861/1958) taler derimot for en omvendt retning på sammenhengen. Mill (1861/1958) hevder at gjennom deltakelse i offentligheten lærer individet å ta ansvar for andre, og at dette ansvaret blant annet fører til en intellektuell og en funksjonell utvikling av individet. Den intellektuelle utviklingen skjer ved at den deltakende tvinges til å resonnerer og gjøre opp sin egen mening om politiske- og samfunnsmessige spørsmål. Den funksjonelle utviklingen skjer ved at mot, handlekraft, kreativitet og besluttsomhet styrkes i møte med spontane utfordringer. Ut fra Mills teori ser det ut til at demokratisk deltakelse i samfunnet kan styrke individets indre og ytre politiske selvtilit. Antakeligvis er det også i dette tilfellet snakk om en resiprositet i sammenhengen mellom de to variablene: politisk selvbilde og deltakelse i sivilsamfunnet påvirker og forsterker hverandre.

Uansett retning på sammenhengen kan det store spriket i politisk selvbylde mellom de som deltar mye og de som deltar lite i sivilsamfunnet by på utfordringer for et demokratisk samfunn. Eriksen (1995) hevder at god kommunikasjon innad i et samfunn avhenger av borgere som kan argumentere for sine syn. Når et individ har reflektert rundt sine egne meninger og holdninger, og kan fremsette argumenter som støtter sitt syn, kan det bidra til større vurderingsevne i møte med andre argumenter og hindre overgrep fra stat eller andre autoriteter. Norske elever ligger tett opp mot det internasjonale gjennomsnittet i ICCS på ytre politisk selvbylde, men et stykke under på indre politisk selvbylde. Utfordringen til skolen ligger i å løfte alle elevene slik at de får tro på at deres meninger er verdt å lytte til og slik at de får økt mestringsfølelse i politiske spørsmål og aktiviteter.

Kort oppsummert støtter resultatene fra Analysedel 2 opp om hypotesen om at det er en sammenheng mellom politisk selvbylde og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. At denne sammenhengen ser ut til å være sterkere for demokratisk deltakelse i skolen enn for demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen, kan sannsynligvis forklares med det beskjedne omfanget av deltakelse i samfunnet utenfor skolen for dette alderstrinnet.

4.2.5 Tillit til demokratiske institusjoner

Putnams (1993) studie viser at borgere i samfunn med høy grad av "civic-ness", eller dannelse, er klare over at godene de får av samfunnet ikke er gratis, men avhenger av deres engasjement i samfunnet. Samtidig som deres forventninger til myndighetene er større, er de også villige til å ofre mer for samfunnets utvikling enn borgere i samfunn med lav grad av "civic-ness". Putnam (1993) fremholder "social trust" som en viktig komponent i "social capital" – hovedindikatoren på et demokratisk samfunn. For å bedre forstå hvorfor demokratisk deltakelse og tillit til demokratiske institusjoner henger sammen, må man se på noen av de andre komponentene i Putnams (1993) begrep om "social capital". Putnam (1993) peker på at samfunn med høy grad av "civic-ness" ofte innehar omfattende sosiale nettverk med normer for resiprositet. Det vil si at høye sosiale kostnader for normbrudd gjør frivillig arbeid lettere ved å redusere sjansene for opportunister eller gratispassasjerer som vil utnytte andres engasjement. Et sterkt nettverk av engasjement i sivilsamfunnet vil kunne skape kontinuitet i samarbeid ved å bygge på tidligere erfaringer og samarbeid (Putnam, 1993). Putnams studie viser at samfunn har mulighet til å komme inn i en god spiral hvor høy sosial kapital gjennom tillit, engasjement, nettverk og normer på den ene siden, og et effektivt og demokratisk styre på den andre siden, interagerer og påvirker hverandre til det positive for

demokratiet. Tillit til samfunnets institusjoner og troen på deltakelsens kraft i et demokratisk samfunn ser i denne studien ut til å stå i sammenheng med samfunnsengasjement. Det er derfor grunn til å anta at det er *en sammenheng mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og tillit til demokratiske institusjoner*.

Variabelen som ble benyttet for å undersøke elevenes tillit til demokratiske institusjoner var i denne oppgaven samlevariabelen *Tillit til demokratiske institusjoner*. Resultatene fra korrelasjonsmatrisen i Tabell 6. viser forholdsvis svake korrelasjoner med både *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*, og korrelasjonen mellom *Tillit til demokratiske institusjoner* og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* er tilnærmet null. Disse resultatene er forholdsvis overraskende ut fra teorien og hypotesen som er presentert over. En delforklaring på spriket mellom teori og empiri kan ligge i den gjennomgående sterke tilliten norske 9-klassinger vier demokratiske institusjoner i Norge. Amnå (2001) finner at tillit til politiske institusjoner ser ut til å *svække* fremfor å *fremme* deltakelse blant ungdom. Tilliten til at samfunnets institusjoner gjør jobben sin på en god måte kan bli en hvilepute for ungdom (og muligens voksne). Om motivasjonen for deltakelse i samfunnet ligger i et ønske om forandring, kan høy grad av tilfredshet med status quo *svække* motivasjonen og dermed redusere deltakelsen blant ungdom. Ifølge *The 2011 Civic Competence Composite Indicator* i Amnå (2012) ser vestlige demokratier ut til å fostre en ikke-deltakende kultur blant ungdom. Denne teorien støttes på mange måter av ICCS som viser at interessen for å hjelpe til i lokalsamfunnet ser ut til å være lavere i land med godt utbygde velferdstilbud, slik som i de nordiske landene (Schulz et al., 2010, s. 156). Det betyr ikke at ungdom i de nordiske landene nødvendigvis er likegyldige og apatiske: Amnå (2012) viser til at ungdom i vestlige land ser ut til å ha stor grad av positive holdninger til sosial rettferdighet, og forhåpentligvis er mange av de ikke-deltakende norske ungdommene hva Amnå (2012) betegner som ”standbyers” – politisk interesserte medborgere med foreløpig lav grad av politisk deltakelse. Den høye tilliten norske 9.klassinger vier samfunnets demokratiske institusjoner og den lave samvariasjonen mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og tillit til demokratiske institusjoner, trenger med andre ord ikke være et negativt tegn for det norske demokratiet. Forhåpentligvis innehar norske elever en demokratisk beredskap som kan utløse engasjement og deltakelse når det synes nødvendig.

4.2.6 Andre relasjoner til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet

Foruten de overnevnte resultatene er det også et par andre resultater fra korrelasjonsmatrisen i Analysedel 2 som er interessante å drøfte. En av dem er korrelasjonen mellom samlevariablene *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*. Resultatene fra korrelasjonsmatrisen viser at det er så å si ingen samvariasjon mellom disse samlevariablene. Det er overraskende og underlig at de elevene som deltar mest i demokratiske aktiviteter på skolen ikke ser ut til å oppleve større innflytelse på beslutninger på skolen enn de som deltar minst i slike aktiviteter. Grunnen til mangelen på samvariasjon kan enten komme av at elevene får lov til å komme med sine meninger, men ikke føler at de blir lyttet til når beslutninger fattes, eller det kan komme av at skolen lar alle elever utøve innflytelse på skolens drift, uten hensyn til elevenes grad av deltakelse. Hvis den siste antakelsen stemmer kan mangel på samvariasjon mellom disse samlevariablene ses på som positivt ut fra et liberalt demokratisyn, hvor tanken om *én mann, én stemme* står sterkt. Korrelasjonen mellom *Oppfatning av åpenhet i klasserommet* og *Demokratisk deltakelse i skolen* er betydelig sterkere enn mellom *Oppfatning av innflytelse på beslutninger på skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*. Selv om den førstnevnte korrelasjonen kun gir en felles varians på 4% kan den ihvertfall tilskrives en viss substansiell verdi. Det er uansett vanskelig å fastslå om opplevelsen av åpent klasseromsklima fører til økt deltakelse i skolen eller om det er de elevene som deltar mest i skolen som opplever klasseromsklimaet som mest åpent. Mikkelsen et al. (2011) finner ved hjelp av regresjonsanalyser at oppfatning av åpenhet i klasserommet er en sterk prediktor til både engasjement og demokratiske kunnskaper og ferdigheter. Dette er en forklaringsvariabel som læreren har mulighet til å påvirke, og resultatene er derfor svært interessante.

De siste relasjonene som skal trekkes frem er korrelasjonene mellom *Forventet deltakelse i politikk som voksen* og *Forventet deltakelse i valg som voksen* på den ene siden og *Demokratisk deltakelse i og utenfor skolen* på den andre siden. To av disse korrelasjonene er spesielt overraskende. For det første er det svært stor forskjell i styrken på korrelasjonen til samlevariablen *Forventet deltakelse i valg som voksen* mellom *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*. Det er lite overraskende at elever som har erfaring fra skoledemokrati ønsker å ta del i samfunnsdemokratiet som helhet gjennom å bruke stemmeretten. Der er derimot underlig at samvariasjonen mellom *Forventet deltakelse i valg som voksen* og *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* ikke er sterkere. Den forholdsvis svake samvariasjonen kan komme av den lille andelen elever som

rapporterer at de deltar i samfunnet utenfor skolen, kombinert med den svært store andelen av elever som svarer at de ”Sannsynligvis” eller ”Helt sikkert” kommer til å delta i valg som voksen (Norge ligger godt over det internasjonale gjennomsnittet i ICC med en gjennomsnittsskår på 53).

For det andre er det overraskende at det ikke er sterkere korrelasjon mellom *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Forventet deltakelse i politikk som voksen*, spesielt med tanke på at de fleste organisasjonskategoriene som inkluderes i *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* kan sies å være politisk motiverte. Tocqueville (1835/2010) hevder det er rimelig å anta at det finnes en forbindelse mellom ikke-politiske og politiske foreninger og organisasjoner. Gjennom ikke-politiske organisasjoner vender borgere seg til å samarbeide og assosiere seg, og litt etter litt blir det lettere å ta for seg større saker og oppgaver. Tocqueville (1835/2010, s. 122) hevder at ”Ikke-politiske sammenslutninger åpner altså veien for politiske, men på den annen side hjelper også de politiske organisasjoner i høy grad til å utvikle og forbedre de ikke-politiske”. Politiske organisasjoner blir på mange måte eksempelet til etterfølgelse for små foreninger og viser borgerne at fordelene ved samarbeid og gjensidig støtte i store saker og spørsmål kan overføres til samarbeid om små saker og spørsmål. Verba et al. (1995, i Schulz et al., 2010, s. 129) viser videre at det er en sammenheng mellom et individs deltakelse som ungdom og individets deltakelse som voksen. Hvorfor er det da slik at de av norske 9.klassinger som i stor grad deltar i organisasjoner, hvor mange er politisk motivert, i liten grad ser ut til å ville engasjere seg mer i politikk som voksen enn 9.klassinger som ikke har deltatt i slike organisasjoner? En forklaring kan være at deltakelse i partipolitisk politikk kan virke skremmende og komplisert. I Norge er det relativt små forskjeller mellom partiene og den nordiske velferdsmodellen står sterkt i alle partiene. Det kan være vanskelig å få øye på forskjellene mellom partiene, noe som kompliserer det politiske bildet og kan muligens virke avskrekkende på partipolitisk deltakelse. Videre kan det være at sakene som synes å prege den partipolitiske debatten ikke interesserer unge mennesker i like stor grad som andre politiske spørsmål. En annen forklaring kan være at mange nordmenn bærer på en politikerforakt som med jevne mellomrom kommer frem i media. Historier om voksne som har mistet troen på politikken kan gi negative holdninger til politikk blant unge og muligens skyve unge vekk fra politikken. Tall fra ICCS viser at politiske partier er den demokratiske institusjonen som har minst tillit av de nevnte institusjonene i samlevariabelen *Tillit til demokratiske institusjoner* (Mikkelsen et al., 2011). Kun 9% svarer at de har ”Fullstendig” tillit til politiske partier, mot 40% for politiet. Med

andre ord kan denne lave tilliten muligens bidra til å forklare den lave forventede deltakelsen i politikk som voksen blant norske ungdom som deltar i samfunnet utenfor skolen.

4.2.7 Delkonklusjon for andre del av problemstillingen

Andre del av problemstillingen for denne oppgaven spør om *hvilke faktorer er relatert til unge menneskers demokratiske deltakelse i sivilsamfunnet?* Resultatene fra Analysedel 2 viser at brorparten av korrelasjonene mellom forklaringsvariablene og demokratisk deltakelse i og utenfor skolen er av svak til moderat styrkegrad, noe som tyder på at det er mange faktorer som direkte eller indirekte er relatert til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. I tråd med hypotesen som ble utledet av teori og tidligere forskning, viser analysen en tydelig positiv relasjon mellom politisk selvtillit og troen på egenmestring av politiske spørsmål på den ene siden og demokratisk deltakelse i skolen på den andre siden. Samvariasjon mellom egenmestring av politiske spørsmål og demokratisk deltakelse i skolen står for analysens sterkeste korrelasjon, med en felles varians på 19%. Analyse av topp- og bunnkvartil illustrerer hvordan de som deltar mest i demokratiske aktiviteter i skolen har en betydelig større tro på egenmestring av politiske spørsmål enn de som deltar minst i demokratiske aktiviteter i skolen. Teorien gir ikke et entydig svar på årsaksretningen i relasjonen, men trolig påvirkes og forsterkes variablene av hverandre. Elevers interesse for politikk og samfunnsspørsmål og diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen er også positivt relatert til demokratisk deltakelse i og utenfor skolen, og resultatene bekrefter hypotesen som er fremlagt med utgangspunkt i teori fra blant andre Tocqueville. Selv om korrelasjonen til demokratisk deltakelse i skolen er sterkere, står samlevariabelen *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål* for den sterkeste korrelasjonen til demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen i denne analysen. Korrelasjonene mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet hadde trolig vært enda sterkere om alderen på utvalget hadde vært høyere.

Til tross for at tidligere studier har fanget opp sammenheng mellom kunnskap og ferdigheter på den ene siden og deltakelse i og utenfor skolen på den andre siden, gir resultatene fra Analysedel 2 liten støtte til en slik hypotese. Korrelasjonsmatrisen viser svake samvariasjoner og T-testene viser ingen signifikante forskjeller i skår på demokratiske kunnskap og ferdigheter mellom de som deltar mest og de som deltar minst i samfunnet utenfor skolen. Andre variabler enn de som benyttes i ICCS må trolig til for å fange opp styrken på denne potensielle relasjonen. Det er heller ingen positiv samvariasjon mellom tillit til demokratiske

institusjoner og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen. Mangelen på samvariasjon kan muligens komme av misforholdet mellom den lave prosentandelen av norske 9.klassinger som har deltatt i samfunnet utenfor skolen og den høye prosentandel som tillit til demokratiske institusjoner. Videre er korrelasjon mellom demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen og forventet deltakelse i politikk som voksen overraskende svak med tanke på teorien som er fremlagt. Mangel på store politiske skillelinjer i Norge, kombinert med en mulig politikerforakt, er mulige forklaringer på den noe svake samvariasjonen. Sist men ikke minst viser analysen at samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen* generelt står for svakere korrelasjoner enn hva samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* gjør. Det beskjedne omfanget av deltakelse i aktiviteter som måles i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, kombinert med elevens forholdsvis unge alder, kan være årsaken til at ikke korrelasjonene her er sterkere.

5 Konklusjon

5.1 Sammendrag

Denne masteroppgaven har undersøkt deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet blant norske ungdomsskoleelever. Målet har vært å besvare i hvilken utstrekning unge mennesker i Norge deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, og hvilke faktorer kan relateres til slik deltakelse. I kapittel 2 ble teorigrunnlaget for oppgaven presentert. Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet ble satt i sammenheng med skolens dannelsesprosjekt, og relevante elementer fra det formelle rammeverket for skolen ble gjennomgått. Deretter ble liberal-demokratiske og dialogdemokratiske teorier om hvordan deltakelse i samfunnet kan ha positive effekter på individ og samfunn presentert med utgangspunkt i teoretikerne Alexis de Tocqueville, John Stuart Mill og Erik Oddvar Eriksen. Kapitlet ble avsluttet med en gjennomgang av tidligere forskning på demokratiopplæring og demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. I kapittel 3 ble den metodiske tilnærmingen til, og fremgangsmåten for, oppgavens analyser presentert. Først ble det redegjort for oppgavens kvantitative vitenskapsmetodiske tilnærming, analysens design, utvalg, variabler og operasjonaliserte arbeidsspørsmål utledet fra problemstillingen. Deretter ble det redegjort for fremgangsmåten i analysene og for begreper knyttet til metoden som ble benyttet. Analysene ble delt inn i to analysedeler hvor Analysedel 1 tok utgangspunkt i univariat statistikk for å besvare første del av problemstillingen, mens Analysedel 2 tok utgangspunkt i bivariat statistikk for å besvare andre del av problemstillingen. Til slutt ble reliabilitet og validitetsutfordringen knyttet til empirigrunnlag og resultater drøftet. Drøfting av analysenes avhengige variabler, *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* og *Demokratisk deltakelse i skolen*, konkluderte med relativt lav begrepsvaliditet på enkelte aktivitetsområder knyttet til idrett og kultur, men konkluderte med høy begrepsvaliditet på aktiviteter knyttet mer direkte til demokrati og politikk. I kapittel 4 ble oppgavens problemstilling drøftet ved å koble empiriske funn fra analysen med teoretiske perspektiver på demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet. Først ble norske elever sammenlignet med deres nordiske medelever for å finne i hvilken utstrekning norske elever deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet. Skårer på variabler og samlevariabler knyttet til demokratisk deltakelse i og utenfor skolen dannet utgangspunktet for denne komparative analysen. Deretter ble mulige forklaringsvariabler testet for samvariasjon med demokratisk deltakelse i og utenfor skolen,

for å finne faktorer som er relatert til slik deltakelse. I lys av resultatene ble mulige mekanismer bak relasjonene drøftet ved hjelp av teori og resultater fra tidligere forskning.

5.2 Konklusjon

I hvilken utstrekning deltar unge mennesker i Norge i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet? Denne oppgaven har vist at sammenlignet med gjennomsnittet for landene i ICCS deltar norske 9.klassinger i relativt liten utstrekning i demokratiske aktiviteter utenfor skolen, men at de deltar i stor utstrekning i demokratiske aktiviteter i skolen. Oppgaven har også vist at sammenlignet med de andre nordiske landene deltar norske 9.klassinger i relativt stor utstrekning i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, både i og utenfor skolen. Det vil si at sammenlignet med samfunn og skolesystemer som er forholdsvis like som det norske, ser det ut til at ungdommer i Norge i stor grad deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, både gjennom organisasjoner utenfor skolen og aktiviteter innenfor skolesystemet. Selv om norske 9.klassinger deltar mindre i organisasjoner utenfor skolen enn det internasjonale gjennomsnittet i ICCS, konkluderer denne oppgaven med at norsk ungdom i relativt stor utstrekning deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet sammenlignet med andre land. Samtidig er det viktig å se begrensningene som ligger i datamaterialet som er benyttet og erkjenne at utstrekningen av deltakelse i sivilsamfunnet gjelder variablene som er målt i ICCS, og at dette bildet kunne vært annerledes om andre variabler hadde vært inkludert i undersøkelsen.

Hvilke faktorer kan relateres til deltakelse i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet? Denne oppgaven har vist at det er mange faktorer som direkte eller indirekte er relatert til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet, og at korrelasjonene i analysen derfor stort sett har vært av svak til moderat styrkegrad. Samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen* står generelt for svakere korrelasjoner enn hva samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen* gjør. Den relativt lille utstrekningen av deltakelse i aktiviteter som måles i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*, kombinert med elevenes unge alder som plasserer de i startfasen av et potensielt aktivt samfunnsengasjement, er blitt foreslått som mulige årsaker til at disse korrelasjonene ikke er sterkere.

Av faktorer som ser ut til å være tydelig relatert til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet er blant annet politisk selvtillit og egenmestring av politiske spørsmål – eller indre og ytre politisk selvbilde. Samvariasjon mellom samlevariablene *Egenmestring av politiske spørsmål*

og *Demokratisk deltakelse i skolen* står for analysens sterkeste korrelasjon, med en felles varians på 19%. Analyse av topp- og bunnkvartil illustrerer hvordan de som deltar mest i demokratiske aktiviteter i skolen har en betydelig større tro på egenmestring av politiske spørsmål enn de som deltar minst i demokratiske aktiviteter i skolen. Elevers interesse for politikk og samfunnsspørsmål og diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen ser også ut til å være positivt relatert til demokratisk deltakelse i og utenfor skolen. Samlevariabelen *Diskusjon av politikk og samfunnsspørsmål utenfor skolen* står for den sterkeste korrelasjonen til *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen* i denne analysen med en felles varians på 7%. Samvariasjonen mellom interesse for politikk og samfunnsspørsmål og demokratisk deltakelse i og utenfor skolen hadde trolig vært enda sterkere om alderen på utvalget hadde vært høyere. Likevel bekrefter resultatene på mange måter hypotesen som ble fremlagt med utgangspunkt i teori fra blant andre Tocqueville. Andre faktorer som ser ut til å være relatert til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet, og da spesielt i skolen, er forventet deltakelse i valg som voksen, forventet deltakelse i politikk som voksen og opplevelse av åpenhet i klasserommet.

Av faktorer som ser ut til å være lite relatert til demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet utenfor skolen er blant annet tillit til demokratiske institusjoner. Oppgaven har vist at mangelen på samvariasjon muligens kan komme av misforholdet mellom den lave prosentandelen av norske 9.klassinger som har deltatt i samfunnet utenfor skolen og den høye prosentandelen som har stor grad av tillit til de demokratiske institusjonene i Norge. Oppgaven har også vist at det er liten samvariasjon mellom opplevelse av innflytelse på beslutninger i skolen og demokratisk deltakelse i skolen. Det ser heller ikke ut til å være en positiv relasjon mellom demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen og demokratiske kunnskaper og ferdigheter. Til tross for at tidligere studier har fanget opp sammenheng mellom disse variablene, gir resultatene fra Analysedel 2 liten støtte til en slik hypotese. Korrelasjonsmatrisen viser negativ samvariasjon og T-testene viser ingen signifikante forskjeller i skår på demokratiske kunnskap og ferdigheter mellom de som deltar mest og de som deltar minst i samfunnet utenfor skolen. Diskusjonen har pekt på at denne tilsynelatende mangelen på relasjon kan være positiv fra et demokratiperspektiv hvor deltakelse i samfunnet ikke bør bero på kunnskap og ferdigheter. Korrelasjonen mellom demokratisk kunnskap og ferdigheter og demokratisk deltakelse i skolen er derimot betydelig sterkere. Dette tyder på at elever som har gode demokratiske kunnskaper og ferdigheter i større grad velger å engasjere seg innenfor skolens rammer enn i samfunnet utenfor skolen.

Resultatene som er lagt frem i denne oppgaven passer til en viss grad med den teori og tidligere forskning som er blitt presentert. Mange av hypotesene som ble utledet fra liberal-demokratisk teori ser ut til å stemme med utvalget av norske 9.klassinger i ICCS. På den andre siden er den noen resultater fra analysen som langt fra bekrefter hypotesene. Mest slående er kanskje mangelen på samvariasjon mellom demokratiske kunnskaper og ferdigheter og demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen.

5.3 Forslag til videre forskning

Tid og ressurser har satt begrensninger for omfang og dybde i analysene i denne oppgaven. Spesielt setter metoden i Analysedel 2 begrensninger for konklusjonene som trekkes ut av resultatene. Som tidligere nevnt er ikke korrelasjonsstudier designet for å avdekke kausale forhold, og i fravær av mer avansert regresjonsanalyser er det også vanskelig å peke på retninger på samvariasjonene og hvordan ulike uavhengige variabler påvirker hverandre. Til tross for denne svakheten hevder Ary et al. (2010, s. 359) at korrelasjonsstudier kan generere hypoteser om kausale forhold som kan avdekkes i videre eksperimentelle studier, og denne oppgaven avsluttes med å peke på områder som videre forskning kan undersøke nærmere:

- Ved en regresjonsanalyse kan retningen på relasjonene mellom demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet og mulige forklaringsvariabler undersøkes nærmere. En regresjonsanalyse kan trekke ut en antatt retning og beregne styrkeforholdet mellom de ulike forklaringsvariablene. Dette kan gi verdifull informasjon om hvilke faktorer som i realiteten påvirker demokratisk deltakelse i sivilsamfunnet mest.
- Ved å inkludere datamateriale fra de andre nordiske landene i de bivariate/multivariate analysene kan resultatene vise om det er likheter og forskjeller i hva som påvirker ungdoms deltakelse i sivilsamfunnet i de nordiske landene. Dette er interessant for Norden som region, men kan også gi verdifull informasjon om norske elever og eventuelle særnorske forhold.
- Ved å trekke inn en større bredde av ungdomsorganisasjonslivet i Norge kan videre forskning gi et mer utfyllende svar på hvilken utstrekning unge mennesker i Norge deltar i demokratiske aktiviteter i sivilsamfunnet, hvilke faktorer som er knyttet til slik deltakelse og hvilke effekter det har på individ og samfunn.

Litteraturliste

- Almond, G. A., & Verba, S. (1963). *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Amnå, E. (2001). Medborgarskapets dynamic: Refleksjoner kring 2006 års forstagingvaljare. I C. Jønsson (Red.), *Røstretten 80 år - En forskningsantologi*. Stockholm: Riksbankens jubileumsfond och Justicedepartementet.
- Amnå, E. (2012). Skolor som politiska arenor. I D. Fjeldstad & R. Mikkelsen (Red.), *Demokrati og lærerbevissthet. Konferanserapport. Nordisk demokratikonferanse for lærerutdanninger på Voksenåsen i Oslo 22. og 23. oktober 2012*. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Ary, D., Jacobs, L. C., & Sorensen, C. K. (2010). *Introduction to Research in Education* (8. utgave). Wadsworth: Cengage Learning.
- Brandmo, C. (2012). *Validitet og reliabilitet*. Forelesning i DIDMET 4000, 2. mai. Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
- Brun, J. (2012). Dreiepunktet ICCS. I D. Fjeldstad & R. Mikkelsen (Red.), *Demokrati og lærerbevissthet. Konferanserapport. Nordisk demokratikonferanse for lærerutdanninger på Voksenåsen i Oslo 22. og 23. oktober 2012*. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Børhaug, K., & Solhaug, T. (2012). *Skolen i demokratiet - demokratiet i skolen*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cook, T. D., & Campbell, D. T. (1979). *Quasi-Experimentation: Design and Analysis for Field Settings*. Chicago: Rand McNally.
- Dugstad, L., & Lorentzen, H. (2011). *Den norske dugnaden. Historie, kultur og fellesskap*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Ekman, J., & Amnå, E. (2012). Political participation and civic engagement: Towards a new typology. *Human Affairs*, 22(3), 283-300.
- Eriksen, E. O. (1995). Introduksjon til en deliberativ politikkmodell. I E. O. Eriksen (Red.), *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Habermas, J. (1995). Tre normative demokratimodeller. I E. O. Eriksen (Red.), *Deliberativ politikk. Demokrati i teori og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Haugersveen, T., & Libell, H. P. (2012). Dugnadssupermakten(e). *Aftenposten Innsikt*, 5(9), 16-19.
- IEA. (2011). *About IEA*. Hentet 14.02.2012, fra <http://www.iea.nl/?id=72>

- Johannessen, A., Tufte, P. A., & Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (4. utgave). Oslo: Abstrakt forlag.
- Kunnskapsdepartementet. (2003). *Stortingsmelding nr. 30. Kultur for læring*. Oslo: Det kongelige utdannings- og forskningsdepartement.
- Kunnskapsdepartementet. (2008-2009). *Stortingsmelding nr. 11. Læreren: rollen og utdanningen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Lauglo, J., & Øia, T. (2006). *Education and Civic Engagement among Norwegian Youths. Report 14/06*. Oslo: NOVA.
- Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner. (2013). *LNU's Resultatrapport 2011*. Hentet 16.05.2013, fra <http://www.lnu.no/aktuelt/rapporter/>
- Mansbridge, J. (1999). On the Idea That Participation Makes Better Citizens. I S. L. Elkin & K. E. Soltan (Red.), *Citizen Competence and Democratic Institutions* (s. 291-325). Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Martiniussen, W. (2003). Folkestyre? Politisk medborgerskap i Norge over den siste generasjonen. *Makt og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo: Unipub.
- Mediås, O. A., & Telhaug, A. O. (2003). *Grunnskolen som nasjonsbygger. Fra statspietisme til nyliberalisme*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Mikkelsen, R., Buk-Berge, E., Ellingsen, H., Fjeldstad, D., & Sund, A. (2001). *Demokratisk beredskap og engasjement hos 9. Klassinger i Norge og 27 andre land. Civic Education Study 2001*. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Mikkelsen, R., & Fjeldstad, D. (2003). Skole og demokratiopplæring. I F. Engelstad & G. Ødegård (Red.), *Ungdom, makt og mening. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003*. Oslo: Gyldendal.
- Mikkelsen, R., Fjeldstad, D., & Lauglo, J. (2011). *Morgendagens samfunnsborgere*. Oslo: Institutt for lærerutdanning og skoleforskning, Universitetet i Oslo.
- Mill, J. S. (1861/1958). *Considerations on Representative Government*. New York: Bobbs-Merrill.
- Operasjon-Dagsverk. (2013). *Følgende skoler er påmeldt på OD 2013*. Hentet 16.05.2013, fra http://www.od.no/_rets_prosjekt/P_meldte_skoler_2013/index.html
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa m.v. av 17. juli 1998 nr. 61*.
- Putnam, R. D. (1993). *Making democracy work*. Princeton: Princeton University Press.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic Knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).

- Solhaug, T. (2003). *Utdanning til demokratisk medborgerskap*. Akademisk avhandling, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Tocqueville, A. d. (1835/2010). *Om demokratiet i Amerika* (B. Tønneson, Trans.). Oslo: Bokklubben.
- Torney-Purta, J., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA).
- Utdanningsdirektoratet. (1993). *Den generelle delen av læreplanen*. Kirke-, utdannings-, og forskningsdepartementet.
- Utdanningsdirektoratet. (2006a). *Læreplan i elevrådsarbeid*. Kunnskapsdepartementet.
- Utdanningsdirektoratet. (2006b). *Prinsipp for opplæringen*. Kunnskapsdepartementet.
- Utdanningsdirektoratet. (2010). *Læreplan i samfunnsfag*. Kunnskapsdepartementet.

Vedlegg

Vedlegg 1.

Spørsmål 14 fra det norske elevspørreskjemaet i ICCS

14 Har du noen gang vært med i aktiviteter i følgende organisasjoner, klubber eller grupper?

(Sett bare ett kryss på hver linje)

	<i>Ja, jeg har gjort dette i løpet av <u>de siste 12 månedene</u></i>	<i>Ja, jeg har gjort dette, <u>men for mer enn ett år siden</u></i>	<i>Nei, jeg har aldri gjort dette</i>
a) en politisk ungdomsorganisasjon	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) en miljøorganisasjon	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) en menneskerettsorganisasjon	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) en organisasjon som hjelper til i lokalsamfunnet	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) en organisasjon som samler inn penger til et veldedig og godt formål	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) en kulturorganisasjon fra en bestemt folkegruppe	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
g) en religiøs organisasjon eller gruppe	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
h) en gruppe som ønsker å arbeide for en bestemt sak	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

Vedlegg 2.

Spørsmål 15 fra det norske elevspørreskjemaet i ICCS

15 Har du gjort noe av dette på skolen?

Tenk på alle skolene du har gått på siden første klasse.

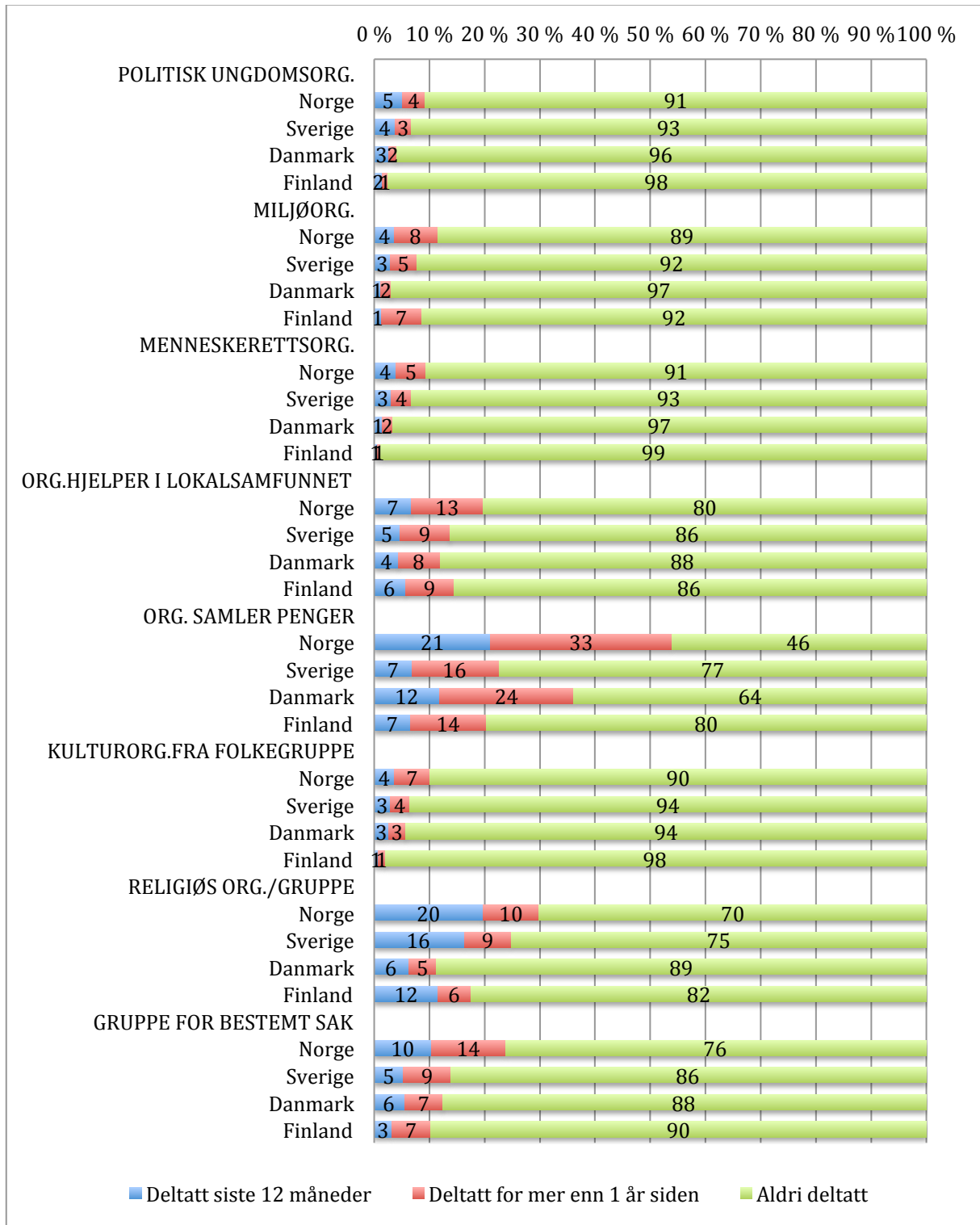
(Sett bare ett kryss på hver linje)

	<i>Ja, jeg har gjort dette i løpet av de siste 12 månedene</i>	<i>Ja, jeg har gjort dette, men for mer enn ett år siden</i>	<i>Nei, jeg har aldri gjort dette</i>
a) deltatt frivillig i musikk- eller dramaaktiviteter utenom de vanlige timene på skolen.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
b) deltatt aktivt i debatt/diskusjon	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
c) stemt på tillitsvalgt for klassen/gruppen eller elevrådet	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
d) tatt del i beslutninger om hvordan skolen skal drives	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
e) deltatt aktivt i diskusjon på et møte for elever	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃
f) vært kandidat til å bli tillitsvalgt i klassen/gruppen eller til elevråd	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃

Vedlegg 3.

Figur 3. Prosentandel (valid) for svaralternativene for deltakelse i organisasjoner i sivilsamfunnet utenfor skolen.

Vedlegg 4.

Output fra SPSS med resultater av *Independent Samples T-test* for gjennomsnittet på samlevariabelen *Egenmestring av politiske spørsmål* for topp- og bunnkvartil av skårer i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i samfunnet utenfor skolen*

Group Statistics

	Deltakelse utenfor skolen_Topp_Bunn	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Egenmestring av politiske spørsmål	1.00	994	47.0988	12.12303	.38452
	2.00	505	53.2512	10.09512	.44923

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Egenmestring av politiske spørsmål	Equal variances assumed	7.884	.005	-9.807	1497	.000	-.6.15236	.62736	-7.38296	-4.92176
	Equal variances not assumed			-10.404	1189.097	.000	-6.15236	.59132	-7.31251	-4.99221

Vedlegg 5.

Output fra SPSS med resultater av *Independent Samples T-test* for gjennomsnittet på samlevariabelen *Egenmestring av politiske spørsmål* for topp- og bunnkvartil av skårer i samlevariabelen *Demokratisk deltakelse i skolen*.

Group Statistics

	Deltakelse i skolen_Topp_Bunn	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Egenmestring av politiske spørsmål	1.00	909	44.1044	11.35435	.37660
	2.00	878	54.6608	9.29647	.31374

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Egenmestring av politiske spørsmål	Equal variances assumed	12.794	.000	-21.463	1785	.000	-10.55640	.49185	-11.52105	-9.59175
	Equal variances not assumed			-21.536	1738.652	.000	-10.55640	.49016	-11.51777	-9.59503